

अनुक्रमणिका ।

	पृष्ठम् ।
१. वाणभट्टकृतं चण्डीशतकम् (सटिप्पणम्)	१
२. नागराजकविप्रणीतं भावशतकम्	४६
३. नारायणभट्टपादकृतः स्वाहासुधाकरः	६४
४. श्रीकृष्णकविप्रणीतं ताराशशाङ्गम्	७१
५. रामचन्द्रकविकृतं रसिकरञ्जनम्	९६
६. क्षेमेन्द्रकविकृतं कविकण्ठाभरणम्	१४९
७. भल्लटकृतं भल्लटशतकम्	१६९
८. नीलकण्ठदीक्षितप्रणीतं सभारञ्जनशतकम्	१८९
९. कालिदासकृता नवरत्नमाला	१९९

काव्यमाला ।

महाकविश्रीवाणभट्टविरचितं

चण्डीशतकम् ।

टिप्पणसमेतम् ।

ना भाङ्गीविंज्रमं भ्रूरधर विधुरता केयमास्तास्य रागं

पाणे प्राण्येव नायं कलयसि कलहश्रद्धया किं त्रिशूलम् ।

१. वात्स्यायनवंशोद्भवो महाकविः श्रीवाणभट्टः कान्यकुब्जाधिपतेर्हर्षवर्धनस्य
यानादीदिति हर्षचरितात्प्रतीयत एव. लिखितं च वनशीतकपूर्वार्धे
नू ल्लङ्'- (Hiouen-Thsang) नामा कश्चन बौद्धशान्देगाद्भारतवर्षे
गतः दन्नाम च बहूनि वर्षाणि भारते वर्षे. स च प्रत्यहं स्वहृत्तं लिखितवान्.
मन्सन्मये हर्षवर्धनो राज्यं कुर्वन्नादीदिति तदुत्तान्तपुस्तकादाधुनिकैर्महापण्डि-
धगतम्. तस्माद्वाणभट्टोऽपि सप्तमशतकपूर्वार्धे एवादीदिति निश्चितमेव. सांप्रतं
महच्छ्रुतिषु (१) कादम्बरीपूर्वभागः, (२) हर्षचरितम्, (३) चण्डीशतकम्,
पार्वतीपरिणयनाटकम्, एतच्चतुष्टयमुपलभ्यते. तत्र पार्वतीपरिणयकर्ता कश्चि-
तो वाणकविरचयेव वेति संदेहः. विचारप्यारिष्योऽपि कश्चन शब्दचन्द्रिका-
या वाण आर्त्वात् विस्तरण वाणभट्टवर्गनं तु हर्षचरिते डॉक्टर्पीटर्सगुमुद्रित-
दम्बदुर्पोद्घाते च द्रष्टव्यम्. श्लोकवद्धा कादम्बरी, सुकुटताडितकनाटकं च
तभेदेन प्रणीतमित्यपि ज्ञातम्, किं त्वेतदन्वयद्वयं नादाप्युपलब्धम्. २. जस्य
कस्य सोनेश्वरसूनुधनेश्वरप्रणीतैका, कर्तृनामरहिता चापरा, एवं टीकाद्वयमुप-
पन्नत्वाभिः. किं तु टीकाद्वयमप्यतीव तुच्छं कृष्या समासादिभिः पङ्क्तिमत्ति.
ल्लङ्घ्यं तस्युत्पत्त्ययं चातीवाहृदं मध्येमध्ये त्रुटितं चेति सपूर्णं टीकाद्वयमु-
य टीकाद्वयोद्धृतं स्वल्पं टिप्पणमेवात्र गृहीतम्. वाणभट्टस्य चण्डीशतकनिर्माणे
रणं मानतुङ्गप्रणीतमत्मानराज्यजिनस्तुतिटीकाकर्तृनिर्गुणाकररत्नचन्द्रादिभिः
खडीकारम्मे लिखितमस्ति, तच्च कपोलकल्पितमिति नात्रालामिदृष्टतम् शत-
स्यास्य शार्ङ्गधरपदति-सत्त्वतीकण्ठाभरण-वाग्भट्टप्रणीतकाव्यानुशासन-रत्न-
मंदेवप्रणीतानरशतकटीकादिग्रन्थेषु श्लोकाः समुपलभ्यन्ते.

इत्युद्यत्कोपकेतून्प्रकृतिमवयवान्प्रापयन्त्येव देव्या

न्यस्तो वो मूर्ध्नि मुप्यान्मरुदसुहृदसून्सहरन्नद्विरंहः ॥ १ ॥

देव्या अङ्घ्रिश्चरणो वो युष्माकमह. पाप मुप्याद्धरतु । किं कुर्वन् । मरुद-
सुहृदसून्देववैरिप्राणान्मंहरन् । कीदृशोऽङ्घ्रिः । मूर्ध्नि न्यस्तः । अर्थान्मरुद-
सुहृदो नहिपासुरस्यैव । किभूतया देव्या । इत्यमुना प्रकारेण उद्यत्कोपकेतू-
नाविर्भवत्कोपचिह्नानवयवान्निजाङ्गान्प्रकृति पूर्वावस्थां प्रापयन्त्या इव । इति
कथम् । हे भ्रूः, विभ्रम विलासं मा भाङ्गी मा आमर्दये । हे अधर ओष्ठ,
केयं विधुरता भिमिद वैकल्यम् । हे आस्य मुख, राग लौहित्यमस्य क्षिप ।
'अमु क्षेपणे' । हे पाणे हस्त, अय महिप प्राण्येव चेतनावानेव न । कल-
हश्रद्धया मद्रामवान्छया त्रिशूल किं कलयसि । यद्वायं ना पुरुष. प्राण्येव
जन्तुमात्रोऽयमस्त्वादतलावातमात्रमाध्यः, तत्किं युष्माभिरसमय एव वृथा
कोपाङ्घ्रिकृतिरास्थीयते, स्वस्था भवन्तु भवन्तः । उप्रोक्षालकारः ॥

हुकारे न्यकृतोदन्वति महति जिते जिज्ञितैर्नूपुरस्य

श्लिष्यच्छृङ्गक्षतेऽपि क्षरदसृजि निजालक्तकभ्रान्तिभाजि ।

स्कन्धे विन्ध्याद्रिवुद्ध्या निकपति महिपस्याहितोऽसूनहार्पी-

दज्ञानादेव यस्याश्चरण इति शिवं सा शिवा वः करोतु ॥२॥

सा शिवा भगवती व शिव कल्याणं करोतु । सा का । इत्यज्ञानादेव
यस्याश्चरणो महिपस्यासूनप्राणानहार्पात् । किंभूतश्चरणः । विन्ध्याद्रिवुद्ध्या
अस्मन्निवासोऽयं विन्ध्यपर्वत इति विद्या स्कन्धे अर्थान्महिपस्य आहितो
न्यस्त । किंभूते च स्कन्धे । विन्ध्याद्रिवुद्ध्या निकपति कण्डूत्यपनयनार्थं
निरूपणं कुर्वति । श्यामन्वाद्येवीचरणस्य तस्मिन्महिपस्कन्धस्यापि विन्ध्याद्रि-
भ्रमो जात । अत एव वर्षणं करोति । इति किम् । महति न्यकृतोदन्वति
निगम्यन्मसुद्रघोषे हुकारे अर्थान्महिपस्य नूपुरस्य जिज्ञितैर्जिते सति । स्क-
न्धनिरूपणं नैव नूपुरं वति समुपन्नः । हुकारेण महिपोऽयमिति ज्ञातुं न
शक्यः । हुकारस्य नूपुरशिञ्जिततरिस्कृतत्वात् । अन्यच्च श्लिष्यच्छृङ्गक्षतेऽपि
क्षरदसृजि गच्छद्विरे [अर्थाद्देव्याश्चरणे] निजालक्तकभ्रान्तिभाजि स्वकीयया-
वकग्यभ्रमयुक्ते मति । एवमुपन्यमन्नेतुत्रयाद्भ्रान्तिः समुपन्ना ॥

१. 'स्थापयन्त्येव'.

जाह्वया या न जातानुनयपरहरक्षिप्तया क्षालयन्त्या

नून नो नूपुरेण ग्लपितशशिरुचा ज्योत्स्नया वा नखानाम् ।

तां शोभामादधाना जयति नवमिवालक्तकं पीडयित्वा

पादेनैव क्षिपन्ती महिषमसुरसादाननिष्कार्यभार्या ॥ ३ ॥

आर्या देवी जयत्युत्कृष्टेण वर्तते । कथंभूता । नवमलक्तकमिव पादेनैव पीडयित्वा महिषं क्षिपन्ती । पादेनैवेति नियमेनान्ययोग्यवच्छेदः । पुनः कथंभूता । ता शोभामादधाना धारयन्ती । [अर्थाच्चरणे] तां काम् । यानु-नयपरहरक्षिप्तया प्रसादनतत्परमहादेवप्रेरितया अत एव अक्षालयन्त्या । [अ-र्थाच्चरणम्] जाह्वया गङ्गया न जाता । नून नूपुरेण या शोभा नो जाता । नखानां ज्योत्स्नया कान्त्या वा नो जाता । ग्लपितशशिरुचा इति जाह्ववीनू-पुरज्योत्स्नानां विशेषणम् । कथंभूत महिषम् । असुरसादाननिष्कार्यम् । अ-सवः प्राणा एव रक्तस्त्वसादान ग्रहण तेन निष्कार्यं निष्प्रयोजनम् । यथाल-क्तकं पादेन निष्पीड्य तदीयं रसनादाय नि सारभागं क्षिपति कश्चित्, एवं देवी रत्नभूतान्प्राणानादाय महिषं क्षिप्तवतीति भावः । तां शोभामिति अल-क्तकरसादाने या रक्तवल्क्षणा भवति । किं त्वलक्तकेन कृत्रिणा शोभा, इयं तु स्वाभाविकी ॥

मृत्योस्तुल्यं त्रिलोकीं असितुमतिरसान्निःसृताः किं नु जिह्वाः

किं वा कृष्णाङ्घ्रिपद्मद्युतिभिररुणिता विष्णुपद्याः पदव्यः ।

प्राप्ताः संख्याः स्मरारे. स्वयनुत नुतिभिस्तिष्ठ इत्यूद्यमाना

देवैर्देवीत्रिशूलाहतमहिषजुषो रक्तधारा जयन्ति ॥ ४ ॥

देवीत्रिशूलाहतमहिषजुषो देवीत्रिशूलकृतच्छिद्रमहिषदारीरादुद्रतान्निस्तो रक्तधारा जयन्ति । किंभूता. । देवैरित्यमुना प्रकारेणोद्यमाना उप्रेक्ष्यमाणाः । इतीति किम् । अतिरसादतिगार्ध्यास्तुल्यं युगपदेव त्रिलोकीं असितुं सृत्यो, किं नु जिह्वा निःसृता. । अर्थान्मुखकुहराद् । किं वा कृष्णाङ्घ्रिपद्मद्युतिभिर्विष्णुच-रणपङ्कजकान्तिभिररुणिता रक्ततां नीता विष्णुपद्या गङ्गाया पदव्यः प्रवाहा. ।

१. 'अनवमपुरहर-'. २. 'यान्याः'. ३. 'देव्याङ्घ्रिशूलसत-'.

उत खटा मग्गरे शिखर सुनिभि प्रार्थनाभिरित्तः संध्या स्वंप्रासाः ।
संध्या भवि रुकार्णा भवन्ति ॥

एते दपोत्पादरे सपदि पदभरोत्पिष्टदेहावशिष्यं

शिर्यं शृङ्गरे कोटिं महिपसुररिपोर्नूपुरमन्थिरीभि ।

सखाद् कैल्मपाणि व्यतिकरपरितावाद्दावः कुमारे

भाषूः पभण्ठीत्तकुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण ॥ ५ ॥

श्रुतिरश्नाके इतिारे च. वामपाणि म्पापादित्यन्त्यो यदि विधीयते तदा
दपुत्पादरेण संध्यादप्युत्पादपाया ग्यात् । तस्मादेतमावाहृत्य व्यापये-
ष्य - म्मा साय य न म्पापाणि सु साय । यस्या मातु रमासे इपतिकरी-
रं यतेरेत म्म पुरपागमासं पभण्ठीत्तकुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण शृङ्गरे
कोटिं सखादपुत्पादरेण । नेयं महिपशृङ्गरेऽपि, किन्तु मम मातु कर्ण-
कुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण कर्णपूर पूयागमिरे प्रकुरुंति भाव । कीद-
न्त म्मा पभण्ठीत्तकुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण यस्यापुत्पादरेण
दपुत्पादरेण च यत्प्रादा इत्त नग्गाइतित्यम् । नेय च नगुरमन्थिरीभिश्च
इत्त म्मापुत्पादरेण । इत्त म्मापुत्पादरेण । महिपसुररिपोर्मन्थिरीभिः सुरीपुत्पादरेण ।
नेय च नग्गाइतित्यम् । महिपसुररिपोर्मन्थिरीभिः सुरीपुत्पादरेण ॥

महिपसुररिपोर्मन्थिरीभिः सुरीपुत्पादरेण

सखाद् कैल्मपाणि व्यतिकरपरितावाद्दावः कुमारे

भाषूः पभण्ठीत्तकुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण

इत्त म्मापुत्पादरेण च यत्प्रादा इत्त नग्गाइतित्यम् ॥ ५ ॥

श्रुतिरश्नाके इतिारे च. वामपाणि म्पापादित्यन्त्यो यदि विधीयते तदा
दपुत्पादरेण संध्यादप्युत्पादपाया ग्यात् । तस्मादेतमावाहृत्य व्यापये-
ष्य - म्मा साय य न म्पापाणि सु साय । यस्या मातु रमासे इपतिकरी-
रं यतेरेत म्म पुरपागमासं पभण्ठीत्तकुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण शृङ्गरे
कोटिं सखादपुत्पादरेण । नेयं महिपशृङ्गरेऽपि, किन्तु मम मातु कर्ण-
कुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण कर्णपूर पूयागमिरे प्रकुरुंति भाव । कीद-
न्त म्मा पभण्ठीत्तकुकुत्तयकठिकाकर्णपूरादरेण यस्यापुत्पादरेण
दपुत्पादरेण च यत्प्रादा इत्त नग्गाइतित्यम् । नेय च नगुरमन्थिरीभिश्च
इत्त म्मापुत्पादरेण । इत्त म्मापुत्पादरेण । महिपसुररिपोर्मन्थिरीभिः सुरीपुत्पादरेण ।
नेय च नग्गाइतित्यम् । महिपसुररिपोर्मन्थिरीभिः सुरीपुत्पादरेण ॥

महिपसुररिपोर्मन्थिरीभिः सुरीपुत्पादरेण

संसुखः सम्भ्रङ्गाग्रकोट्या हत्वा कोणेन वादनदण्डेन वीणामिव वादयन् ।
य किल देवीपादमूले वीणां वादयति स मृतः स्वर्गमाप्नोति ॥

निष्ठयूतोऽद्भुष्टकोट्या नखशिखरहतः पार्ष्णिनिर्यातसारो
गर्भे दर्भाग्रसूचीलघुरिव गणितो नोपसर्पन्समीपम् ।
नाभौ वक्रं प्रविष्टाकृतिविकृति यया पादपातेन कृत्वा

दैत्याधीशो विनाशं रणभुवि गमितः साम्तु देवी श्रिये वः ॥७॥

सा देवी व श्रियेऽस्तु । यया दैत्याधीशो महिषो रणभुवि विनाशं गमितः
प्रापितः । कथंभूतः । अद्भुष्टकोट्या निष्ठयूतो निरस्तः । पुनः । नखशिखरेणा-
द्भुष्टनखाग्रेण हतस्ताडितः । पुनः । पाष्ण्यां गुल्फाधोभागेन निर्यातः सारो
यस्य सः । पादपश्चिमाधोभागनिष्पीडित इति यावत् । पुनः । गर्भे पादमध्ये
दर्भाग्रसूचीलघुरिव न गणितः अतितुच्छो दृष्टः । किं कृत्वा । प्रविष्टाकृति-
विकृति यथा स्यात्तथा पादपातेन नाभौ वक्रं कृत्वा । आदौ पादघातेन त-
द्वक्रं तदीयनाभौ प्रवेशितम्, तदनन्तरं व्यापादितः । यद्वा प्रविष्टाकृते-
स्वरूपस्य विकृतिविकारो यस्मिन्नादृश महिषस्य वक्रं पादपातेन तदीयनाभौ
प्रवेशयित्वा ॥

अस्ताश्वः शप्पलोभादिव हरितहरेरप्रसोढानलोष्मा

स्थाणौ कण्डूं विनीय प्रतिमहिषरूपेवान्तकोपान्तवर्ती ।

कृष्णं पङ्कं यथेच्छन्वरुणमुपगतो मज्जनायेव यस्याः

स्वस्योऽभूत्पादमास्वा हृदमिव महिषः सास्तु दुर्गा श्रिये वः ॥८॥

सा दुर्गा वः श्रियेऽस्तु । यस्याः पादं हृदं सरोवरमिव प्राप्य महिष-
स्वस्यो निर्वृतः स्वर्गस्यश्वाभूत् । किंभूतः । हरितहरेः सूर्यस्य शप्पलोभाद्वाल-
चृणगार्ध्यादिव अस्ताश्वः । सूर्यस्वाधा हरिद्वर्णाः सन्तीति महिषेण हरितको-
मलवृगबुज्जा कवलीकृताः । पुनः । अप्रसोढानलोष्मा असोढामितेजा । देव-
पक्षतयाग्नेस्तस्य दपं न सहते । स्थाणौ महादेवे कण्डूं विनीय शिवेन सह

१. 'निष्णातसारः'. २. 'प्रतिष्टाकृति'. ३. 'शान्त्यै शिवा व'. ४. 'देवी
मुदे व'.

समस्तं तत्रा मन्त्राण्डुलिमानीय । मन्त्रिणे हि त्वाणो कीर्णते कण्डुनामन्त्रान
 कर्णेण । एतन् । प्रसिद्धिपत्तया मन्त्रिणात्सकोपेनेमन्त्रासोमान्तवर्ती यामस-
 मीयमन्त्रा जाय । एतन् । कण्डु विष्णु कृष्णार्णवार्णवमिनेत्यमन्त्रानां जग-
 यगाद्येषु चरण तजानीजमुपगतः । एतन् कृष्णवि दग्निपयभृष्टिमानेषु
 भ्रातृभ्यश्चमो मो न चभूत्, य मन्त्रिणाण्डुलिपादमूले मन्त्रात्तं पाद । जन्तो-
 ऽपि मन्त्रिणे मन्त्रिणाण्डुलिपुषो भवति, भवत्योभाण न मन्त्रो, त्वाणो कण्डु-
 निमन्त्रवर्ति, विधीय मन्त्रिणं विधीय कौण्डिणो भवति, कृष्णार्णवकर्मै
 तुङ्गनेष्टया जगज्जगं मन्त्रिणि, इत् प्राण य मन्त्रो भवति ॥

भैलोक्यागनङ्कजान्त्ये पवित्रति विवजे घातरि ध्यानतन्त्री-

मिन्द्राघेषु द्रवसु द्रविणपतिपयःपालकालानलेषु ।

ये म्यर्धेनेष पिष्टा महिषमतिरुप त्रातन्नभिलोकीं

पान्तु त्वा पत्र चण्ड्याश्चरणनंसनिभेनापरे लोकपालाः ॥ ९ ॥

चण्ड्याश्चरणनगनिभेनापरे पत्र लोकपालास्त्वा पान्तु । किंभूताः । न्पशे-
 नैरातिरुपं महिषं पिष्ट्वा चूर्णयिष्या ये त्रिलोकीं त्रातन्नतो रक्षमाणा । ननु
 ब्रह्मादमः क गता, येन चण्डीपादनया मन्त्रिणं पिष्ट्वा लोकपाला. संवृत्ता-
 स्त्रात्—विवरो विहृते घातरि ब्रह्मणि भैलोक्यागनङ्कजान्त्ये त्रैलोक्योपद्र-
 निवृत्तये ध्यानतन्त्रीं चिन्तारूपा प्रमीलां प्रविशति मति । यो हि तन्त्रीप्रन्तो
 भवति स त्रिपशो भवत्येव । कथ लोकरक्षा भविष्यतीति चिन्ताकारणम् ।
 किं च इन्द्राघेष्विन्द्रप्रधानेषु द्रविणपतिपय पालकालानलेषु तुषेरचण्डय-
 माग्निषु द्रवसु सद्गामाग्निवर्तमानेषु सन्सु । इन्द्राद्या पत्र पलायिता इति
 देवीपादनया लोकपाला जाताः ॥

प्रालेयोत्पीडपीत्तां नखरजनिकृतामातपेनातिपाण्डुः

पार्वत्याः पातु युष्मान्पितुरिव तुलिताद्रीन्द्रसारः स पादः ।

यो धैर्यान्मुक्तलीलासमुचितपतनापातपीतासुरासी-

न्नो देव्या एव वामश्छलमहिषतनोर्नाकलोकद्विषोऽपि ॥ १० ॥

१. 'त्रातन्नतो जगन्ति'. २. 'नरामिषेण'. ३. 'प्रालेयोत्पीडपीत्ताम्; 'प्रा-
 लेयोत्पीडपीव्यत्'.

नखरजनिहृतां नखचन्द्राणामानपेन प्रकाशेनातिपाण्डुरतिशुभ्रः पार्श्वत्याः
 स प्रादो युष्मान्पातु । कथभूतानां नखरजनिहृताम् । प्रालेयोन्पीडपीड्याम्
 प्रालेय हिमं तच्च धवलं भवति । तद्रुन्पीडनेन धवलिन्नः पुष्टता भवति ।
 भगवती च प्रायेण प्रालेयशैलनचारिणी । कस्येव पाद । पितुरिव हिमाच-
 लस्येव पादः प्रत्यन्तपर्वत । पादग्रच्छो द्विरावर्तनीय । अथवा स्वपितृचर-
 णसदृशश्चरण । पितृमरुती कन्या धन्येति प्रान्तवकथनम् । कीदृयाः पादः ।
 तुलिताद्रीन्द्रमार । अतिगुररिति यावत् । न क । य पादो देव्या एव
 नो वाम. नव्य . अपि तु छलनहिपतनो कपटमहिपस्य नाकलोक्द्विषो देव-
 दाप्रोरपि वामो वैरी प्रतिवृलो या । कुत । धैर्यान्तराधिष्यान्मुक्ता या
 लीला तस्या. समुचित यत्पतन पातमन्त्यापाते आरम्भे यहा समुचितपन-
 नेन आपानत पीता गिलिता अमव प्राणा येन [अर्पान्महिपस्य] । यत्र
 वीररक्तविभासका धैर्यरौप्यादयो भवन्ति तत्र शृङ्गारव्यञ्जिका लीला न भव-
 ति । अत एव लीलामुत्पन्नम् । ततो धैर्येयापादन्मुचितम् । तत आपा-
 ततोऽविभावितविचार पीतामुत्पम् ॥

वक्षो व्याजैणराज न दशभिरभिनत्याण्डैः प्राक्सुरारे.

पञ्चैवास्तं नयामो युवतिचरणजा शत्रुमेते वय तु ।

इत्युत्पन्नाभिमानैर्नखंशशिमणिभिर्ज्योत्स्या स्वाशुमच्या

यस्याः पादे हतारौ हसित इव हरि भान्तु काली प्रिये व. ११

ना याली व द्विदेऽस्तु । सा वा । यस्याः पादे हतारौ घातितस्तौ मति
 स्वाशुमच्या ज्योत्स्या नखशिमणिभिर्नखचन्द्रानैर्हरिरिति हसित इव
 बभूव । इतीति विम् । प्राक्पूर्वं सुरारेति रूपवशिपोर्यश्च उरन्मूलं व्याजैण-
 राज वपदासरो नरहरिर्दशभि. पाण्डिर्नखैरभिनह । एते वयं तु युवतिच-
 रणजा , एतेव शत्रुमन्त्रं नयाम इत्युत्पन्नाभिमानैर्जातारैः । हर्षेण वा वरदः,
 वयं युवतिचरणजा.. मे दश एव एत, हर्षेणोनाशं विनाशितकलाभिन्तु
 शत्रुमन्त्रं नीणः. इत्यभिमानवाराणम् ॥

रक्षाक्षेऽलककशीर्दिव्यिनि विजये नो विराजन्तुमि-

न्नासो रक्षाप्रनचारनगपि दंसित द्रीन्द्रनरद्विषोऽस्तु ।

१. 'अतिरभिनह' . २. 'एतेव वि' व. ३. 'इतिचरण'.

त्रासेनैवाद्य सर्वः प्रणमति कदनेनामुनेति क्षतारिः

पादोऽव्याञ्चुम्बितो वो रहसि विहसता त्र्यम्बकेणाम्बिकायाः १२

इति विहसता त्र्यम्बकेण रहस्येकान्तेऽन्यं विनयप्रकारमपश्यता चुम्बितः
क्षतारिव्यापादितशत्रुरम्बिकाया पादो वो युष्मानव्याद्रक्षतु । इतीति किम् ।
हे विजये पार्वतिसखि, अथवा विजये सति अमुष्मिन्विजयिनि विजयशा-
लिनि रक्ताक्ते महिपरुधिरार्दीभूते ते पादेऽलक्तकश्रीर्न विराजति । अथ च
दलिताद्रीन्द्रसारद्विपो नाशितः पर्वतेन्द्रसमानगरिमा शत्रुर्येन तस्यास्य तव
पादस्य हस्ताग्रेण संवाहनमपि हासः । किं चाद्याधुनामुना कदनेन महिपव-
धेन सर्वो जनस्त्रासेनैव प्रणमतीति । चरणे यावकरसरजनं हस्ताग्रेण संवाहनं
प्रणामश्चेति त्रयमुचितम् । किं त्वन्न त्रयमपि न घटत इति महादेवेन तच्चु-
म्बनमेव कृतम् ॥

भङ्गो न भ्रूलतायास्तुलितवलतयानास्थमस्त्रां तु चक्रे

न क्रोधात्पादपद्मं महदमृतभुजामुद्धृतं शल्यमन्तः ।

वाचालं नूपुरं नो जगदजनि जयं शंसदंशेन पाष्णे-

मुष्णन्त्यासून्सुरारेः समरभुवि यया पार्वती पातु सा वः ॥१३॥

सा पार्वती वः पातु । यया पाष्णेऽंशेन पादतल्पश्चाद्भागैकदेशेन समर-
भुवि सुरारेर्महिपस्यासून्मुष्णन्त्या न केवलं भ्रूलताया एव भङ्गः कृतः, अपि
तु तुलितवलतया अनास्थ यथा स्यात्तथा अस्त्रां कीरुसानामपि अर्थान्महि-
पस्य भङ्गशूर्णन चक्रे । यस्य बलं तुलितं भवति तदा पराजयेऽनास्था क्रिय-
ते । भ्रूलताभङ्गो भ्रुकुटिलत्वं क्रोधेन । किं च क्रोधात्पादपद्ममेव नोद्धृतम्,
अपि तु अमृतभुजां देवानां महदन्तः शल्यमप्युद्धृतम् । देवा हि महिपं श-
ल्यभूतमन्तश्चिन्तयन्ति स्म । अन्यच्च नूपुरमेव वाचालं नूपुरं नो जातम्,
अपि तु जयं शंसत्कथयन्नगदपि वाचालमजनि ॥

निर्यन्तानास्त्रशस्त्रावलि वलति वलं केवलं दानवानां

द्राङ् नीते दीर्घनिद्रां द्विपति न महिपीत्युच्यसे प्रायशोऽद्य ।

अस्तीसंभाव्यवीर्या त्वमसि खलु मया नैवमाकारणीया

कात्यायन्यात्केलाविति हसति हरे ह्रीमती हन्त्वरीन्वः ॥१४॥

हरे आत्केलौ गृहीतक्रीडे इति हसति सति ह्रीमती लज्जाकुला कात्यायनी वो युष्माकमरीन्शत्रून्हन्तु । इतीति किम् । अद्य त्वं महिषीति मया नोच्यसे । यतः. अस्तीसंभाव्यवीर्या । स्त्रीष्वेतादृशं वीर्यं न संभाव्यते । द्राक्षति द्विपति शत्रौ महिषे दीर्घनिद्रां मृत्युं नीते सति, त्वयेत्यर्थात्, निर्यज्ञानास्त्रास्त्रावलि दानवानां बलं सैन्यं केवलं स्वामिशून्यमद्य चलति चलति यथागतं याति । महिषी कृताभिषेका राक्षी सैरभी च । या महिषवधं करोति सा कथं महिषीशब्दाभिधेया । महिषी महिषाद्धीनबला भवति, त्वं तु महिषात्कोटिगुणाधिकबला । प्रायशो बाहुल्येन । एवं मया त्वं नाकारणीया । स्त्रीरूपाया एव भार्याया आकारणमाह्वानं युक्तम् । त्वं तु पुरपचेष्टितेति हासः ॥

जाता कि ते हरे भीर्भवति महिषतो भीरवश्यं हरीणा-

मथेन्द्रोद्धौ कलङ्कौ त्यजति पतिरपां धैर्यमालोक्य चन्द्रम् ।

वायो कम्प्यस्त्वयान्यो नय यम महिषादानयुगं ययारौ

पिष्टे नष्टं जहास युजनमिति जया सास्तु देवी श्रिये व ॥१५॥

सा देवी व. श्रियेऽस्तु । सा पा । यया अरौ महिषारये शत्रौ पिष्टे चूर्णिते सति यया तत्प्रतीहारी नष्टं महिषभयापलायितं युजनमिन्द्रायमिति जहास । इतीति किम् । हे हरे एन्द्र अथवा विष्णे, ते तव भीर्भवं विं जाता । अथ या युक्तमेतत् । यतोऽयश्यमेव महिषतो हरीणां भीर्भवति । अत्र हरिशब्दोऽश्वयाचरुः । पि पाप इन्द्रोऽन्द्रस्व शौ बलङ्कौ जाता । एक-स्तापत्सरजः, द्वितीयस्तु महिषयुदे पलायनादिन्द्रारुः । अपां पतिर्विर-भ्यन्द्रं नटनालोक्य धैर्यं त्यजति वातगे भवति । उचितमेतत् । अपां पतिः समुद्रमन्द्रमालोक्य धैर्यं त्यजेद्वेलाभिमुखं प्रनरेत् । हे वायो, त्वयान्यः कम्प्यः कम्पनीयः. त्वं तु स्वयं यन्मन इति भावः । अदि च हे यम. महिषादानयुगं स्वयार्णं नय अयमारय । महिषो महिषान्तर इष्टा कृष्यतीति भावः ॥

शूलोत्तानुपावपुनगति महिपातु पनन्त्या सान्त्या

नर्त्मन्याग्ज्यमाने सपदि मयभुजां जातसं पापमोहः ।

नृत्तान्ताशेन मन्ता विजयमदमद् मानयामीनितादी

यामाश्रित्य प्रवृत्तः पुनरपि पुरगिता त्री पातु सा वः ॥१६॥

सा पान्ती वः पातु । यामाश्रित्य एगभिष्टित्य एतदपि प्रवृत्ते नर्त्तितु-
मारुच्यन्त । किं कुर्वन् । नृत्तन् । कथंभूतः । सपदि तद्वृत्तं सान्धुतां नर्त्त-
नि देवमार्थं यथास्त उपाय्ये समीपे द्या मदी यमिद्वेनं यथा स्यात्तया म्-
रुमोपात्रिशूक्तितादुपान्त्योक्तलक्षणा सान्त्या स्मिरन्याग्ज्यमाने रक्ती-
क्रियमाणे सति जातसंभ्याममोहः समुत्पन्नसंभ्याकाश्रान्तिः । संभ्याममये
हरो नृत्तार्ति भावः । पुनश्च मन्ता पुद्गा । अम्मन्तापञ्चलप्रोत्तमहिमोत्पत्-
द्रक्तनदीगतमेव स्योम नायं संभ्याकाल इति शान्तेति भावः । ततो एतेन
परितोषेण विजयमदं विजयोत्सवं मानयाम्यहमिति वादी । उपान्त्युत्तमहीति
द्विप्राविशेषणम् । समामान्ततिभेरनित्यत्पाद्य कम् ॥

नाकौकोनायकाद्यैर्भुवसतिभिरसिश्यामधामा धरित्रीं

रुन्धन्वर्धिष्णुविन्ध्याचलचकितमनोवृत्तिभिर्वीक्षितो यः ।

पादोत्पिष्टः स यस्या महिपमुररिपुर्नृपुगन्तावलम्बी

लेभे लोलेन्द्रनीलोपलशकलतुला स्तादुमा सा श्रिये वः ॥१७॥

सा उमा वः श्रिये स्तात् । सा का । यस्याः पादोत्पिष्टो महिपात्स्य सुर-
रिपुर्नृपुगन्तावलम्बी लोलेन्द्रनीलोपापाणसण्डसाम्यं लेभे । नृपुसमीप इन्द्र-
नीलशकलेनावश्यमेव भाव्यम् । कथंभूतः । नाकौकोनायकाद्यैरिन्द्राद्यैर्भुव-
सतिभिर्देवैर्धरित्री रुन्धन्वर्धिष्णुमावृण्वन्दष्ट । कथंभूतैः । वर्धिष्णुविन्ध्याचल-
चकितमनोवृत्तिभिः । किमयं विन्ध्याचल एव पुनर्वृद्धि गच्छतीति भीतैः ।
आसिश्यामधामा सङ्गवन्मेचरुकान्तिः ॥

दुर्वारस्य द्युधाम्नां महिपितवपुपो विद्विषः पातु युष्मा-

न्पार्वत्या प्रेतपालस्वपुरुषपरुषः प्रेषितोऽसौ पृषत्कः ।

यः कृत्वा लक्ष्यभेदं हृतभुवनभयो गां विभिद्य प्रविष्टः ।

पाताल पक्षपालीपवनकृतपतत्ताक्षर्यनङ्गाकुलाहिः ॥ १८ ॥

महिषितवपुषो महिषीकृतकायस्य विद्विष पार्वत्या प्रेषितः । प्रहितोऽन्नां पृ-
पत्को बाणो युष्मान्नातु । कथभूत पृषत्क । प्रेतपालस्य यमस्य चे स्वपुत्र्याः
स्वकीयदूतान्द्वयपरं कृत । कथभूतस्य विद्विष । सुधासां देवानां दुर्वांस्य
दु स्तेन वारयितुं शक्यस्य । य पृषत्को लक्ष्यस्य महिषस्य भेदं कृत्वा हृतभु-
वनभयं सन् । महिषहिंसनाद्भुवनभयवर्णनम् । गा भूमिं विभिद्य पातालं
प्रविष्टः । कथंभूत । पक्षपाल्या पद्मपङ्के पवनेन कृत्वा पततन्ताक्षर्यस्य गल्-
डस्य शक्त्या क्षात्रला क्षह्यं नर्पा येन न । पूर्वं गरुडेन पातालं प्रविनता
पक्षपवनेन प्राणिनस्त्रान्नितास्तथा पार्वतीशर्रेणापीति भावः ॥

वज्रं विन्द्यस्य हारे हरिकरगलितं वण्डमूत्रे च चक्रं

केशान्वद्भ्रुविक्षपाशैर्धृतधनदग्दा प्राक्प्रलीनान्विहस्य ।

देवानुत्तारणोक्ता किल महिषहृतौ मीलतो हेपयन्ती

हीमत्या हैमदत्या विनतिविहृतये तर्जिता स्त्राज्ज्या वः ॥ १९ ॥

जया देव्याः प्रतीरारी वो विनतिविहृतये न्नाहुर्दृष्टिविनाशाय भवतु ।
विभृता । हीमत्या न्द्रितिया हैमदत्या पार्वत्या तर्जिता । कृत । प्राक्प्रली-
नान्पूर्वं पलायमान्महिषहृतौ महिषवधे जाते सति मीलत एवीमदतो दे-
वान्हेपयन्ती तर्जितान्शुर्वाजा । यि कृत्वा हेपयन्ती । हरिकरगलितं महि-
षभीत्या हन्तात्तादुत वज्र हारे विन्द्यस्य । एव हरिकरगलितं विष्णु-
नापतितं घ्नं वण्डमूत्रे च विन्द्यस्य । केशान्विक्षपाशैर्धृतधनदग्दा । धृ-
तधनदग्दा । तत्पलायुधधारणेन तेषां हान् इति भावः । कथंभूता । उत्तार-
णोक्ता उत्तारणे दूर्गपरणे । देवानामित्यर्थः । जया उच्यते ॥

रज्जे पानीयनाहादयति हि महिष पक्षपती पृषत्कः

मूत्रेनेसो यमोभग्नवति परिलुप्तु स्त्राज्ज्यहैऽपि वण्डः ।

रित्वा हेतीरित्वाविहितिवृत्तित्वात्तनपदन्दिः

पाण्यैव प्रेत्यिनाहं सररिपुनव्तालुवेनी पार्वती वः ॥ २० ॥

वाग्भट्टेन वाग्भट्टाजाननेन सृष्टिर्गुणं मन्त्रिणं घोषिताम् अन्वयानं कर्म हि वा-
 र्ज्ज्वरी चोऽन्वयः । हि भूयसा वाग्भट्टी । अभिज्ञानाभिमानेन वाग्भट्टिः साग्नी-
 कृतः वाग्भट्टेन वाग्भट्टिणा गताः । देवी-रूपे नेपथिकमात्मकत्वं मन्त्रिणाप-
 न्नेन चर्तुर्भूमिभिः भावः । इति । एते वाग्भट्टीं विदन्ति वाग्भट्टुः मन्त्रि-
 आकाशानि । न वाग्भट्टि । एतन्को वाग्भट्टः । एतन्वागी एते । एतेः एतन्वागीः,
 अथ च मन्त्रिणा वाग्भट्टी गताः । एतेन ईशः शिषो एते-नास्मिन्
 एव इति भावः । यदि मन्त्रिणं प्रति चर्तुं श्रेयसे तन्वाग्भट्टिः इति ग्याः ।
 संधानं दृष्टोऽपि परिणामु जीवन् भाव्यः स्यात् । उक्तमानः परो नोपेदम
 इति । इति वाग्भट्टु मन्त्रि विदन् वाग्भट्टेन मन्त्रि एतन्वाग्भट्टिणा ॥

शुद्धोदकं लज्जाजननमनशने शक्र माम्बुन्धिहारी-

वित्तेश्च स्वाणुकण्ठे जहि गदमगदस्यायमेवोपयोगः ।

जातशक्तिन्विचक्रो द्वितीज इति गुरांस्त्यक्तहेतीन्धुवन्या

श्रीटां व्यापादितारिर्जयति विजयया नीयमाना भवानी ॥२१॥

विजयया देव्या मर्या व्यापादितारिर्भवानी श्रीटां नीयमाना जयति ।
 किंभूतया । त्यक्तेनीन्पुरानिनि धुवन्या । इतीति किम् । हे शक्र, ईश्वर-
 ज्जाजनन कर्म युद्धापलायनं कृत्वा अनशनेऽभोजनविषयेऽसून्प्राणान्मा वि-
 ह्यसीर्मा राज । अथ च अशानिर्गच्छ तद्रहितोऽनशनिन्मन्मन्बोधनं हे अनशने
 त्यक्तपन्न । युद्धापलायनं लज्जाजननम् । यो हि लज्जाजननं कर्म करोति
 सोऽनशनेन प्राणास्त्यजतीति भावः । हे वित्तेश कुबेर, स्वाणुकण्ठे गद रोगं
 जहि । यतो भवानगदो गदारहित औपधरूपश्च । भवानौपधरूपः संवृत्तोऽतो
 भवन्निघ्नस्य शिवस्य कण्ठरोग दूरीकुर्विति भावः । हे चक्रिन् विष्णो, द्वितीजो
 महिपो विचक्रः सैन्यरहितो जातः । यथा भवांश्चक्रीभूत्वापि त्यक्तचक्र-
 स्तथा महिपोऽपि विचक्र इति भावः ॥

देयाद्वो वाञ्छितानि च्छलमयमहिपोत्पेपरोपानुपज्ञा-

नीतः पातालकुक्षि हँतभुवनभयो भद्रकाल्याः स पादः ।

१. 'अथेश'. २. 'लज्जाम्'. ३. 'दोषा-'. ४. 'कृतपरमभयो'.

शुद्धनी चूर्णयन्ती उमा वस्त्रायताम् । इतीति किम् । हे शार्ङ्गिन् विष्णो, वाणं विमुञ्च । वाणं तन्नामानं दैत्यं शरं च । असौ बलिरिति भ्रमसि भ्रान्तिं करोषि । वाणः केन संयत । त्वं बलिवन्धनकर्ता अतस्त्व वाणमोक्षो युक्त इति भावः । हे गोत्रारे इन्द्र, ते रिपुमहं हन्मि । एषोऽमरिगुर्महिपो गोत्रस्य स्वकुलस्य शत्रुः । यतो देवा दैत्याश्च काञ्चयेयाः । अतोऽयमपि गोत्रारे, तस्माद्गोत्रारिद्वयं नोचितमित्येन तव रिपुं हन्मीति भावः । अत एव दैत्या अपि शास्यन्ते—हे दैत्या, मन्महे मदीयोत्सवेऽज इव च्छाग इव महिपो हन्यते, अतोऽयं महिपो द्वाङ्गीघ्न व्यापाद्यतामघ । देवीपर्वणि च्छागो हन्यत एव ॥

स्पर्धावर्धितविन्ध्यदुर्भरभरव्यस्ताद्विहायस्तलं

हस्तादुत्पतिता प्रसादयतु वः कृत्यानि कात्यायनी ।

यां शूलामिव देवदारुघटितां स्कन्धेन मोहान्धधी-

वर्धयोद्देशमशेषवान्धवकुलध्वसाय कंसोऽनयत् ॥ २५ ॥

स्पर्धया पराभवेच्छया वर्धितो यो विन्ध्यस्तद्दुर्भरो यो भरस्तेन व्यस्ताद्विकलाद्धस्तात् । अर्थात्कसस्य । विहायस्तल गगनतलमुत्पतिता कात्यायनी वः कृत्यानि कार्याणि प्रसादयतु प्रसन्नानि निर्विघ्नानि करोतु । यां कात्यायनी-मशेषवान्धवकुलध्वसाय मोहान्धधी कंसो देवदारुघटितां शूलामिव स्कन्धेन वर्धयोद्देशं वर्धयप्रदेशमनयत् ॥

तूर्णं तोषात्तुरापाद्प्रभृतिषु शमिते शात्रवे स्तोत्रकृत्सु

क्लान्तेवोपेत्य पत्युस्ततभुजयुगलस्यालमालम्बनाय ।

देहार्धे गेहबुद्धिं प्रतिविहितवती लज्जयालीय काली

कृच्छ्रं वोऽनिच्छयैवापतितघनतराश्लेषसौर्या विहन्तु ॥२६॥

पत्युर्देहार्धे गेहबुद्धिं प्रतिविहितवती काली वः कृच्छ्रं विहन्तु । किं कृत्वा । शात्रवे महिषे शमिते तुरापाद्प्रभृतिषु इन्द्रादिषु तूर्णं तोषात्स्तोत्रकृत्सु सत्सु लज्जयालीय लीना भूत्वा । महान्तो हि प्रत्यक्षप्रशंसया सुतरां लज्जन्ते । कथंभूतस्य पत्युः । आलम्बनायालं ततभुजयुगलस्य । अत एवानिच्छयैव

इच्छां विनैव आपतितवनतराक्षेपनौख्या प्राप्तमद्यबालिङ्गनसुखा । उखेक्षते—
 ह्यन्तेवोपेत । यो हि ह्यन्तो भवति स वाप्यालन्दनमिच्छति ॥

आस्तां मुग्धेऽर्धचन्द्र. क्षिप सुरसरितं या सपत्नी भवत्याः

क्रीडा द्वाभ्यां विमुञ्चापरमलममुनैकेन मे पाशकेन ।

शूल प्रागेव लग्न गिरसि यदबला युध्यसेऽव्याद्विदग्धं

सोत्प्रासालापपातरिति दनुजमुना निर्दहन्ती दृशा व. ॥ २७ ॥

इतीधं सोध्याना मननास्त्रिता य आलापान्तेपा पातविदग्ध चतुर दनु-
 जं महिषं दृशा निर्दहन्ती उना वोऽप्याव । इतीति विन् । हे मुग्धे, अर्ध-
 चन्द्रो वागविशेषश्चन्द्रार्धं च आस्ता तिष्ठतु । अनेन तव भर्तृमूर्धन्पितेनार्ध-
 चन्द्रेण क्षिपपराद्ध वरादेणेति भाव । सुरसरितं गङ्गा क्षिप या भवत्याः
 सपत्नी वर्तते । अस्यान्वोपवती त्वमत एव मुग्धापदेन संबोध्यसे । अमुनै-
 केन पारावेनाल्पपाशेन पृतसाधनेनाक्षेण मे चालम् । अपर द्वितीयमपि पा-
 शवं मुञ्च । यतः क्रीडा द्वाभ्यां पाराकाभ्यां भवति । एकेन व्रीडितुं न श-
 क्यते । शूलनायुध व्याधिश्च । शूल विनिति त्यजति । मन गिरसि प्रागेव
 शूलं रोगविशेषो लज्जन् । यतो नया महाबला योपिदुध्यसे । इदमकीर्ति-
 रपं शूलम् । यद्वा अहं सबल नैन्य , त्वं पुनरबला एकाकिनीति । इदम-
 कीर्तिलपं शूलं मन गिरसि लग्नमेव ॥

वक्राणां विह्वः किं वहसि वत रचं स्कन्द पण्णा विपण्णा-

नन्याः पण्णातरस्ते भव भव सकलन्त्वं शरीरार्धलब्ध्या ।

जिह्वां हन्यथ कालीमिति समन्तुभिः कण्ठतो निर्गता गी-

र्गीर्वाणारेर्वपेच्छानृदुपदमृदितत्वाद्विजा सावताहः ॥ २८ ॥

यथेच्छया नृदुपदमृदितत्वं वीमलचरणन्यासचूर्णीहृतत्वं गीर्वाणारेर्नीहि-
 पत्स कण्ठतोऽस्तुभिः प्राणं नममिति गीर्वाह नि.स्तता सा वद्विजा , पाशंती
 योऽप्याव । इतीति विन् । हे स्कन्द, त्वं विह्वः मन् पण्णां वक्राणां रचं
 कान्ति विपण्णां वत सेटे किं वहसि । यतोऽप्याः हनिकारुणाः पद् नातरस्ते

गल्हन्तिः । ते त्रिकविनतिततो मध्यदेशो निर्वलिखिवलिरहितः कृतः ।
वाणक्षेपणसमये हि शरीरस्योर्ध्वोत्तम्भनान्मध्यदेशो निर्वलिर्जात इति भावः ।
पक्षे बलिर्दानवविशेषः । क्षतरिपुशिरसो नृपुरस्य पादपाते प्रहादो ध्वनिदि-
शोऽगात् । नृपुरशब्दो दिगन्तगामी जात इत्यर्थः । पक्षे प्रहादोऽसुरविशेषः ।
अत्र युद्धे यागबलिप्रहादा न सन्ति, भवती तानपि व्ययतीति परीहासः ॥
मेरौ मे रौद्रशृङ्गक्षतवपुषि रूपो नैव नीता नदीनां

भर्तारो रिक्तता यत्तदपि हितमभून्नि.सपतोऽत्र कोऽपि ।

एतन्नो मृष्यते यन्नहिष कलुषिता स्वर्धुनी मूर्ध्नि मान्या

अंभोभिन्ध्याद्धसन्ती पतिमिति शमितारातिरीतीरुमा वः ॥३१॥

शमिताराति पार्वती पतिमिति हसन्ती व ईतीरुपद्रवान्भिन्ध्यात् । इती-
ति किम् । हे नहिष मेरौ रौद्रशृङ्गक्षतवपुषि सति मे रूपो नैव । त्वया
शृङ्गान्यां मेरुपर्वते क्षते मम क्रोधो नास्ति । अन्यच्च यज्ञदीनां भर्तार समुद्रा
रिक्ततां नीतास्तदपि हितमभूत् । तत्रापि मे रूपो नैव । अत्र कोऽपि नि स-
पतो जातः । समुद्रो महादेवश्च गङ्गापति । समुद्ररिक्तीकरणे तु महादेवस्य
नि सपत्न गङ्गापतित्व जातमिति भावः । एतन्तु नो मृष्यते इदं न क्षम्यते
यच्छंभोर्मूर्ध्नि मान्या अर्धाच्छंभोरेव स्वर्धुनी गङ्गा कलुषिता कलुषीकृता । सेयं
परपुरपत्न्याङ्कलुषा जातेति भावः ॥

सद्यः साधितसाध्यमुद्धृतवती शूलं शिवा पातु वः

पादप्रान्तविषक्त एव महिषाकारे सुरद्वेषिणि ।

दिष्ट्या देव वृषध्वजो यदि भवानेषापि नः स्वामिनी

संजाता महिषध्वजेति जयया केलौ कृतेऽर्धल्लिता ॥ ३२ ॥

पादप्रान्ते महिषाकारे सुरद्वेषिणि विषक्ते एव साधितसाध्य कृतकार्यं शूल-
मुद्धृतवती. अथ च जयया इति केलौ परीहासे कृते सति अर्धल्लिता शिवा
वः पातु । इतीति किम् । हे देव, यदि भवान्वृषध्वज, एषापि नः स्वामिनी
पार्वती महिषध्वजा दिष्ट्या संजाता । साधु युवयोर्योगो यद्वावपि पशुध्वजौ ।
त्वं वृषारूटः इयं पुनर्महिषारूडेति हास्यम् ॥

विद्राणेन्द्राणि किं त्वं द्रविणददयिते पश्य संख्यं स्वसख्याः

स्वाहे स्वस्था स्वभर्तयर्मृतभुजि मुधा रोहिणी रोदितीव ।

लक्ष्मि श्रीवत्सलक्ष्मोरसि वससि पुरेत्यार्तमाश्वासयन्त्यां

स्वर्गस्यैणं जयागा जयति हतरिपोर्हेपितं हैमवत्या ॥ ३३ ॥

स्वर्गस्यैणं स्वर्गस्यैणम् । जयागामित्याश्वासयन्त्यां सत्यां हैमवत्या हेपितं लज्जितं जयति । कथंभूतं स्वर्गस्यैणम् । आनंम् । कथंभूताया हैमवत्याः । हतरिपोः । इतीति किम् । हे इन्द्राणि, त्वं किं विद्राणा । हे द्रविणददयिते कुबेरपति, स्वसख्याः पार्वत्या. मंग्यं युद्धं पश्य । हे स्वाहे अग्निदयिते, त्वं स्वभर्तयर्मौ अमृतभुजि सति स्वस्था भव । महिषे हतेऽधुना सुखेन ब्राह्मणैर्हृत्यते इति भावः । रोहिणी चन्द्रपत्नी मुधा वृथा रोदितीव । असंजातक्षतिरिति भावः । हे लक्ष्मि, श्रीवत्सलक्ष्मोरसि विष्णुवक्षःस्थले पुरा वससि वत्ससि । इति सर्वं देवस्त्रीणामाश्वासनमाकर्ष्यं देवी लज्जितेति भावः ॥

निर्वाणः किं त्वमेको रणशिरसि शिखिञ्जशाङ्गधन्वापि विध्यं-

स्तत्ते धैर्यं क्व यातं जहिहि जलपते दीनतां त्वं न दीनः ।

शक्तो नो शत्रुभङ्गे भयपिशुन सुनासीर नासीरधूलि-

धिग्यासि केति जल्पन्निपुरवधि यया पार्वती पातु सा वः ॥ ३४ ॥

इति जल्पन्निपुरमहिषो ययावधि हतः सा पार्वती वः पातु । इतीति किम् । हे शिखिन् वहे, किं त्वमेको रणशिरसि निर्वाणः शान्तः किं तु शाङ्गधन्वा विष्णुरपि विध्यञ्जरान्मुञ्चन्निर्वाणो वाणरहितो जातः । श्लेषे ववयोरभेदः । हे जलपते वरुण, तत्ते धैर्यं क्व यातं क्व गतम् । दीनतां जहिहि त्यज, यतस्त्वं न दीनः दीनो न भवसि, अथ च नदीनामिनः प्रभुर्नदीनः । हे भयपिशुन भयसूचक सुनासीर इन्द्र, नासीरधूलि. सेनामुखोत्थधूलि. शत्रुभङ्गे नो शक्तः, धिक् त्वं क्व यासि । यथा पूर्वं तव सेनामुखोत्थधूलिमात्रमेव विलोक्य शत्रवः पलायन्ते स न तथाधुनेति भावः । यत्र यास्यसि तत्रैव हन्यसे ॥

नन्दिन्नानन्ददो मे तव मुरजमृदुः संप्रहारे प्रहारः

किं दन्ते रोम्णि रुग्णे व्रजसि गजमुख त्वं वशीभूत एव ।

निम्नक्षिप्रक्षिदानां घुजनमिह महाकाल एकोऽस्मि नान्यः

कन्याद्रेदैत्यमित्थं प्रमथपरिभवे नृद्वती त्रायतां वः ॥ ३५ ॥

इत्थं प्रमथानां पार्षदानां परिभवे नति दैत्यं नृद्वती मर्दयन्ती अद्रेः
कन्या पार्षती वस्त्रायताम् । इत्थं कथम् । हे नन्दिन्, संप्रहारे युद्धे तव
प्रहारो मे आनन्ददः सुरप्रदः । यतो मुरज्जुदुर्दुर्दुर्दुर्ध्वनिकोमलः । हे गज-
मुख गणेश, रोमिण रोमलुत्पे दन्ते लण्णे भग्ने सति किं व्रजसि । यतस्त्वं प-
लायितोऽपि वदाम्भूत एव । लन्दोदरत्वाद्दूर पलायनं कर्तुमशक्य इति भावः ।
घुजनमिन्द्राद्यं निम्नक्षिप्रक्षितरां नारयणैवैवो नराकालः । अन्यो नास्ति ॥

वज्रं मञ्जो भरुत्वानरि हरिरुत्सः शूलनीशः शिरस्तो

दण्डं तुण्डालकृतान्तन्त्वरितगतिगदामस्थितोऽर्थाधिनाथः ।

प्रापन्यत्पादपिष्टे द्विपि नहिपवपुष्यङ्गलभानि भूयो-

ऽप्यायूंषीवायुधानि घुवसतय इति स्त्रादुना सा श्रिये वः ३६

नहिपवपुषि द्विपि चपादपिष्टे सति घुवसतय इन्द्रान्योऽङ्गलभान्यायु-
धान्यायूंषीव भूयोऽपीति प्रापन्प्राप्तवन्त म्ना उना व श्रियेऽस्तु । पूर्वं नहि-
पयुद्धे सर्वदेवायुधानि तच्छरीरे नभान्यासन्, अधुना देव्या नहिपे पिष्टे
पुनरपि तैः स्वायुधानि प्राप्तानि तद्वन्महिपमिनाशादायूंष्यपि लब्धानि, अन्य-
था तु जीवनं संतिग्धमेवास्तीति भावः । इति कथम् । नरः नञ्घातोः
सकाशादिन्द्रो वज्रं प्रापत् । अरि चक्र हरिलम्पोरसः प्रापत् । ईरः शिवः
शिरसः शूलनापत् । हुतान्तो यमस्तुण्डालान्स्त्रादण्डं प्रापत् । अर्थाधिनाथः
बुधैरोऽस्थितस्त्वरितगतिशाठिनीं गदां प्रापत् ॥

दृष्टावात्कृष्टाष्टिः प्रथमनिव तथा समुत्तीनाभिमुखे

लेरा हासप्रगल्भे प्रियवचसि कृतश्रोत्रपेयाधिकीक्षि ।

उपुक्ता नर्मकर्मण्यवतु पंशुपतौ पूर्ववत्पाद्वेती वः

कुर्वाणा सर्वमोषद्विनिहितचरणालककेव क्षतारिः ॥ ३७ ॥

पशुपतौ नहिपे नर्मनरिणभान्नात्रं कुर्वाणा पार्षती बोऽवतु रक्षतु ।

१. 'कृतनुषतिद्वि.' २. 'पशुपते.'.

कथंभूता । नर्मकर्मणि सद्गामाग्ने उशुक्ता । यथा पशुपतो जिवे सर्वं नर्म-
कर्मोक्तोत्त तथा मन्त्रिणे किं तु इंगत । छटौ अर्थात्मनिगम्यामक्तप्रष्टि । तथा
आभिमुग्ये प्रथममिह संसुरीना । तामप्रगन्भे म्मेग । प्रियतामि कृाश्रो-
त्रपेयाभिहोक्ति । कथंभूता । क्षतारिः अत एव निनिहितचग्णालक्तकेव ।
पूर्वप्रताथा शिवे नर्मकर्मोक्तोत्तरागः ॥

दैत्यो दोर्दर्पशाली नहि महिपवपुः कल्पनीयाभ्युपायो

वायो वारीश विष्णो वृषगमन वृषन्किं विपादो वृथैव ।

वधीत ब्रध्नमिश्राः कवचमचकिताश्चित्रभानो दहारी-

नेवं देवाद्भयोक्ते जयति हतारिपोर्हेपितं हैमवत्याः ॥ ३८ ॥

देवान्प्रति जयया एवमुक्ते सति हतारिपोर्हेमवत्या पार्यत्या हेपितं लज्जितं
जयति । एवं कथम् । हे वायो, हे वारीश वरुण, हे विष्णो, हे वृषगमन
शिव, हे वृषन् इन्द्र, महिपवपुर्दैत्यो दोर्दर्पशाली अतो न कल्पनीयाभ्युपायः
सामादिप्रयोगमाध्य । किं वृथैव विपादः क्रियते । तस्माद्ब्रध्नमिश्राः सूर्यस-
हिता यूयमचकिताः सन्तः कवचं वधीत संनद्धा भवत । हे चित्रभानो
वहे, अरीन्द्रह भस्मीकुरु ॥

आ व्योमव्यापिसीम्ना वनमतिगहनं गाहमानो मुजाना-

मर्चिमोक्षेण मूर्च्छन्दवदहनरुचां लोचनाना त्रयस्य ।

यस्या निर्मज्जमज्जच्चरणभरनतो गां विभिद्य प्रविष्टः

पाताल पङ्कपातोन्मुख इव महिपः स्तादुमा सा श्रिये वः ॥ ३९ ॥

यस्या निर्मज्जमज्जच्चरणभरनतो महिपो गां भुवं विभिद्य पङ्कपातोन्मुख
इव पाताल प्रविष्टः सा उमा वः श्रिये स्तात् । निर्गता मज्जा यस्मादसौ
निर्मज्जः स चासौ चरणभरनतश्चेति । कथंभूतः । आ व्योम व्यापिसीम्नां मु-
जानामर्थाद्देव्या अतिगहन वन गाहमानः । पुन कथंभूत । दवदहनरुचां
लोचनानां त्रयस्यार्चिमोक्षेण मूर्च्छन् । यथा वने आम्यन्दावाहितसोऽन्यो
महिपः कर्दमपातोन्मुखो गतं प्रविशति तथायमपि देवीलोचनार्चिर्भिर्दन्द-
समानः पाताल प्रविष्टः ॥

१. 'वृहत्'. २. 'हतारिपुर्हेपितस्वर्निकाया'. ३. 'त्रयेण'. ४. 'सा शिवास्तु'.

नीते निर्व्याजदीर्घा मधवति मधवद्वज्रलज्जानिदाने

निद्रा द्रागेव देवद्विपि मुपितरुषः संस्मरन्त्याः स्वभावम् ।

देव्या दृग्भ्यस्त्रिभ्यस्तय इव गलिता राशयो रक्तताया-

सौयन्तां वस्त्रिशूलशतकुहरभुवो लोहिताम्भःसमुद्राः ॥ ४० ॥

त्रिशूलशतकुहरभुवो लोहिताम्भःसमुद्रा रधिररूपजलसमुद्रा वसायन्ता-
म् । उत्प्रेक्षते—मधवद्वज्रलज्जानिदाने मधवति पापिति । देवद्विपि महिषे
द्रागेव निर्व्याजदीर्घा निद्रां मरण नीते नति मुपितरुषो निवृत्तकोपाया अत
एव स्वभावं संस्मरन्त्या देव्यान्त्रिभ्यो दृग्भ्यो नेत्रेभ्यस्त्रयो रक्तताया आर-
ण्यस्त राशय इव गलिता । क्रोधाभावाद्देव्या नेत्राणा रक्तञ्च निवृत्तं तदेव
रधिरसमुद्रत्वेन सभावितम् ॥

काली कल्पान्तकालाकुलमिव सकलं लोकमालोक्य पूर्वं

पश्चाच्छुष्टे विषाणे विदितदितिमुता लोहिता मत्सरेण ।

पादोत्पिष्टे परासौ निपतति महिषे प्राक्स्वभावेन गौरी

गौरी वः पातु पत्यु प्रतिनयनमिवाविष्कृतान्योन्यरूपा ॥ ४१ ॥

पत्युः शिवस्य प्रतिनयन लोचनान्तरमिव आविष्कृतान्योन्यरूपा गौरी वः
पातु । आविष्कृतमन्योन्यस्य रूप यया । स्वस्य रूपं भर्तृलोचनस्य, भर्तृलो-
चनरूपमानस इति भावः । विभृता । महिषोपशयेन कल्पान्तकालाकुल-
मिव सकल लोकमालोक्य पूर्वं काली कृप्या जाता । पश्चादनन्तरं विदित-
दितिमुता ज्ञातवत्या मत्सरेणामरणेण लोहिता रक्ता जाता । इ नति । विषाणे
शुद्धे अर्धान्महिषस्य शिष्टे लभे नति । पुनः । महिषे पादोत्पिष्टे अत एव
परासौ गतप्राणे निपतति नति प्राक्स्वभावेन पूर्वंप्रकृत्या गौरी स्वदाता
जाता । एवं त्रिरूपा देवी त्रिभिर्नहादेवन्यनैस्तल्प्येति भावः ॥

गम्यं नौग्नेर्न चेन्दोः सपदि दिनकृता द्वादशानामिसलं

शक्रस्याक्ष्णां सहस्रं सह सुरसदसा सादयन्तं प्रतल्य ।

१. 'मुपितरुषः'. २. 'शोषितस्य'. ३. 'रक्षन्तु त्वम्'. ४. 'प्रतिनयन-
रूपाविष्कृतान्योन्यभावा'. ५. 'दिवेन्दुम्'. ६. 'अशक्यम्'.

उत्पातोऽग्रान्धकारागममिव महिं निज्ञती गर्म दिश्या-

देती वो वामपादाम्बुरुहनरामयैः पञ्चभिश्चन्द्रमोभिः ॥ ४२ ॥

वामपादरुमलनगरूपैः पञ्चभिश्चन्द्रैरुत्पातोऽग्रान्धकारागममिव महिं ति-
ज्ञती देती न गर्म दिश्यात् । कथंभूतम् । अग्नेर्न गर्म्यं न तिग्मकरणीयम् ।
इन्द्रोश्चन्द्रस्य च न गर्म्यम् । सपदि ज्ञातशान्ता दिनकृतामाग्नित्यानामसद्यम् ।
सुरसदसा देवसभया सह शक्रस्याङ्गां महस्र प्रसद्य साद्यन्तं म्लानयन्तम् ॥

दत्त्वा स्थूलान्नमालावलिविघसहस्ररूपेतकान्तं

कात्यायन्यात्मनैव त्रिदशरिपुमहादैत्यदेहोपहारम् ।

विश्रान्त्यै पातु युष्मान्क्षणमुपरि धृतं केसरिस्कन्धभित्ते-

विभ्रत्तकेसरालीमलिमुखररणन्नूपुरं पादपद्मम् ॥ ४३ ॥

कात्यायन्या केसरिस्कन्धभित्तेरुपरि विश्रान्त्यै क्षणं धृतं पादपद्मं युष्मान्पा-
तु । कथंभूतं पादपद्मम् । तत्केसरालीं सिंहस्कन्धसदा विभ्रत् । पुनः । अलि-
वन्मुखरो वाचालो रणन्नूपुरो यत्र तत् । पद्मे हि केसरैर्भ्रमरैश्च भाव्यम् ।
किं कृत्वा । आत्मनैव त्रिदशरिपुमहादैत्यदेहोपहारं दत्त्वा । कथंभूतमुपा-
हारम् । स्थूलान्नमालावलिः स एव विघसो भोजनशेषत्वेन हसन्त्यो घसराः
प्रेतकान्ता यत्र । नि सारा आन्नावलिरैवास्वदर्थमवशेषिता देव्येति प्रेत-
कान्तानां हासकारणम् ॥

कोपेनेवारुणत्वं दधदैधिकतरालक्ष्यलाक्षारसश्रीः

श्लिष्यच्छृङ्गाग्रकोणकणितमणितुलाकोटिहुंकारगर्भः ।

प्रत्यासन्नात्ममृत्युप्रतिभयमसुरैरीक्षितो हन्त्वरीन्वः

पादो देव्याः कृतान्तोऽपर इव महिषस्योपरिष्ठान्निविष्टः ॥ ४४ ॥

महिषस्योपरिष्ठान्निविष्टोऽपरः कृतान्तो यम इव देव्याः पादो वोऽरीन्हन्तु ।
कथंभूतः पादः । कोपेनेवारुणत्वं दधत् । अत एवाधिकतरालक्ष्यलाक्षारस-
श्रीः । पुनः फीदशः । श्लिष्यच्छृङ्गाग्रमेव कोणो वीणादिवादनकीलस्तेन क-

णिता या मणितुलाकोटिर्मणिनूपुरं स एव हुंकारो गर्भे यस्य । पुनः । प्रत्या-
सत्तात्ममृत्युप्रतिभयं यथा स्यादेवमसुरैर्वीक्षितं । यमोऽपि कोपारुणो हुंका-
रं कुर्वन्महिषोपरिस्थित आसन्नमृत्युभीतिं । पुरुषैर्वीक्ष्यते ॥

आहन्तुं नीयमाना भरविधुरभुजसंसमानोभयांसं

कंसेनैनांसि सा वो हरतु हरियशोरक्षणाय क्षमापि ।

प्राक्प्राणानस्य नास्यद्गगनमुदपतद्गोचरं या शिलायाः

संप्राप्यागामिविन्ध्याचलशिखरशिलावासयोगोद्यतेव ॥ ४५ ॥

भरविधुरभुजसमानोभयांसं यथा स्यादेव कंसेनाहन्तुं नीयमाना क्षमापि
समर्थापि हरियशोरक्षणयास्य कंसस्य प्राणान्प्राक्पूर्वं नास्यन्नाहरत्, किं तु
शिलाया गोचरं विषयं प्राप्य आगामिविन्ध्याचलशिखरशिलावासयोगोद्यतेव
गगनमुदपतत्, सा व एनांसि पापानि हरतु ॥

साम्ना नाम्नाययोनेर्धृतिमकृत हरेर्नापि चक्रेण भेदा-

त्सेन्द्रस्यैरावणस्याप्युपरि कलुषितः केवलं दानवृष्ट्या ।

दान्तो दण्डेन मृत्योर्न च विफल्यथोक्ताभ्युपायो हतोऽरि-

र्येनोपायः स पादः सुखयतु भवत. पञ्चमश्चण्डिकायाः ॥ ४६ ॥

येन पादेनारिः शत्रुर्महिषो हत न पञ्चम उपायश्चण्डिकाया. पादो वः
सुखयतु । यो महिष आम्नाययोनेर्ध्रलण साम्ना वेदविशेषेण प्रथमोपायेन
च धृति नाकृत न कृतवान् । हरेश्चक्रेण भेदाद्विदारणाद्वितीयोपायाच्चापि धृति
परितोषं न कृतवान् । सेन्द्रस्यैरावणस्य दानवृष्ट्या मदवर्षणेन तृतीयोपायेन
च केवलमुपरि कलुषितो मलिनत्वं गतः, अधवा क्रोधं गतो न तु तुष्ट. । न
च मृत्योर्यमस्य दण्डेनायुधेन चतुर्थोपायेन च दान्तो दमित. । अत एव
विफल्यथोक्ताभ्युपाय निष्फलीकृतसाम्नाद्युपाय ॥

भर्ता कर्ता त्रिलोक्यास्त्रिपुरवधकृती पश्यति त्र्यक्ष एष

क स्त्री कायोधनेच्छा न तु सदृशमिदं प्रस्तुतं किं भयेति ।

मुक्तेन वाप्येग स्वं नाम चन्द्रे लिखितम् । हरेण गौरीसमक्षं कामो दग्धः,
तया च काममुत्पादयन्त्या हरधरणयोः पातित इति कृतान्यधिकं प्रतिकृतम् ॥

तुङ्गां शृङ्गाग्रभूमिं श्रितवति मरुता प्रेतैकाये निकाये

कुञ्जौलुक्याद्विगत्सु श्रुतिकुहरपुटं द्राक्कुक्कुजरेषु ।

सित्वा वः सहनासोर्दशनरुचिकृताकाण्डकैलासभासः

पायात्पृष्ठाधिरुढे स्रमुपि महिपस्योच्चहासेव देवी ॥ ५० ॥

सित्वा सहनानोर्दशनरुचिकृताकाण्डकैलासभासो महिपस्य प्रेतकाये
मरुतां निकाये देवनमूहे शृङ्गाग्रभूमिं श्रितवति सति । कुक्कुजरेषु दिगा-
जेषु कुञ्जौलुक्याद्विगत्सु श्रुतिकुहरपुटं द्राक् विशन्सु सत्सु । स्रमुपि शिवे पृष्ठा-
धिरुढे सति उच्चहासेव देवी व पायात् ॥

कृत्वा पातालपङ्के क्षयरयमिलितैकार्णवेच्छावगाह

दाहान्नेत्रत्रयाग्नेर्विलयनविगलच्छृङ्गशून्योत्तमाङ्ग ।

क्रीडाक्रोडाभिशङ्कां विदधदपिहितव्योमसामा महिम्ना

वीक्ष्य क्षुण्णो ययारिस्तृणमिव महिष सावतादम्बिका वः ५१

यया मरिषोऽरिषींश्च तृणमिव क्षुण्णभूर्णीकृतं नान्विका वोऽवतात् ।
किं कृत्वा । क्षयरयेण प्रलयवेगेन मिलितं न चात्तादेकार्णवश्च तत्रेच्छया-
वगाहत् पातालपङ्के कृत्वा । यथादिधराहं प्रलयैकार्णवेऽवगाहं कृतवान्,
तथानेन पातालपङ्के कृतमिति भावः । कथंभूतः । नेत्रत्रयाग्नेर्दाहाद्विलयनं
तेन विगलन्ती ये शृङ्गे लान्या शून्यमुत्तमाङ्गं गिरो यस्य । पुनः कथंभूतः ।
महिम्ना महत्त्वेनापिहितव्योमसामाङ्गादितगगनप्रान्तः । अत एव क्रीडाक्रो-
डाभिशङ्कां लीलापराहभ्रान्तिं विदधदुर्वाणः ॥

शूले शैलाविकम्पं न निनिषितमिषौ पट्टिशे साहहास

प्राप्ते सोत्प्राप्तमव्याकुलमपि कुलिशे जातगङ्गं न शङ्खौ ।

१. 'तुङ्गा. शृङ्गाग्रभूमिः'. २. 'प्रेतकाये'. ३. 'पातालपङ्कैः क्षयरयमि-
लितैर्कार्णवेच्छा-'. ४. 'विलसत्'. ५. 'कालिका वः'. ६. 'इव'.

चक्रेऽवक्रं कृपाणे न कृपणमसुरारातिभिः पात्यमाने

दैत्यं पादेन देवी महिषितवपुषं पिंपती वः पुनातु ॥ ५२ ॥

महिषितवपुषं दैत्य पादेन पिंपती चूर्णयन्ती देवी वः पुनातु । किंभू-
तम् । असुरारातिभिर्देवैः पात्यमाने शूले शैलवदविकम्पम् । इषौ शरे न
निमिषितं निर्निमेषलोचनम् । पट्टिगे साट्टहासम् । प्रासे कुन्ते सोऽप्यासं नम-
नाक्खितम् । कुलिगे वज्रेऽपि अव्याकुलम् । शङ्कौ आयुधविगेपे न जात-
शङ्कम् । चक्रेऽवक्रं सरलमेव स्थितम् । कृपाणे खड्गे न कृपणं न दीनम् ।
असुरारातिभिः पात्यमाने इति सर्वत्र योज्यम् ॥

चक्रे चक्रस्य नाख्या न च खलु परशोर्न क्षुरग्रस्य नासे-

र्यद्वक्रं कैतवाविष्कृतमहिषतनौ विद्विषत्याजिभाजि ।

प्रोतात्प्रासेन मूर्ध्नः सघृणमभिमुखायातया कालरात्र्या

कल्याणान्याननाञ्ज सृजतु तदसृजो धारया वक्रितं वः ॥ ५३ ॥

यच्चक्रस्य । अर्थान्महिषक्षिप्तस्य । अख्या धारया वक्रं न चक्रे । न च
खलु परशोः कुठारस्य, अख्या । न क्षुरग्रस्य बाणविशेषस्य । न चासे-
खड्ग-
स्य । कस्मिन्सति । कैतवाविष्कृतमहिषतनौ कपटमहिषे विद्विषति शत्रौ आ-
जिभाजि युद्धं कुर्वति सति । किं तु प्रासेन कुन्तेन प्रोतान्मूर्ध्नो महिषमस्त-
कादभिमुखायातया संमुखागतया असृजो रुधिरस्य धारया सघृणं यथा स्या-
देवं वक्रित तत्कालरात्र्या भगवत्या आननाञ्जं मुखकमलं वः कल्याणानि
सृजतु करोतु । सङ्ग्रामे नानायुधपातेऽपि भगवत्या मुख न कृणितम् । किं तु
संमुखमापतन्त्या महिषमन्तकोद्भूतरुधिरधारया घृणया कृणितमिति भावः ॥

हस्तादुत्पत्य यान्त्या गगनमगणिताघैर्यवीर्यावलेपं

वैलक्ष्येणेव पाण्डुद्युतिमदितिसुतारातिमापादयन्त्याः ।

दर्पानल्पाट्टहासद्विगुणतरसिताः सप्तलोकीजनन्या-

स्तर्जन्या जन्यदूतो नैखरुचिततयस्तर्जयन्त्या जयन्ति ॥ ५४ ॥

तर्जयन्त्या भर्त्सयन्त्या । अर्थाद्वैत्यान् । सप्तलोकीजनन्या जगदन्वाया-

१. 'वक्रं कृपाणं'. २. 'दर्पानल्पाट्टहासाद्विगुणितरसिता'. ३. 'नैखरुचिररुचः'.

सर्वान्याः प्रदेशिन्या नखरुचिततयो जयन्ति । कथंभूता । जन्यस्य सङ्गाम-
मत्स्य दूत्यः सङ्गामसूचिकाः । कथंभूता । दर्पेणानल्यो योऽदहासलेन द्विगु-
णतरं सिता अधिकशुक्लीभूताः । कथंभूतायाः । हस्तात् । अर्थात्कंसस्य ।
उत्पत्य गगनं यान्त्या । पुनः कथंभूताया । अगणितोऽधैयेण कातरत्वेन
वीर्यावलेपो येन तनदितिसुताराति देवशत्रुं कंसं वैलक्ष्येणेव पाण्डुद्युतिं
धवलनापाद्यन्त्या ॥

प्रालेयाचलपल्वलैकविसिनी सार्यास्तु वः श्रेयसे

यस्याः पादसरोजसीन्नि महिपक्षोभात्क्षणं विद्रुताः ।

निष्पिष्टे पतितास्त्रिविष्टपरिपौ गीत्युत्सवोह्लासिनो

लोकाः सप्त सपक्षपातमरुतो भान्ति स्म भृङ्गा इव ॥ ५५ ॥

प्रालेयाचलो हिमालयः स एव पल्वलं सरस्वतीका सुर्यादिसिनी पद्मिनी
आर्या गौरी वः श्रेयसेऽस्तु । यस्याः पादसरोजसीन्नि चरणकमलपर्यन्ते सप्त
लोका भृङ्गा इव भान्ति स्म । कथंभूता । महिपक्षोभात्क्षणं विद्रुताः, त्रिवि-
ष्टपरिपौ महिपे निष्पिष्टे सति पतिता पुनर्मिलिता । पुनः कथंभूताः । गीत्यु-
त्सवोह्लासिनः । पुनः । सपक्षपाताः पक्षपातसहिता मरुतो देवा चेपांते ।
पद्मस्थिता भ्रमरा अपि महिपादिक्षोभे सति क्षणं विद्रवन्ते क्षोभे निवृत्ते पुन-
रागच्छन्ति, गीत्युत्सवोह्लासिनः पक्षपातममुपदेन मरुता सहिताश्च भवन्ति ॥

अप्राप्येपुरुदासितासिरशनेरारात्कृतः शङ्कु-

श्चक्रव्युक्कनकृत्परोक्षपरशु शूलेन शून्यो यया ।

मृत्युदैत्यपतेः कृतः सुसदृशः पादाद्गुलीपर्वतः

पार्वत्या प्रतिपाल्यता त्रिभुवनं नि शल्यकल्यं तया ॥ ५६ ॥

तया पार्वत्या त्रिभुवनं परिपाल्यतान् । कथंभूतम् । नि शल्यकल्यं निर्ग-
तेन महिपरुपराल्येन निरानुरम् । यया पार्वत्या दैत्यपतेर्महिपत्य पादाद्गुली-
पर्वतः सुसदृशो मृत्यु कृतः । कथंभूतो मृत्युः । अप्राप्येपुर्नागागोचरः ।
उदासितासिर्निर्व्यापारः चण्डो यत्र तादृगः । अशनेर्वन्नरारादूरे वर्तमानः ।

कृतः । गङ्गा । नो वजापि मन्मथस्य । न जङ्गलः कतः सायन इति भावः ।
नक्तनुकमत्रुत्तिकान्तनक्तः । पशे न पश्यन्नेव सः । इत्येव उच्यते ॥

गङ्गानद्यो गजेन्द्रानवन न नगनः किं रिजो द्वाग्गीवाः

गार्हिन्मङ्गामभुत्त्या लघुमि गमितः साधु नाश्रयेण तेदृश्यम् ।

उत्तराता नेत्रपद्भिर्न तत्र रामरतः पश्य नश्यद्बल सं

रानाभिलातर्षं न्यगुमसुरक्षुमा कुर्वती ज्ञायता वः ॥ ५७ ॥

इत्यमुना प्रकारेणानर्षं गृहीतगर्भमसुर मन्त्रिं स्वसुं गतप्राणं कुर्वती
उमा वप्रायताम् । इतीति कथम् । ते पश्यतः, नष्टान्पलायितानद्यो गजे-
न्द्रान्दिग्गजात् अत्र, किं रिजो द्वाग् गृहीता यूयमपि पलायिताः । हे
गार्हिन् रिजो, ताश्रयेण गजनेत्र तेदृश्यं शीघ्रतां गमितं सङ्ग्रामयुक्त्या लघु-
रभि इति साधु युक्तम् । ते स्वर्गाथ इन्द्र, तत्र नेत्रपद्भिर्नोत्तराता केनापि
नोत्पादिता, अस्मिन् समरत सङ्ग्रामात्तद्व्यस्य बल सेना पश्य ॥

श्रुत्वा शयुं दुहित्रा निहतमतिजडोऽप्यागतोऽह्नाय हर्षा-

दाश्लिप्यञ्जैलकल्प महिषमवनिभृद्बान्धवो विन्ध्यबुद्धा ।

यस्याः श्वेतीकृतेऽस्मिन्मिदशनरुचा तुल्यरूपो हिमाद्रि-

र्द्वाङ्घ्राधीयानिवासीदेवतमसनिरासाय सा स्तादुमा वः ॥५८॥

सा उमा वोऽवतमसनिरासाय अज्ञानान्धकारदूरीकरणाय म्नाद्भवतु ।
सा का । यस्याः स्मिते या दशनरुक् तथा श्वेतीकृतेऽस्मिन्महिषे तुल्यरूपो
हिमाद्रिर्द्वाङ्घ्राधीयानिवासीत् । कथंभूत । दुहित्रा पार्वत्या निहतं शयुं महिषं
श्रुत्वातिजडोऽप्यह्नाय शीघ्रं हर्षादागतो विन्ध्यबुद्धा शैलकरपं महिषमा-
श्लिप्यन् । कीदृशः । अत्रनिभृतः पर्वता बान्धवा यस्य तादृशः ॥

क्षितोऽयं मन्दराद्रिः पुनरपि भवता वेक्ष्यतां वासुकेऽङ्घ्रौ

प्रीयस्वानेन किं ते विसतनुतनुभिर्भक्षितैस्ताक्षर्य नागैः ।

१. 'सुरपते'. २. 'अतनुजनुनिरासाय'. ३. 'असौ'. ४. 'प्रीतोऽनेनैव'.

अष्टाभिर्दिग्गजेन्द्रैः सह न हरिकरी कर्पतीमं हते वो

हीमत्या हैमवत्यासिंदगरिपुपतौ पान्त्विति व्याहृतानि ॥५९॥

त्रिदशरिपुपतौ महिषे हते हीमत्या लज्जिताया हैमवत्या पार्वत्या इति व्याहृतानि वः पान्तु । हे वासुके. अयं मन्दराद्रिर्मन्दराद्रितुल्यो महिषोऽधौ समुद्रे क्षिप्तो भवता पुनरपि वेद्यताम् । हे ताक्ष्यं गरुडम् अनेन महिषेण प्रीयन्न वृक्षो भव । त्रिनतनुतनुभिर्मृगालक्ष्मोमर्लेर्नागैर्भक्षितैस्ते किम् । इमं महिषमष्टाभिर्दिग्गजेन्द्रैः सह हरिकरी ऐरावतो न कर्पति ॥

एष षोष्ठा पुराणां त्रयमसुहृदुर पाटनोऽयं नृसिंहो

हन्ता त्वाष्ट्रं घुराष्ट्राधिप इति विविधान्युत्सवेच्छाहृतानाम् ।

विद्राणानां विमर्दे दितितनयमये नाकलोक्श्वराणा-

मश्रद्धेयानि कर्माप्यवतु विदधती पार्वती वो हतारिः ॥६०॥

दितितनयनये विमर्दे दैत्यमङ्गाने विद्राणानां परायिताना पुनर्महिषव-
धान्तरसुम्भवेच्छयाहृतानामेफीभूतानां नाकलोक्श्वराणामिन्द्रादीनामश्रद्धे-
यान्यसंभावनीयानि विविधानि कर्माणि विदधती कुर्वती हतारिः पार्वती
वोऽवतु रक्षतु । एष पुराणां त्रयं षोष्ठा । यद्यनेन त्रिपुरदाहः कृतः किमिति
महिषमङ्गाने परायित इति भाव । एवमत्रेऽपि योज्यम् । असुहृदुर पाट-
नोऽयं नृसिंहः । अयं त्वाष्ट्रं वृत्रं हन्ता घुराष्ट्राधिप इन्द्रः ॥

शत्रौ शतत्रिशूलक्षतवपुषि रूपा प्रेषिते प्रेतकाष्ठां

काली कीलालकुल्यात्रयमधिकरयं वीक्ष्य विश्वासितद्यौः ।

त्रितोतालयभ्रकेयं वहति तव भृशं पश्य रक्ता विशेषा-

नो मूर्ध्ना धार्यते किं हसितपतिरिति प्रीतये कल्पतां व. ॥६१॥

शतत्रिशूलक्षतवपुषि शत्रौ रूपा प्रेतकाष्ठा यन्निश प्रेषिते नति अधिकर-
यमधिकवेगयुक्तं कीलालकुल्यात्रयं सधिरधारात्रयं वीक्ष्य इति हसितपतिः
काली वः प्रीतये कल्पताम् । इतीति किम् । हे न्यम्बक. इयं विश्वाप्ति-

१. 'त्रिदिवास्पृहतां'. २. 'प्रेषिते'. ३. 'अधिकरम्'.

तयो परिनिगतो गता गताणानुरक्तानि च विगोता वहति पश । इमं तत्र
ग्यां भुज किं भो धारणे ॥

शृङ्गे पश्योर्नदृष्ट्याधिकतरमतनु. सन्न पुष्पायुनोऽस्मि

व्यालाराङ्गेऽपि नित्यं न भवति भवतो मीनयज्ञोऽस्मि येन ।

त्व मुञ्चोद्यैः पिनाकिन्पुनरपि विशिख दानवाना पुरोऽहं

पायात्सोत्पारमेवं हसितहरमुमा मृदती दानवं वः ॥ ६२ ॥

एव मोक्षमं मगनास्मिन्नं यथा म्यात्तथा हमितहरं गानत्र महिषं मृदती
उमा १. पायात् । एवं कथम् । हे पिनाकिन्, ऊर्ध्वदृष्ट्या तृतीयलोचनेन
नम शृङ्गे विपागद्वयमधिकतर पश्य । किं स्वहमगनुः सन्न पुष्पायुधः का-
मोऽस्मि । कामोऽप्यतनुरनङ्ग, अह चातनुरकृशः । यथा त्वयोर्ध्वदृष्ट्या कामो
दग्धन्नाथाहं व्रधु न शक्यः । अथ च व्यालस्य गणस्यामङ्गेऽपि भवतो नित्यं
मीनं भवति । यतोऽहं यज्ञो नाम्मि । यथा तत्र प्राणपानभीत्या यज्ञ पलायिन-
न्या नाहम् । व्याला सर्पाश्च तेषामामङ्गेऽपि मम भीर्न, यतोऽहं नयज्ञो
गारुडशास्त्रज्ञोऽस्मि । अह दानवाना पुर. पुरत्रयमस्मि त्वं पुनरपि विशिखं
वागमुच्यमुञ्च । पक्षे दानवानां पुरोऽग्रे अस्मि । दानवाग्रेमरोऽहमिति भावः ।
'ध्यातः. स्यात्प्राणसर्पयोः' ॥

नन्दीशोत्सार्यमाणापसृतिसमनमन्त्राकिलोकं नुवत्या

नमुहस्तेन हस्तं तदनुगतगते. पण्मुत्सस्यावलम्ब्य ।

जामातुर्मातृमध्योपगमपरिहृते दर्शने शर्म दिश्या-

३ न्नेदीयञ्चुम्ब्यमाना महिषवधमहे मेनया मूर्ध्निमा वः ॥ ६३ ॥

महिषवधमहे मेनया हिमवद्धार्यया मूर्ध्निं चुम्ब्यमाना उमा वः शर्म
दिश्यात् । किंभूतया मेनया । नन्दीशेन उत्सार्यमाणं अपसृतिसमं अपसरण-
कालतुल्य नाकिलोकं नुवत्या स्तुवत्या । किं कृत्वा । तदनुगतगतेः पण्मु-
त्सस्य हस्तं हस्तेनालम्ब्य । कस्मिन्सति । जामातुर्दर्शने मातृमध्योपगमपरिहृते
सति । न्नेदीयः समीपम्, अर्थाजामातुः, गौरी मेनया चुम्बिता ॥

१. 'यस्य'. २. 'नाकिनृत्सम्'. ३. 'देवी संतुष्यमाणा'.

भक्त्या भृग्वत्रिमुख्यैर्मुनिभिरभिनुता विभ्रती नैव गर्व
शर्वाणी शर्मणे वः प्रशमितसकलोपप्लवा सा सदास्तु ।

या पार्ष्णिक्षुण्णशत्रुर्विगलितकुलिशप्रासपाशत्रिशूलं

नाकौकोलोकमेवै स्वमपि भुजवनं संयुगेऽवस्त्वमस्त ॥ ६४ ॥

भक्त्या भृग्वत्रिमुख्यैर्मुनिभिरभिनुता, तथा गर्व नैव विभ्रती, प्रशमित-
सकलोपप्लवा सा शर्वाणी वः शर्मणे सदास्तु । या पार्ष्णिक्षुण्णशत्रुर्नाकौको-
लोकं देवलोकं त्वं भुजवनमप्यवस्त्वपदार्थममस्त । कथंभूतम् । संयुगे विग-
लितकुलिशप्रासपाशत्रिशूलम् । देवहस्तेभ्यो भवेन भवानीभुजेभ्यश्च प्रहा-
रार्थं कुलिशादीनि गलितानि ॥

चक्रं शौरैः प्रतीपं प्रतिहतमैगमत्प्राग्द्युधाम्नां तु पश्चा-

दापञ्चाप बलारेर्न परमगुणता पूल्लयज्ञोपिणोऽपि ।

शक्त्यालं मां विजेतुं न जगदपि शिशौ षण्मुखे का कथेति

न्यङ्कुर्वन्नाकिलोक रिपुरवधि यया सावतात्पार्वती वः ॥६५॥

इत्यमुना प्रकारेण नाकिलोक न्यङ्कुर्वन्त्यया रिपुरवधि शत्रुर्हत सा पार्वती
बोऽयतात् । इतीति किम् । शौरिविष्णोश्चक्रं सुदर्शनं प्रतिहतं सव्याकप्रथमं
प्रतीपमगमत्, घुधाम्नां देवानां तु चक्रं सैन्यं पश्चात् । बलारेरिन्द्रस्य चापं
परं केवलमगुणतां नापत्, पूल्लयज्ञोपिणं शिवस्यापि । शक्त्या सामर्थ्येन मां
जेतुं जगदपि नालं न समर्थम्, शिशौ बाले षण्मुखे का कथा । षण्मुख-
शक्त्यायुधविशेषेण मां जेष्यतीति दूरापान्मिति भावः ॥

विद्राणे रुद्रवृन्दे सवितरि तरले वज्रिणि ध्वस्तवञ्जे

जाताशङ्के शशाङ्के विरमति नरति त्यक्तवैरे कुबेरे ।

वैकुण्ठे कुण्ठितास्त्रे नहिषनतिरुपं पौरुषोपमनिभ्रं

निर्विभ्रं निभ्रती वः शनयतु दुरितं भूरिभावा भवानी ॥६६॥

१. 'विगलितकुलिशापाशत्रिशूपापिनाकम्': 'नगमितकुलिशापाशत्रिशूपापिना-
कम्'. २. 'एवं स्वमपि भुजवनं संयुगे': 'वार्तं द्रुतमिति रभसा संयुगे'.
३. 'अपत्त्वं'. ४. अयं श्लोकः सरस्वतीकण्ठान्तरे शार्ङ्गधरपद्धतौ च वर्तते.

देवारेर्दानवारेर्द्रुतमिह महिपच्छन्नः पद्मसन्ना

विद्रातीत्यत्र चित्रं तव किमिति भवन्नाभिजातो यतः सः ।

नाभीतोऽभृत्स्वयभूरिव समरभुवि त्वं तु यद्विस्लितास्त्री-

त्युक्त्वा तद्विस्लितं व स्मररिपुमहिषीविक्रमेऽव्याज्जयायाः ६९

स्मररिपो शिवस्य महिष्या पार्वत्या विक्रमे जयाया इत्युक्त्वा तद्विस्लितं
विस्वयो व पातु । इतीति किम् । महिपच्छन्नो देवारेः सकाशात्पद्मसन्ना
ग्रन्था द्रुत विद्मति पलायत इत्यत्र तव कि चित्रम् । यत न दानवारेर्विष्णो-
नाभिजातो विष्णुनाभिसमुपज्ञो भवन्वर्तते । अथ च अभिजातः कुलीनो न
कुलीनस्य पलायनमनुचितम् । अह हे शिव इति मंत्रोधनपदमध्याहार्यम् ।
यत्नमरभुवि त्वं तु त्वमपि स्वयभूरिव ग्रन्थेव नाभीतो नाभिसकारात् ।
अथ च अभीतो निर्भयो नाभृत् तद्विस्लितास्त्रि ॥

निखिंशेनोचित ते विशाननमुरमध्रण्डि कर्मास्य घोरं

ब्रीडामस्योपरि त्वं कुरु दृढहृदये मुञ्च शस्त्राण्यमूनि ।

इत्थं दैत्यैः सदैव्यं समदमपि सुरैस्तुल्यमेवोच्यमाना

रुद्राणी दारुण वो द्रवयतु दुरित दानवं दारयन्ती ॥ ७० ॥

इत्थममुना प्रकारेण सदैव्यं दैत्यं नमद नरर्षं च सुरैस्तुल्यमेवोच्यमाना
दानवं महिषं दारयन्ती रुद्राणी वो दारुण दुरित द्रवयतु । इत्थं कथम् ।
हे निखिरो निर्दये, उरसः, अर्धान्महिषस्य विशाननं ते नोचितम् । हे घण्टि,
घोरं कर्म महिषधरपत्नस्य क्षिप । 'अनु क्षेपणे' । अस्योपरि त्वं ब्रीडां
कुरु । पशुपथेन राज्ञा भवति । हे दृढहृदये, दृढमपराधनहिष्णु हृदय यस्मा-
त्संजुद्धौ । अमूनि शस्त्राणि मुञ्च दूरे परिहर । इत्थं दैत्यैरुच्यमाना । दैत्यै-
स्तु—हे घण्टि, निखिरोन उपेनोरन, अर्धान्महिषस्य वक्षस, ते विशानन-
मुचितम् । यतोऽस्य कर्म घोरं वर्तते । ब्रीडामस्योपरि त्वं कुरु । यदि महि-
षपथो न क्षिपते तदा महती ब्रीडा तत्र भविष्यतीति भावः । हे दृढहृदये
वठिनहृदये, अमूनि शस्त्राण्यस्योपरि मुञ्च । सर्वैः शस्त्रैर्मुग्धदेव प्रहर ॥

१. 'विस्लितास्त्रकत्वा'; 'विस्लितास्त्रीकत्वा'. २. 'जया व'. ३. 'दृढ-
हृदयम्'.

३ चतु०

चक्षुर्दिक्षु क्षिपन्त्याश्चलितकमलिनीनारुकोपाभिताम्रं

मन्द्रध्वानानुयातं अटिति वलयिनो मुक्तवाणस्य पाणेः ।

चण्ड्याः सव्यापसव्यं सुररिपुषु शरान्प्रेरयन्त्या जयन्ति

त्रुट्यन्तः पीनभागे स्ननवलनभरात्संधयः कञ्जुकस्य ॥ ७१ ॥

स्ननवलनभरात्पीनभाग उपचितप्रदेशे त्रुट्यन्तश्चण्ड्याः कञ्जुकस्य संधयो जयन्ति । कथंभूताया । चलितकमलिनीनारुकोपाभिताम्रम्, अथ च वलयिनो अटिति मुक्तवाणस्य पाणेर्हन्तस्य मन्द्रध्वानेनानुयातं चक्षुर्दिक्षु क्षिपन्त्याः । पुनः कथंभूताया । सव्यापसव्यं सुररिपुषु शरान्प्रेरयन्त्याः ॥

वाहूत्क्षेपसमुल्लसत्कुचतटं प्रान्तस्फुटत्कञ्जुकं

गम्भीरोदरनाभिमण्डलगलत्काञ्चीधृतार्धांगुकम् ।

पार्वत्या महिपासुरव्यतिकरे व्यायामरम्यं वपुः

पर्यस्तावधिवन्धवन्धुरलसत्केशोच्चयं पातु वः ॥ ७२ ॥

महिपासुरव्यतिकरे वाहूत्क्षेपसमुल्लसत्कुचतटम्, प्रान्तस्फुटत्कञ्जुकम्, गम्भीरोदरनाभिमण्डलगलत्काञ्चीधृतार्धांगुकम्, व्यायामरम्यम्, पर्यस्तावधिवन्धवन्धुरलसत्केशोच्चयं पार्वत्या वपुर्वं पातु ॥

चक्रं चक्रायुधस्य कणति निपतित रोमणि ग्रावणीव

स्थाणोर्वाणश्च लेभे प्रतिहतिमुरुणा चर्मणा वर्मणेव ।

यस्येति क्रोधगर्भं हसितहरिहरा तस्य गीर्वाणशत्रोः

पायात्पादेन मृत्युं महिपतनुभृतः कुर्वती पार्वती वः ॥ ७३ ॥

क्रोधगर्भं इति हसितहरिहरा महिपतनुभृतस्य गीर्वाणशत्रोर्मृत्युं पादेन कुर्वती पार्वती व. पायात् । इतीति किम् । ग्रावणि पापाणे इव यस्य रोमणि, अर्थान्महिपस्य निपतितं चक्रायुधस्य चक्रं कणति । स्थाणोः शिवस्य वाणश्च उरुणा चर्मणा वर्मणा कवचेनेव प्रतिहतिं प्रतिघातं लेभे । विष्णोश्चक्रमस्य रोममपि नाच्छिन्त् । शिवस्य वाणश्चास्य चर्ममात्रमपि नाभिनदिति भावः ॥

कृत्वा वक्त्रेन्दुविम्बं चलदलकलसञ्ज्वलताचापभङ्गं
क्षोभंव्यालोलतारं स्फुरदरुणरुचित्फारपर्यन्तचक्षुः ।

संध्यासेवापराद्धं भवमिव पुरतो वामपादान्बुजेन

क्षिप्रं दैत्य क्षिपन्ती महिषितवपुषं पार्वती वः पुनातु ॥ ७४ ॥

संध्यायाः सेवा तथापराद्धं कृतापराधं भव शिवमिव वामपादान्बुजेन
महिषितवपुषं दैत्य पुरतः क्षिप्रं क्षिपन्ती पार्वती वः पुनातु । किं कृत्वा ।
चलदलकलसञ्ज्वलताचापभङ्गं क्षोभंव्यालोलतारं, स्फुरदरुणरुचित्फारपर्यन्त-
चक्षुर्वक्त्रेन्दुविम्बं कृत्वा ॥

गङ्गासंपर्कदुप्यत्कमलवनसमुद्रतधूलीविचित्रो

वाञ्छासंपूर्णभावादधिकतररस तूर्णमायान्तसमीपम् ।

क्षिप्तः पादेन दूरं वृषग इव यथा वामपादाभिलाषी

देवारिः कैतवाविष्कृतमहिषवपु सावतादम्बिका वः ॥ ७५ ॥

कैतवाविष्कृतमहिषवपुदेवारिवयथा वृषग शिव इव पादेन दूरं क्षिप्तः
साम्बिका दोऽवतात् । कथंभूतो देवारिर्वृषगश्च । गङ्गासंपर्कदुप्यत्कमलवन-
समुद्रतधूलीविचित्रः । पुनः कथंभूतः । वाञ्छासंपूर्णभावादधिकतररसं यथा
स्यादेव तूर्णं समीपमायागच्छन् । कथंभूतः । वामपादाभिलाषी प्रसाद-
यितुनपक्वतुं च वामपादे लगितुकामः ॥

भद्रे भूचापमेतन्नमयसि नु वृथा विन्दुरक्षेत्रवाण

नाहं कैलां रहस्ये प्रतियुवतिश्रुतख्यातिदोषः पिनाकी ।

देवी सोत्प्राप्तनेवं धृतमहिषतनुं दृष्टमन्तःसङ्कोप

देवारिं पातु युष्मानतिपरपदा निम्नती भद्रकाली ॥ ७६ ॥

एवं सोत्प्राप्तं दृष्टमन्तःसङ्कोपं धृतमहिषतनुं देवारिन्मतिपरपदात्क-
रोरचरणेन निम्नती भद्रकाली देवी युष्मान्पातु । एवं कथम् । हे भद्रे,

१. 'क्षोपत्'. २. 'शमनं नन रया'; 'शमयसि तु रया'. ३. 'महि-
षितवपुषम्'.

आरूढा शूलपाणिः कृतविबुधभयं हन्तुकामं सर्गर्व
देयाह्वश्चिन्तितानि द्रुतमहिपवधावाप्तुष्टिर्भवानी ॥ ७९ ॥

गाढावष्टम्भपादस्य प्रजलनरेण नमत्पूर्वकायोर्ध्वभागं न्यङ्क्ताभ्याङ्गभा-
गम्, अत एव संजातशिखं शिक्षितं जनमरिपमिव लौकिकं महिपमिव
आरूढा, शूलपाणि, द्रुतमहिपवधावाप्तुष्टिर्भवानी वश्चिन्तितानि देयात् ।
कथंभूतम् । कृतविबुधभयम्, हन्तुकामम्, नगर्वम् ॥

द्रौढ्या योगैकतानो विरहभवभयाद्दूर्जटिः स्त्रीकृतात्मा
वक्षः शौरेर्विशालं प्रणयकृतपदा पद्मवासाधिदेशेते ।

युद्धस्मानेवमेते विजहतु धिगिमं यन्त्यजत्येव शक्रो
हंस दैत्येन्द्रमेव सुखयतु समदा निम्नती पार्वती वः ॥ ८० ॥

द्रौढ्या योगैकतानो योगनिष्ठ । विरहभवभयाद्दूर्जटिः शिवः स्त्रीकृतात्मा ।
शौरेर्विशालं वक्षः पद्मवासा लक्ष्मीरधिदेशेते । एवमेते युद्धस्मां सङ्घा-
मभूमि विजहतु नाम । किं तु य एष शक्रो युद्धभूमिं त्यजति इत्तं धिक् ।
एवं हंसं नगर्वं दैत्येन्द्र निम्नती नमदा पार्वती वः सुखयतु ॥

एवं मुग्धे किलात्ती करकमलरचा ना मुहु केशपात्रं
सोऽन्यस्त्रीणां रतादौ कलहसमुचितो यः प्रिये दीर्घलब्धे ।

वैदग्ध्यादेवमन्तःकलुषितवचन दृष्टदेवारिनाथ
देवी वः पातु पाप्म्या दृढतनुमनुभिर्नोचयन्ती भवानी ॥ ८१ ॥

हे मुग्धे, एवं करकमलरचा किल केशपात्रं मुहु ना आत्तीः ना क्षिप ।
यः दीर्घलब्धे प्रिये अन्यस्त्रीणां रतादौ कलहसमुचितः । एव वैदग्ध्यादेवमन्तःक-
लुषितवचन दृष्टाश्च ते देवारयो दैत्यान्नेषां नाथ नरिप दृढतनु पाप्म्या अनु-
भिर्नोचयन्ती भवानी देवी वः पातु ॥

१. 'विबुधभयम्'. २. 'इत्तम्'. ३. 'भवविरह'. ४. 'स्त्रीकृतात्मा'.
५. 'धिगिमात्पत्यजत्येव शक्रुः'. 'विदेशं शक्यत्यजत्येव शक्रुः'. ६. 'हंसम्'.
७. 'करकमलरचा'. ८. 'दीर्घलब्धे'.

दर्पादायान्तमेव श्रुतिपुटपरुषं नादमभ्युद्गिरन्तं

कन्याद्रे पातु युष्माश्चरणभरनतं पिपती दैत्यनाथम् ॥ ८४ ॥

आम्यद्दामौर्वदाहेन क्षुभितैर्जलचरैर्व्यन्ता चीचथो येषां तान्प्रसन्नाङ्घ्रिर्मला-
क्षलधीन्पुनरपि मन्दरक्षोभभाज अर्धादाविलान्, आशु कृत्वा दर्पादायान्त-
मेव, अथ च श्रुतिपुटपरुषं कर्णकठोरं नादमभ्युद्गिरन्तं दैत्यनाथं चरणभरेण
नतं पिपती अत्रे कन्या युष्मान्वातु ॥

नैनामिन्द्रोऽभिनैपी श्रिनपृथुशिखरा शृङ्गयुग्मस्य पार्श्व

युद्धरूमाया तनु त्वा रतिमदविलसत्स्त्रीकटाक्षक्षमेयम् ।

भानो कि वीक्षितेन क्षितिमहिषतनौ त्व हि संन्यस्तपादो

दर्पादेव हसन्त व्यसुमसुरमुना कुर्वती त्रायतां वः ॥ ८५ ॥

हे इन्द्रो, श्रितपृथुशिखरा पर्वतशिखराश्रया त्वा तनु शृङ्गयुग्मस्य. अर्धा-
न्मन, पार्श्व नाभिनैपी अभिमुखं मा नय । यन्मयेयं तनु रतिमदविल-
सत्स्त्रीकटाक्षक्षमा । हे भानो वीक्षितेन किम् । त्वं क्षितिमहिषेषु प्राकृ-
तमहिषेषु संन्यस्तपाद । अह तादृशो महिषो न भवामि । यत्र त्वं पाद-
न्यासं कर्तुमिच्छन्तीति भाव । एव दर्पादन्मनसुर व्यसुं गतप्राणं कुर्वती
उमा वस्त्रायताम् ॥

सङ्ग्रामान्तमेतं त्यज निजमहिष लोकजीवेश मृत्यो

स्थातुं शूलाग्रभूमौ गतमयमजय मत्तमेतं गृहाण ।

दैत्ये पादेन यस्याश्छलमहिषतनौ शायिते दीर्घनिद्रां

भावोत्पत्तौ जयैवं हसति पितृपति सान्द्रिका वः पुनातु ॥ ८६ ॥

यस्याः पादेन च्छलमहिषतनौ दैत्ये दीर्घनिद्रा शायिते मति जया भा-
वोत्पत्तौ सत्त्वां पितृपति यममेव हनति सान्द्रिका वः पुनातु । एवं कथम् ।
हे लोकजीवेश मृत्यो, सङ्ग्रामान्त मीतमेत निजमहिषं त्यज. शूलाग्रभूमौ
स्थातुं गतमयमजयमेतं मत्तं गृहाण ॥

१. 'नैना सुग्धे'. २. 'साञ्चम्'. ३. 'शूलाग्रभूमौ'. ४. 'प्रपिते'. ५. 'श्रा-
वदुर्भेदे'. ६. 'रचितपितृपतिम्'.

भावादेवं जयाया नुतिकृति नितरां सनिधौ देवतानां

सत्रीडा भद्रकाली हतरिपुरवताद्वीक्षिता शंभुना वः ॥ ८९ ॥

देवतानां ननिधौ जयायां भावाङ्गलिशेषादेव नितरां नुतिकृति सत्यां हतरिपुः सत्रीडा शंभुना वीक्षिता भद्रकाली बोडवतात् । एवं कथम् । रहितगुणगतिर्नन्दकन्वगुणरहित कृष्णस्य रूपो नन्दकारया प्रयातः । शत्रोर्भङ्गेन मुञ्चितनुरस्त्वैप वाम पादो नन्दक ॥

एकेनैवोद्भेनेन प्रविलयमसुरं प्रापयामीति पादो

यस्याः कान्त्या नखानां हंसति सुररिपुं हन्तुमुघन्सगर्वम् ।

विष्णोस्तिः पादपद्म वलिनियमविधौबुद्धृतं कैतवेन

क्षिप्रं सा वो रिपूणा वितरतु विपदं पार्वती क्षुण्णशत्रुः ॥९०॥

सुररिपुं हन्तुं सगर्वमुघन्सत्या पादो नखानां कान्त्या इति हन्ति सा क्षुण्णशत्रुः पार्वती वो रिपूणा विपदं क्षिप्रं वितरतु । इतीति किम् । अहमेकेनैवोद्भेनेनासुरं प्रविलयं प्रापयामि विष्णो पादपद्म वलिनियमविधौ कैतवेन विरक्तम् ॥

खड्गं खट्वाङ्गयुक्तं युवतिरपि विभो ते शरीरार्थलीना

हास्यं प्रागेव लब्धं सुरजनसमितौ दुष्टहतेन त्वयैवम् ।

जाता भूयोऽपि लज्जा रणत इयमल हास्यता शूलभर्त-

वर्षादेवं हसन्तं भवनसुरमुना निम्नती त्रायता वः ॥ ९१ ॥

वर्षाद्दहंकाराङ्गवं शिवमेव हसन्तमसुर निम्नती उना वखायताम् । एवं कथम् । हे शूलभर्तः, तव खड्गं खट्वाङ्गयुक्तम् । हे विभो, युवतिर्भार्यापि ते शरीरार्थं लीना । एवं दुष्टहतेन दुष्टाचरणेन त्वया सुरजनसमितौ देवसभायां प्रागेव हास्यं लब्धम् । भूयोऽपि रणतो युद्धादियं लज्जा पलायनरूपा जाता । इयमलं परिपूर्णरूपेण हास्यता ॥

१. 'गतानाम्'. २. 'उद्भूतेन प्रविजयमपरम्'. ३. 'सह विदुषरिपुम्'. 'हसितसुररिपुम्'. ४. 'उद्भूतम्'. ५. 'क्षिप्तम्'. ६. गङ्गा मौलौ विलनायुवतिरिति; 'खट्वाङ्गं खड्गयुक्तं युवतिरपि'. ७. 'लम्भम्'. ८. 'जाता'. ९. 'हरम्'.

यस्या वामो महीयान्मुदितसुरमनाः प्राणहृत्पादपद्मः

प्राप्तस्तन्मूर्धसीमां सुखयतु भवतः सा भवानी हतारिः ॥९४॥

यस्या वामः पादपद्मन्तस्य नरिपस्य मूर्धनीनां प्राप्त सा मुदितसुरमना
हतारिर्भवानी च सुखयतु । कथभृत पादपद्म । नरभसं यथा स्वादेवम-
लघु सुगारिं हन्तु शीताशुभाजा नक्षत्राणा नागमावागमुच्युः पतन् । अत एव
सचकित यथा स्वादेवमुदितारिर्नेत्रैरन्सु ररमैरवीक्ष्यमाण । पुनः कथभृतः ।
प्राणहृत् । अर्धान्नहिपस्य ॥

मूर्धन्यापातभङ्गे मिर्षमहिपतनु मन्त्रनि शब्दकण्ठः

शोणात्लाताम्रकान्तिप्रतनघनवृहन्मण्डले पादपद्मे ।

यस्या लेभे सुरारिर्मधुरमनिभृतद्वादशार्धाद्विलीला

शर्वाणी पातु सा वस्तिभुवनभयहृत्त्रागिभि स्तूयमाना ॥ ९५ ॥

यस्या पादपद्मे मिपनरिपतनु कपटमहिप सुगारिर्मधुरसे निभृतस्य नि-
श्वलस्य द्वादशाधार्द्रे पदपद्मस्य नगरस्य लीला लेभे सा त्रिभुवनभयहृत्स्य-
गिभिदेवै स्तूयमाना शर्वाणी च पातु । कथभृते पादपद्मे । शोणात्पदा-
ताम्रा वान्तिर्यस्य प्रतत प्रदपेण विनीर्यं घन निदिट दूरन्मण्डलमाभोगौ
यस्य तयोः ननाहारन्स्मिन् । कथभृत सुगारि । मूर्धनि मन्त्रव आपातेन
प्रारिण भये सति ससति शब्दकण्ठ । अत एव निश्वलभ्रमरुत्पत्ता गत ॥

पादोत्सेपाद्भ्रजजिर्नखजिरणशते रूषितधन्द्रगौरै-

मूर्धभि चापतद्विध्वरजतलग्नैरशुभि गोर्षशोभः ।

सन्पस्तालीगरुप्रदिगचितकरैश्चर्चित शिष्टकायै-

रस्य देवै प्रर्षतो एपिरिट नरिप सापतदन्दिजा च ९६

यस्या शिष्टकायैश्चन्द्रप्रपन्ननिर्देर्दिदितिव मत्त एवमिद नरिप-
प्रर्षत उपनीतः नाभिः १. शोणत्पदा । कथभृतो नरिप । पादोत्सेपा-
जिर्नखजिरणशते रूषितधन्द्रगौरैः । इत कथभृत । मूर्धभि अन्दिजा-
च ९६

१. 'शुणरिप' - २. 'निप' - ३. 'दन्दि' - ४. 'सन्पस्ताली' -
५. 'नखजिरण' - ६. 'प्रपन्नो' -

स्थाणौ कण्डूविनोदो नुदति दिनकृतस्तेजसा तापितं नो

तोयस्थाने न चाप्तं सुखमधिकतरं गाहनेनाङ्गजातम् ।

शून्यायां युद्धभूमौ वदति हि धिगिदं माहिपं रूपमेकं^३

रुद्राण्यारोपितो वः सुखयतु महिषे प्राणहत्पादपद्मः ॥ ९२ ॥

सर्वदेवपलायनाच्छून्यायां युद्धभूमौ इति वदति महिषे रुद्राण्या आरो-
पितः प्राणहत्पादपद्मो वः सुखयतु । इति किम् । स्थाणौ त्रिवे कीलके
च यदि कण्डूविनोद क्रियते तदा तं नुदति । यतोऽय न्प्राणुः स्थिरो नालीति
भावः । नोऽस्माकमङ्गजातमङ्गभूमौ दिनकृत सूर्यस्य तेजसा तापितम्,
किंतु तोयस्थाने वरुगालये च गाहनेनाधिकतरं सुखं नास्ति । वरुगोऽपि
पलाय्य गत इति भावः । तस्मादिदं माहिपं रूपं धिक् ॥

पिषच्छैलेन्द्रकल्प महिषमतिगुरुर्भङ्गीर्वाणगर्व

शंभोर्जातो लवीयाञ्छ्रमरहितवर्षुर्दूरमभ्यूहपातः ।

वामो देवारिपृष्ठे कनकगिरिसदां क्षेमकारोऽङ्घ्रिपद्मो

यस्या दुर्वार एवं विविधगुणगतिः सावतादम्बिका वः ॥ ९३ ॥

यस्या अङ्घ्रिपद्म एवं विविधगुणगतिरस्ति साम्बिका वोऽवतात् । कथं-
भूतः । भङ्गीर्वाणगर्व शैलेन्द्रकल्प महिषं पिपन्, अतिगुरुरपि शंभोर्लघी-
याङ्गात् । पुनः कथंभूतः । श्रमरहितवपु दूरमभ्यूहोऽभ्यूहनीयः पातो
गतिर्यस्य । यो हि गुरुर्भवति स श्राम्यति, दूरं च न याति । अयं तु श्रमर-
हितवपुर्दूरपाती च । देवारेर्माहिपस्य पृष्ठे वामः । प्रतिकूल । कनकगिरिसदां
देवानां क्षेमकारः कल्याणजनकः ॥

मार्गं शीतांशुभाजां सरभसमलघुं हन्तुमुद्यन्सुरारिं

नेत्रैरुद्धत्तारैः सचकितर्ममरैरुन्मुखैर्वीक्ष्यमाणः ।

१. 'कण्डूविनोदात्'. २. 'नः', 'व'. ३. 'एवम्'. ४. 'शीर्षेर्वाणगर्वम्':
'शीर्षेर्वाणगर्वः'. ५. 'यातो गरीयान्'. ६. 'वपुर्न्यस्य उत्पाल्य कोपात्'.
क्षेमकारो हि यस्याः पादोऽनुत्पन्नभावः'. ८. 'असुरैः'.

यस्या वामो महीयान्मुदितसुरमनाः प्राणहृत्पादपद्मः

प्राप्तस्तन्मूर्धसीमां सुखयतु भवतः सा भवानी हतारिः ॥९४॥

यस्या वामः पादपद्मस्तस्य महिपस्य मूर्धसीमां प्राप्तः सा मुदितसुरमना
हतारिर्भवानी वः सुखयतु । कथंभूत पादपद्म । सरभस्ते यथा स्यादेवम-
लघुं सुरारिं हन्तुं शीताशुभाजा नक्षत्राणा मार्गमाकाशमुद्युत्तनु । अत एव
सचकितं यथा स्यादेवमुदितारिर्नेत्रैरन्मुञ्जैरभैरैर्वीक्ष्यमाण । पुनः कथंभूत ।
प्राणहृत् । अर्धान्महिपस्य ॥

मूर्धन्यापातभग्ने मिर्धमहिपतनु सन्ननि शब्दकण्ठः

शोणाब्जाताम्रकान्तिप्रततघनवृहन्मण्डले पादपद्मे ।

यस्या लेभे सुरारिर्मधुरसनिभृतद्वादशार्धाङ्घ्रिलीला

शर्वाणी पातु सा वस्त्रिभुवनभयहृत्त्वर्गिभिः स्तूयमाना ॥ ९५ ॥

यस्या. पादपद्मे मिपमहिपतनु कपटमहिप सुरारिर्मधुरसे निमृतस्य नि-
श्रलस्य द्वादशार्धाङ्घ्रि- पटपदस्य भ्रमरस्य लीलां लेभे सा त्रिभुवनभयहृत्त्व-
र्गिभिर्देवै स्तूयमाना शर्वाणी व पातु । कथंभूते पादपद्मे । शोणाब्जदा-
ताम्रा कान्तिर्यस्य, प्रतत प्रकपेण विन्तीर्णं घन निशिडं बृहन्मण्डलनाभोगो
यस्य तयोः सनाहारस्तस्मिन् । कथंभूत सुरारिः । मूर्धनि मन्त्रक आपातेन
प्रहारेण भग्ने सति सन्ननि शब्दकण्ठ । अत एव निश्रलभ्रमररतुत्तवां गतः ॥

पादोत्सेपाद्भ्रजद्भिर्नखकिरणगतैर्भूषितश्चन्द्रगौरै-

र्मूर्धाभि चापतद्विश्वरणतलगतैरशुभिः शोणशोभः ।

संन्यस्तालीनरतप्रविरचितकरैश्चर्चित शिखकायै-

र्यस्या देवैः प्रणीतो हविरिव महिप सावतादन्विका व. ९६

यस्याः शिखकायैर्दण्डवत्प्रणमद्भिर्देवैर्हविरिव सत्कृतं हृष्यमिव महिपः
प्रणीत उपनीतः सान्निभ्यो वोऽवतात् । कथंभूतो महिपः । पादोत्सेपाद्भ्र-
जद्भिश्चन्द्रगौरैर्नखकिरणगतैर्भूषितः । पुनः कथंभूत । मूर्धात्र आपतद्विश्व-

१. 'सुरमहिपतनु.' २. 'मिपतनुमहिपः'. ३. 'कान्ति'. ४. 'सन्मण्डले'.
५. 'सर्वत्रिभुवन-'. ६. 'पद्मशोभ'.

पशुनेता हरीजानमन्त्रियुतः मानमश्वैकनयो

भानो मानश्वपेत ह्य इति विधिना त्यक्तवैरः पतते ।

वर्षाङ्गान्तरपक्ष्णां प्रतिगटसमराक्षेपसुख्यः सुरारि-

यैत्याः पादेन नीत पितृपतिसजनं नावतादम्बिका व. ॥९९॥

पतते सुपे इति त्यक्तवैर. प्रतिगटसमराक्षेपसुख्यः इत एत वर्षाङ्गान्तरं
सुदभूमे भाग्यन्तुरागिर्पत्या पादेन पितृपतिसजनं यमलोकं नीत. मान्दिना
वोऽवतात् । इति हिम् । एतान्तराणां नेना सारथि एतु । त्यक्तवैर
रयोऽन्तररियुतो विषमाश् एतच्चञ्च । एव भानो रयो विधिना मानम-
पेतः मान्द्रीविक्र ह्य । इति हेतो सुपे त्यक्तवैर ॥

युक्तं तावद्गजानां प्रतिदिगन्तयनं सुदभूमेदिगीगां

हीपेतारागजत्व सुन्दरगृह्णा कर्मणा दारणेन ।

यैद्यैः स्यापुसंज्ञो भयचक्रिणश्च नश्यतीत्यद्भुत त-

द्दपादेन हसन्त सुरारिपुन्वतागिनती पार्वती व. ॥ १०० ॥

वर्षादेव हसन्त सुरारिपु निम्नतां पार्वती वोऽवतात् । एवं कथम् । डि-
गीगां गजानां दिग्गजानां सुदभूमे नकाराजतिदिगन्तयनं स्वस्वदिगन्तं
तावदुच्यते । पतः सुन्दरं मह रणहयनेषां दारणेन कर्मणा मरणरूपेण-
शागजत्वं दिग्गजत्वं हीपेत । यद्यैः स्यापुसंज्ञः शिवो भयचक्रिणश्चोत्तरदि-
तो नश्यति इत्युच्यते । त्यागोः परापन्नाश्चरामिति भावः ॥

संज्ञाङ्ग. सप्तचेष्टो भयहतवचन मत्तदोर्दण्डवालः

स्यापुर्द्वै यनालौ क्षणमिहं नश्यं स्यापुरेवोपजात. ।

तत्त्व ध्वंसात्सुरारिनिहितवपुषो लब्धमानावकाशः

पार्वत्या वानपदः शनयतु दुर्गितं दारणं वः सदैव ॥१०१॥

१. 'प्रतिदिगन्तयनम्'. २. 'रणहयानम्'. ३. 'या वैद्यां स्यापुसंज्ञा भयच-
क्रिणश्च'. ४. 'म ह्युता लब्धवैरः'. ५. 'स्यापुर्द्वै यनालौ'. 'स्यापुर्द्वै यना-
लौः'. 'स्यापुर्द्वै यनालौः'. ६. 'इव रणहय'. ७. 'मत्तदोर्दण्डवालः'.

५. सुखसिद्धयस्य सद्योभयाजो त्रुते अत्र दृष्ट्वा सत्यादः सज्जनेणे भयदक-
 मया । सत्त्वोद्वेगस्य स्यात् । सितः स्यात् । क्रीडकः पुत्र जातः । त्वनीयुत
 इति भावः । तस्य सतिविरमया सुखदेवतायादभयमानावतासः । पश्या
 यथास्य । स तस्य दुरितं सदेव शमयत ॥

६. ईद भवदरे धनूषि विमृशितजो विषाणेन मूर्ध्नि ।

७. त्वेन पशोमे तत्पशोनि पतितो तः कृपाणे राषाणे ।

इति पशुपतौ मर्ति तत्र स्यात् । तत्पशुतो इत्युच्यते ।

८. त्वेन पशोमे तत्पशोनि पतितो तः कृपाणे राषाणे ॥ १०२ ॥

१०२. ८. त्वेन पशोमे तत्पशोनि पतितो तः कृपाणे राषाणे । भवति सत्त्वोद्वेगसि
 कः क्रीडकः पुत्र जातः । त्वनीयुत इति भावः । तस्य सतिविरमया सुखदेवतायादभयमानावतासः । पश्या
 यथास्य । स तस्य दुरितं सदेव शमयत ॥

९. त्वेन पशोमे तत्पशोनि पतितो तः कृपाणे राषाणे ।

शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम्

१. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।

- २. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- ३. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- ४. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- ५. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- ६. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- ७. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- ८. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- ९. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।
- १०. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।

११. शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् । शिवस्य चतुर्दशनामस्तोत्रम् ।

वनन्तकाटे चकिता गतात्री विजाय चभीहृतचापदण्डम् ।
 मनोभवं सौगभ्योभमानैरपूरयत्पाणियुग प्रग्नैः ॥ ३ ॥
 मधुकराणिमौर्गाभहो न भवन्ति ॥

काचिह्नन्नसमने गत्वा पुष्पद्रुमावलीम् ।
 नामुद्भन्निजनि धामदायु वारिजलोचना ॥ ४ ॥

भृङ्गागमनभीत्या ॥

काचिचृषार्ता वनिता निदाघे गङ्गा समभ्येत्य नुधामवर्णाम् ।
 आदाय तद्धारि करद्वयेन विलोकयन्ती न पपौ किमेतत् ॥ ५ ॥
 करमिन्मलयकान्तिकान्त्या प्रोणितराहयेति ॥

प्राचीनन्मृतविरहव्यथातिभीतः ।

काकुत्स्थ कृनकुतुकाक्षिमिललीलः ।

संपूर्णे शशिनि चिराय लभदृष्टेः

प्रेयस्याः स्मयति लोचने कराभ्याम् ॥ ६ ॥

कनकसृगवन्सृगाद् सृगमपीय याचिष्यतीति भीत्या ॥

मदनातुरापि लक्ष्मीरालिङ्गनलोलुपापि ललिताङ्गी ।

मा पश्य पश्य नाद्येत्यवदन्नुरवैरिणं तत्किम् ॥ ७ ॥

हरौ पश्यति नेत्रीभूतः सहोदरश्चन्द्रो द्रक्षत इति । तथा चण्डकरकि-
 रणा कोमले चपुषि दुःसहा भवन्ति ॥

यद्यस्मासु कृपापरोऽसि वनितावर्ण्याकृते कौतुका-

दाशु प्रोल्लसदुत्सवासु बहुशो रथ्यासु मा संचर ।

वाचस्ते सुभगोद्विरन्ति च सुषामुच्चावचाः कर्णयोः

प्रोत्तुङ्गा गृहभित्तयः समदनोल्लासा च नः त्वामिनी ॥८॥

उत्सवालोकनव्याजेनास्वत्कन्धमधिरस्य त्वां पश्यतीति ॥

मणिमयमण्डपमध्ये क्रीडन्ती कापि कामिनी विदुषी ।

अपराधेन विना तं निजचरणैस्ताडयामास ॥ ९ ॥

स्वप्रतिविम्ब वीक्ष्य कामिन्यन्तरप्रतीतेः ॥

शिरसि देवनर्दीं पुरवैरिणः सपदि वीक्ष्य धराधरकन्यका ।

निविडमानवती रमणाङ्गके कचन चुम्बनमारभते स्म सा ॥ १० ॥

क्रोधातिशयेन मविषो गलश्चुम्बितः ॥

सकलं स पुरा पीत्वा मुमोच मकरालयम् ।

मुनीन्द्रः किं न जानाति योपिता विरहव्यथाम् ॥ ११ ॥

पीतश्चन्द्रो मुक्त इति ॥

सौधस्थले विरहिणी विमले शयाना

निर्मुक्तसर्वजलदासु शरत्रिशासु ।

देवाननिन्ददधिक दनुजोत्तमांश्च

दुग्धार्णवं च भुजगेश्वरमन्दरौ च ॥ १२ ॥

एभिश्चन्द्र उत्पादित इति ॥

अपारं दुःखमापन्ना मदनार्ता वियोगिनी ।

कोकिलालिशशाङ्काद्या वर्धन्तामित्यभापत ॥ १३ ॥

एतद्बाहुल्येनाचिरेण वियोगिनीनां वरण संभाव्यते ॥

ज्याबन्धः शिथिलीभवत्वथममी शाम्यन्तु कोलहलाः

स्वामिस्त्वन्मृगयाविहारकुतुकासक्तिः क्षणं तिष्ठतु ।

इन्दौ स्पृष्टुमुपागतेऽपि सहसा निःशङ्कमन्याङ्गनां

मा मा मा स्पृश मा स्पृशेति चकिता यद्रोहिणी जल्पति ॥ १४ ॥

मृगयाचकितमृगापगमाद्विमृगे चन्द्रे रोहिण्या परपुरपशङ्केति ॥

तीक्ष्णाग्रं, कठिनं कुचद्वयमिदं तन्वङ्गि यच्चोन्नतं

तद्वक्षः परिहाय किं प्रियतमः पृष्ठे समालिङ्गयते ।

किं कर्मः मग्निं नर्मतेऽस्मिन् मया तौ श्वेनागरे

शत्रोऽप्यं गमनोऽन्तर्गतधुना पन्थानमानीयते ॥ १५ ॥

भक्तान्ने ति श्रुतोऽन्तर्गतं पन्थानमानीयते ॥

पाप्मे वरान्तममये पथिकस्य कान्ता

श्रान्तान्तरा पिकगणा निनदन्ति यत्न ।

उत्थाय तत्परिसरं महसैव गत्वा

गान् मतिं कृतवती कमनीयकण्ठम् ॥ १६ ॥

न स्वरागर्णनेनेत मन्था यास्यन्ति, मूला या भविष्यन्ति ॥

जलदानवलोक्य निर्गता नगरोद्यानसुकेलयेऽङ्गनाः ।

पुनरागमनेषु ताः कथं घनवृष्ट्यापि भजन्ति न त्वराम् ॥ १७ ॥

शीघ्रगमनेन धमश्यामाग्निना गुरजनस्यासतीत्यप्रतीतिमां भूत् । अथवा
व्यभिचारपरामृष्टनन्दनलेपादिभूपागोपनाय घनवृष्टयेत्यसतीपक्षः ॥

पञ्चावलीचित्रकपोलपालि प्रातः सपतीमवलोक्य काचित् ।

तुतोप लाक्षाक्तमनासनिद्र पुनः प्रियं वीक्ष्य विपादमाप ॥ १८ ॥

पञ्चावलेरविनाशादनया सयोगो नाभूदिति तुतोप । सर्वस्यामपि निश्चयां
प्रीतिबाहुल्यादतिपादपतनैः समानितापि मानमियं न मुमोचेति विपादमाप ॥

सारातुराङ्गी प्रियविप्रयोगे शीतोपचारं परिहृत्य सर्वम् ।

सुखेप्सया सर्वगतान्सिषेवे काचित्करानेव सुषाकरस्य ॥ १९ ॥

यस्मादेते मन्प्रियसंगताः सन्तीति ॥

अन्यास्ताः प्रिय योषितः प्रियतमं कण्ठे समालिङ्ग्य या

याचन्ते हृदयस्थितं बहुकृपं तूर्णं पुनः संगमम् ।

याचे त्वामहमेतदेव न परं त्वन्मङ्गलाकाङ्क्षिणी

प्रस्थाने मम जीवितेश्च वृथा कण्ठग्रहं मा कृथाः ॥ २० ॥

तव प्रस्थानादिदनेन क्षणेनापि मत्प्राणा यास्यन्तीति ॥

४ चतु०

चीतं धी-भारती-कन. विरुषे सौम्य रेवति

मा भिवात्त मनीषगहि मण्ड. कामोदिति विवाङ्ग ।

सन्त्येवाव जज्जवापः शुभान्याः मणपथ नाः पणिःकः

कीञ्जलास्तव तेषु नाभिरनिशं विम्वय तयाग्यनि ॥ २१ ॥

शुभाम् ॥

कान्याः क्षाणि मनोदिति कोपकलितः धनुजनेः मकुर्ल

नेश्म स्तोकमिदं मनोरथवशात्मन्या मृते याग्यम् ।

मन्याहो विपमः शुभान्य मन्ता तस्मान्निकुजोरुम-

द्गमस्तोत्तरतः सरोदिति ललितं किं तव न क्षीयते ॥ २२ ॥

शुभाम् ॥

कानित्सगेजनयना रमणे सतीधे

दूरं गते सति मनोभववाणसिद्धा ।

त्यक्तं शरीरगचिरान्मलयाद्रिवायुं

सौरभ्यशालिनमहो पिवति सा चित्रम् ॥ २३ ॥

मलयपवनानां गुजंगमुक्तावनिष्टनाव् ॥

सच्छासवाक्यकथिते शुभकर्ममूले

न्याय्ये पथि प्रतिदिनं किल वर्तमानः ।

सद्यः पुमान्सकललोकहितानुयायी

शून्यं करोति सकलं दनुजारिवक्षः ॥ २४ ॥

न्याय्यमार्गस्थितो हरिवक्षःस्थलस्थितामपि लक्ष्मीमपहर्तुं शक्तः ॥

सा क्षामेति किमुच्यते तनु यया भद्रेतराशङ्कया

त्वत्प्रत्यागमशंसिने बलिमुजे भूमौ बलिर्नार्प्यते ।

उत्पद्यते पुनः पतन्ति तत्रं गिःसद्यः दीयते

प्रत्येकं कृत्वा गिव पायिनीं तन्महं संभावय ॥ २५ ॥

शुभं सन्निधौ नन्दनं सन्निधौ संभाषितं । अथवा सन्निधौ-
निपातेन सन्निधौ सन्निधौ नन्दनं ॥

शोभाहः गगनान्तरं किमल्पं शोभा विधत्तेऽलिना

कम्बु तापि सुरेभ्यः कुशलये बन्धुत्वात्पात्रिते ।

पुत्रं धूर्तमजीजने वदति न मुग्धा गृहीत्वा शठः

किं दृश्य नयनेषु नेति कथयन्वापीं ययौ क्रीडितुम् ॥ २६ ॥

सत्प्रीत्यान्वासेन स्वभिचारविद्वेषधानेन न्यायिनि ॥

दूरं गत प्रियतम परिचिन्त्य चित्ते

रुद्रेषु वारिदगणैर्हर्षिता सुरेषु ।

रुद्रात्मैव मुह्यन्ता ननकै रुदन्त्या

नेत्रान्बुना तिलकमाशु विदीर्णमासीत् ॥ २७ ॥

सत्सन्तपतितनेनान्बुसेकाविर्भूतमाप्पजनितन्वेदादिभिः ॥

लीलामरोरुहि कयाचन वीक्षमाणे

केनाप्यहो मधुकरेण विवर्जितेऽपि ।

आगत्य कश्चन सलीलमलि पपात

भङ्गीमनङ्गविवदा परिशङ्क्य चात्र ॥ २८ ॥

कमले रक्षप्रभालोकनात् ॥

सत्यैकोद्यम नागराज भवति प्रत्यर्थिविध्वसन-

व्यापारे कृतनिश्चये सति सता दारिद्र्यविध्वंसके ।

तत्कान्ताः क्षितिमृच्छटीषु मणिभिर्नीलैः सुरम्यास्वहो

कोकान्यट्पदमालिकाश्च कमलान्यालोकयन्त्यद्भुतम् ॥ २९ ॥

स्वस्तनालकमुखप्रतिविम्बालोकनात् । अथवा नीलमणिजनितान्धकारे द्विन
ज्ञानाय कोकसंयोग पट्पटतद्विधप्रचार कमलविकासं च ॥

उत्तार्य कार्त्तिकं तपने विमुक्तं तर्किकं तदा-ग-विभं कृपाभिम् ।
 कने च दे योगिनि मादिभर्म पः पूजे ति क त् दे नृपः ॥ ३० ॥
 तन्त्रभयाद्गमि मृगे वेगमृगाभिषेति ॥

कानिगाश्रुमृगी विपोगमि ह्य भसा कने देगनी

मरिणां निजि कामदेवमपि नं शृणा विरिहा सा पुनः ।

कान्ते प्रेषणी सा मोक्षि चरुगे निर्भर्णमात्रोक्ष्य त

गाकं दु गान्ते नकार सत्या पदितरामा कान्ते ॥ ३१ ॥

हेन्डीमप्यथो या पालेति दुःखम् । मयि मृगम गीति या भय द्वि
 त्तं । तन्त्रज्ञाने च दे भवे भावः ॥

तरकालयोग्याभङ्गा मजन्ती काचित्सामीपे तदयेश्वरम् ।

तिलोचने नात्रयति सा तारं न चापि हारं तदये न्यवत ॥ ३२ ॥

सती अन्तरभयात् । भगती द्वयिचारप्रकृतनभयात् । भयया विज्ञात्प्रो-
 रदणोरक्षणेन महती धेया स्यात् । हायः कामाधिना त्प्रो भविष्यतीति ॥

ईषदुष्टसितमिन्दुमण्डलं पश्य चूतनवपरञ्चममम् ।

अद्रतां हरिदिगङ्गनासुरो भूषणत्वमुपयाति चाद्भुतम् ॥ ३३ ॥

रुलाटत्र तिलकम् च ॥

पुष्पेपोरिपुभिर्विभिन्नहृदयः कान्ता मुहुश्चिन्तय-

न्वान्थः कोऽपि निदाघभासति नभोभाग गते मध्यमम् ।

श्रान्तोऽप्येष पिपासितोऽपि पयसे धावन्नपीतस्ततः

शुष्कं वीक्ष्य सरश्चिराय महती धत्ते मुदं चेतसा ॥ ३४ ॥

अत्र सरोजाभावेन पुष्पेपोरिपुसंकोचादिरहिणः प्रमोदोदयः ॥

परिपाकसमयपाण्डोः परिणतपञ्चालिपरिहृताकंरुचेः ।

त्वय्यनुरागातिशयादिक्षोः फलमीक्षते तन्वी ॥ ३५ ॥

फलितामिक्षुवाटीमुत्पाततया परिहरन्तीति संकेतभङ्गायेत्यसतीपक्षः ।
 सतीपक्षे तु तादृश्या वाटिकाया दाहस्यापि संभावितत्वेनेक्षुधन्वनो धनुर-
 च्छेदो विरहिणीप्रीतिकृत् ॥

उदितः शनकैर्निगाधिनाथो वनितानां वदनानि वीक्षमाणः ।

शुचिमौक्तिकभूषणातिभीतो गणनायां निरतो नु तारकाणाम् ॥ ३६ ॥

सुरेण निजित्व बन्दीकृततारकाभ्रान्तिनौक्तिरेषु ॥

आलोकयन्ती गशिपूर्णविम्बमाशामुखे दैवतनायकस्य ।

संचिनत्य किञ्चिन्मनसैव भीता धत्ते रति चम्पकमालिकानु ॥ ३७ ॥

चन्द्रोदये मुकुलितपद्मत्वाग्निनो मधुषा मन्मुषे पतिष्यन्तीति ॥

किं मौग्ध्यादनुत्पद्यसे किमधिकं नेत्रे क्रुधेवाश्रुभि-

र्व्याप्नोषि त्यज वीक्षण प्रतिदिश प्रेम्णो हि नानागतिः ।

आलिं निन्दसि किं वृथा स्वपदयोरालक्तकं नेक्षसे

सर्वजातिनिषिद्धमेव हृदय किं भापसे निष्ठुरम् ॥ ३८ ॥

सुगमम् । पदे पदे भावा ॥

कान्तः कान्तकर पर. प्रकृतिमप्यङ्गीकरोत्येव य-

स्त्वच्चित्तानुगया तथा सरल्या युक्ते पदे स्थापितः ।

सोऽयं संप्रति नाथ किं प्रणतिभिर्नीतस्त्वया नीचतां

तेनायुक्ताविधायिता हि भवत स्पष्टैव दुष्टाशय ॥ ३९ ॥

तस्यास्तिलकस्वहृत्कण्ठं गतो मत्पदमानीत इति ॥

पश्यैनं पुरतः स्थितं प्रियतमं मान्याः सखीनां गिरः

किं जातासि पराङ्मुखी मणिगृहे मुग्धेऽत्र को वा जनः ।

इत्यालीवचनेन कोपकलुषा काचिच्चिरं मानिनी

दीर्घोष्णं निपुणा मुहुर्मुहुरसौ निश्वासमेव व्यधात् ॥ ४० ॥

प्रियप्रतिभिन्नाऽऽदनाचात्र निश्वासा ॥

हारे संदर्शिते यूना कम्पयन्त्या शिरो मुहुः ।

प्रसारितः करेणोच्चैः कचभारो मृगीदृशा ॥ ४१ ॥

मन्मनस्त्वयि स्वच्छमिति तरणेन ज्ञापिते तया मलिनमिति ज्ञापितम्

उमानवाटीषु कदापि ज्ञाने मा गाम्त्वमेकैः यथा गनेऽङ्गि ।

कनितकनितकण्टकिनां तरुणां सज्जेन दुःखी स्तनभार एवः ॥४२॥

उमानगमननिगे तन्पात्रेण पशुः पर स्तनन्यात्र गोपनम् ॥

अद्गोरजानमोष्ठगोशरणगोस्ताम्बूल्याक्षाकृतो

रागः पत्रलता कपोलनिपते देहे घन चन्दनम् ।

आरां तिष्ठति मवेदा मम पुनर्दृष्टा कटाचिरक्षणं

श्वश्रूः किं विदधे गृथैव दधते दुःखं सपत्न्यो यदि ॥ ४३ ॥

सपत्नीशृङ्गारवर्णनव्याजेन स्वसौभाग्यप्रकटनम् । अत्र पदे पदे भाषाः ॥

पीनोत्तुङ्गघनस्तनी व्रज मुहुर्लागृहाभ्यन्तरं

त्वामुद्वीक्ष्य चिराय हन्त कलिताशङ्कः अशाङ्कोऽधुना ।

एतच्चेतसि मंस्यते सकुतुकोत्प्रेक्षः किमासीदसौ

वल्मीकादपि विस्मयी बहुगुणो वल्मीकजन्मा मुनिः ॥ ४४ ॥

चन्द्रदर्शनेऽपि त्वत्कुचक्रवाक्युगमवियुक्तमिति रामशापस्यान्यथान्वेन
वाल्मीकेर्निन्दा ॥

शृणु नागराज घृतखङ्गमीपणे भवति प्रगल्भरिपुखण्डनोद्यते ।

विचरत्तरङ्गशतशोभिताकृतिर्जलधिर्नितान्तमुपयाति संमदम् ॥४५॥

गवीनरुधिरनदीसंगमाशया ॥

देहे घनश्चन्दनचन्द्रलेपो विम्बाघरे यावकरागयोगः ।

प्रातः कृतोऽयं चतुरे भवत्या तन्वङ्गि शोभां त्वयि कां तनोति ४६

अवेलाशृङ्गारेण त्वया रतिविह्वाच्छादनं कृतमिति द्योतयति । अथवा
काकुवाक्यैरसंयोगादसौभाग्यं ख्यापयति ॥

हारस्तार उदारमौक्तिकमयं सीमन्तसच्चित्रके

वासश्चन्द्रसितं तनौ रुचिकरो लेपो घनश्चान्दनः ।

शभिहे नगि मतिहातगुचितैरैतैः मुपादीभिते-

गन्धे स्तासजितम् जेतुमधुना ज्योत्नाभिमां वाञ्छसि ॥४७॥

नन्दोऽप्ये शोभाभरणरक्षिता व्यभिचारार गन्तुमीह्य इति तर्षन्या-
जेन पकटगति ॥

त्रज दूति समर्प्यता भवत्या नवताटङ्कयुगं करे तदीये ।

इदमेव निवेदयिष्यतीमा मदवस्यामलमत्र पत्रलेखैः ॥ ४८ ॥

कञ्जलमिध्राभुकणिकाहितचेन तस्य मचणंतेति ॥

कृतानि शान्त्यै विरहल्यथायास्तया सखे कान्यपि शूषणानि ।

गुणान्वितानीति तदङ्गमज्जादन्त स्थितं सारमिवोद्विरन्ति ॥ ४९ ॥

मृणालानि फेनिलाननानीति ॥

श्रीरामचन्द्रे दशवक्रपुर्या मार्गाय वारांनिधिवद्धकोपे ।

आशेयमस्तं गुरु संदधाने मेनागिरीन्द्रौ चकितावभूताम् ॥ ५० ॥

जलधिमध्यस्थितसेनाकाल्यपुत्रनाशमीत्या ॥

चन्द्रोदये जृम्भति कर्तुकामे किंचित्प्रिये प्रोद्धतजातकामे ।

विलोक्य किंचिन्मणिसौधभूमौ निक्षिप्य काचिद्वसनं ललञ्जे ॥५१॥

चन्द्रप्रतिबिम्बाच्छादनेऽपि ज्योत्स्नायास्तादवस्थेन नभस्वाङ्गदर्शनात् ॥

उक्तं कार्यमभून्नवेति किमिह प्रष्टव्यमेतत्त्वया

हन्तानुक्तमपि प्रसाधितमहो कृत्यं स्वबुद्धैव मे ।

तद्वृत्ति त्वद्वृत्तेऽस्ति का मम सखीत्याख्यातमात्रैव सा

सत्रीडा मुहुरम्बरं नयनयोरन्तेन किं वीक्षते ॥ ५२ ॥

यन्मदीयनम्बर तेन नीतं तत्त्वया परिवृत्य पुनरानीतमिति ॥

यस्मिन्बुत्फुटरश्मिपुञ्जविलसच्छ्रीस्फाटिकग्रावभा-

तुल्याच्छाम्भसि चित्तहारिणि सरोमघ्ये न पङ्केरुहम् ।

तत्राहं सलिलं पिबामि नर्मोऽयुगौ मगनी मुद-

क्ताहमूनशरोवरं न लभने को वा न हेतुर्नद ॥ ५३ ॥

सर्वत्र निजवदनगतिविम्बावनेकनाम ॥

आलिङ्ग प्रतिवानमुद्गिर सुनाकण्ठि क भूयो वयः

क्षोभं मुञ्च मयि प्रसीद सुभगे नैवं विभाशे पुनः ।

पश्य श्वश्रु कथं वदत्यागमहो मानोजतां सारिका-

मेवं मानयितुं शुको हि भवने देवस्य चित्रा गतिः ॥५४॥

निशासमयोक्तं शुक्राम्बुधं पतिरास्यं व्याजेनाञ्जयति ॥

सिकं चन्दनवारिभिः कमलिनीशय्यादलं कोमलं

दृस्तस्वस्य तथा मृणालवलयस्त्रावेष्टितं तन्तुभिः ।

आलेख्यं त्विदमेव यद्वयितया दत्तं स्वहस्तेन मे

लेखस्तिष्ठतु दूरतः किमधुनाप्याकर्ण्यते वाचिकम् ॥५५॥

विरहे सतीत्यास्यले स्वस्य निर्वाहाभावात् ॥

दृष्टोऽयं सरिता पतिः प्रियतम कास्ते स सेतुः क वा

सेतुः केति मुहुर्भुहुः सकुतुकं पृष्टे परं विस्मिते ।

अत्रासीदयमत्र नास्ति किमिति व्यग्रे निजप्रेयसि

व्यावृत्तास्यसुधानिधिः समभवन्मन्दस्मिता जानकी ॥५६॥

स्वमुखचन्द्रदर्शनसुबुधजलधिकछोलैराञ्जदितस्य सेतो. प्रकृत्याय सु-
स्वव्यावृत्तिः ॥

धवल्य दशनश्रेणिं विम्बोष्ठि न शोणता गताद्यापि ।

इति दर्शितमुकुराभिः सखीभिरायास्यते मुग्धा ॥ ५७ ॥

अधरसंनिधानजनितारुणतानपायिनीति ॥

श्रीरामे मृगयाविनोदविपुलप्रीतिप्रभूतीभव-

त्पस्त्रेदाम्बुकणावृत्तास्यकमले सद्भागते जानकी ।

स्त।।याः नमंभमं दधुतरा भक्तिं दधाना पुन-

नत्वाः नणिकरूपीज्ज्वलजरा नैव ररुगत्यद्भुतम् ॥ ५८ ॥

प्याल्लारब्रणनरगमागेण वद्वगमगतोऽपि मोषितो मा भूयसिति ॥

गत्वोद्यानवनसर्ला मुनयना प्रोद्यद्दसन्तागम-

प्रोत्फुष्टाखिलचूतचन्पकगुख धमारुद्विशेषाकुलम् ।

आदायातिमनोजमद्भुतरस किञ्चित्कल पाणिना

तन्मध्ये च विलोक्य दक्षितमना हस्तेऽकरोद्दर्पणम् ॥ ५९ ॥

दरानपदां द्वादिमवीजोपमानि न चेति विलोकयितुम् ॥

शूत्काराधिकर्माषणास्यभुजगप्रत्यग्रभूपावली-

भास्वद्वर्ष्मणि भूतकोटिघटितप्रौढस्तवैः सस्तुते ।

संध्याताण्डवकर्म खण्डपरशौ कर्तुं प्रवृत्ते सति

प्रत्याशं प्रतिपर्वत समभवन्मेघैर्विना वृष्टयः ॥ ६० ॥

अमरिकात्मये शिर स्थितगद्गाजलप्रसरात् ॥

निशाकरास्ते निशि कामतप्ता विधुतुदं निन्दसि किं वृथैव ।

दोषं न जानासि परं मुरारे शिरोऽस्य कोपात्सखि येन कृतम् ॥ ६१ ॥

उदरासंभवे जरणाभावात् ॥

धाराधीश महीमहेन्द्र भवता प्रख्यातवीरव्रतं

सङ्ग्रामे निजवैरिवृन्दमसम हन्तुं तपः कुर्वता ।

हानि यस्य विचार्य निर्जरगणः खिन्नस्तदेवास्त्रिं

तुल्य प्रेषयति स रक्षितुमहो यन्न त्वया रक्षितम् ॥ ६२ ॥

पुत्रसिंहता सर्वे स्वर्गे समागन्तार । ततश्च तद्दरणे सुराङ्गना यास्यन्ति
चेति तपोभद्राय ता एव प्रेषिताः ॥

निशाकरेणातिनिर्पाडिताङ्गी दिवाकरं कापि परं निनिन्द ।

तदन्तिके सिंहमवेक्षमाणा पुनः समाश्रासयति स चेतः ॥ ६३ ॥

अनुदयादधवा क्लास्ये चैतस्मादेव समुपजीवतीति ॥

शुक्लाफलान्यपि दहन्ति हि नीचमार्गे

नशो जटैर्गुणिनगप्यहितीकरोति ॥ ८४ ॥

स्निग्धापाशुर्णं च विभृगानामुपत्तनामुप्यजगत्सद्गदुनापरारिजम् ॥

ईश्वरजटाप्रदेने प्रोचत्कृतमालमालिकानिकरे ।

परिमलबहुलेऽप्यलय किमिति मनोज्ञेऽपि नासते दुब्धाः ॥ ८५ ॥

चन्पत्तुरुमुमभान्या ॥

कंदर्पो योगजुषा भेत्तु सर्वं समाधिमतिवेगात् ।

आकृष्य चापमधिकं नो मुञ्चति सायकं चित्रम् ॥ ८६ ॥

आमदात्तृत्तान्तं नृत्तम् ॥

त्वं पार्यादधिकोऽसि सप्रति धनुर्विद्याविदामग्रणीः

प्रीत्या यद्वचनं करोषि नियतं कुर्या विशेषादिदम् ।

चन्द्रेणेह कलहिना मम मुखं गायन्ति तुल्यं ततो

हृत्वेनं प्रियं पातयास्य हरिणं प्रातः प्रयातासि यत् ॥ ८७ ॥

प्रातर्विदेशं प्रयातारि प्रियतमे सूर्योदयमनाकाङ्क्षनाणा मृगवधमादिशति ।
तद्वधेन रात्रेऽन्धैवावस्थानात् । तद्वियोगादियं परासुभंवित्री । त्वं तमेव
यथाकालं पश्यसीति तत्समत्वात् ॥

सखीनिदेशानुचरः प्रियोऽयमुच्चस्वरा पञ्जरशारिका च ।

एतत्सपत्नीगृहमप्यदूरे कथं नु मानः सखि नैष मान्यः ॥ ८८ ॥

अत्रत्यं वृत्तान्तं शारिकामुखात्सपत्नी शृणोतीति परित्याज्यो मानः ॥

मज्जंश्चरमसमुद्रे मार्तण्डश्चण्डमात्मनस्तापम् ।

तस्यैव तटविभागे जन्तुविशेषेऽक्षिपत्सत्यम् ॥ ८९ ॥

चक्रवाके ॥

कामेघोरिव भद्रिका विरहिहृच्चिन्ताम्बुपूर्णार्णवे

तापानामिव नौर्विघोरिव कला मानग्रहग्रन्थिहृत् ।

सापि पीता समन्तात्पति सुदुरवलोचनाशु लब्धावकाशा

वासोलेशेन हीनं गमनपथमथो यापयामास चन्द्रम् ॥ १९

व्या निभृत्तगरिताः सुरेन्द्राः परिहसनाभिमुखाः सहस्रतालम् ।

पानशुभारं सशुद्धिपन्तो विविधतरा गिरमेवमूर्चिरे ते ॥ २० ॥

ता हन्त विभोगपीडितं जगमेनं प्रविहाय किं भवान् ।

गमनं विदधाति गृह्यतां यमनं चेति च केचिदूर्चिरे ॥ २१ ॥

निर्दिष्टं । गमनं क तापकं रज्यागोऽप्य गवेषणं यमम् ।

गमनं यमनं भगृह्यताभिर्वमेवेति च केचिदूर्चिरे ॥ २२ ॥

वपान चरणापहारत्रं कथमेतद्भवतः समागतम् ।

वर्चितं । मदीयमज्जुं. परिभेदीति च केचिदूर्चिरे ॥ २३ ॥

देव काशयणाऽ । चालनामुपगतं मन्दमन्द गभापे

च य गं कानुपाय कर्त्तव्यमपुना बुद्धि क्लेशव्यशाःश्री ।

वक्तव्यं । मं गभीष मे किं च जगमस व्यक्तितो देववृन्दै-

भक्त्या सर्वज्ञा याव नवनु । दहने ये त्वेत्तिसिं गृह्ण ॥ २४ ॥

विदुः । चो मीऽ इ कति त्व व्ययना पापकस्य विपन्नः

नस्यत्त एव गम्य मर्गज्ञान । पंके निनिंशदं नवन्तः ।

२५ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

ने २५ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

२६ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

२७ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

२८ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः ।

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ १ ॥

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ २ ॥

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ ३ ॥

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ ४ ॥

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ ५ ॥

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ ६ ॥

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः

नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ ७ ॥

१ 'नारायणाय नमः श्रीगणेशाय नमः' कर्तुरेव नारायणस्याय च्छुरिति भाति. २. अत्र-
रीनांर्षीकम् ३. इक्षुचापम् ४. पुष्पवाणम्.

कोताञ्जिरस्य मुकुन्दे शुभमस्या मनीषिणः ।

गंभिराण्डा मजार्था मकरन्दरभिवालयः ॥ ८ ॥

मंजुवज्जगदिगेहस्यभि सं नाममाहुः

येषामरसनिष्कामपौष्टिमथीनितामम् ।

म तपति जगदेकानन्दनोद्गमभामा

मकरन्दभिजाभूया देवताया भोगः ॥ ९ ॥

अपे मन्त्रपे मय विन्त्याकाश तस्मिन् भोरिद्राण हीलणिन ।

इती त मेमेष तिरः पयरेवाक्य यो भातिवरी कञ्जत्वा ॥ १० ॥

इन्द्राय पा भेत्सी विष्णुमग्न्यामदि

स्वतस्वस्वती तस्मात्कान्तोत्पन्न कन्दुका ।

पा तस्वस्वती तस्मात्कान्तोत्पन्न कन्दुका ।

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ॥ ११ ॥

नृपयस्वती तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ।

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ॥ १२ ॥

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ।

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ॥ १३ ॥

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ।

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ।

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ॥ १४ ॥

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ।

तस्मात्कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न कान्तोत्पन्न ॥ १५ ॥

अहह महल्लावण्यं मोहनमूर्तेर्यतो दृग्भेऽस्याः ।

यतेनैव विभेया स्त्रे स्त्रिभे शलाकेव ॥ ३९ ॥

नूनमालोच्य कान्तायाः कान्तिमस्यास्ताडिलता ।

लज्जिता जातमानैव तत्र तत्र विलीयते ॥ ४० ॥

हो नाम रामणीयरुमेतस्या वर्णयेत्कविलोकि ।

एकैकमपि यदङ्गं न विमुञ्चत्यन्यतो दृशं प्राप्ताम् ॥ ४१ ॥

गृप्ता प्रथमगतल्यां तिष्ठोत्तमामपि विधिः कृताभ्याराः ।

एतां रामजे नूनं नो चेतकथमङ्गसौष्ठवभिरस्यात् ॥ ४२ ॥

तिरथां नो लज्जेल्यभिदपति मिथ्येव विनुषा-

भामर्षा यदुष्टा कचनिनयगस्या ननमगुः ।

एवं दृष्टा प्राणेषु अपि विगततण्डोरचिरं

वर्कैश्चक्षुर्यगननिगमः सोऽपि विप्रतः ॥ ४३ ॥

ए ताया नान ननपियकाया एयानाः पिता मेव भू-

यीयानां कृत्तकमर्तनि कर्मः संस्थागन्तं जिज्ञुः ।

कम्पन एतौ तना अपि वितागतं यमकानुक

क म पा तयो अमान भूयो तिया विरक्षा इत ॥ ४४ ॥

न ॥ एत म र्पितान मम विना

ए मूर्च्छितं नानपु नयगा इतः ।

एतमम विरक्तिमा विपान ना-

एत इतय मूरक्षयिनी विना ॥ ४५ ॥

एत एतय मूरक्षयिनी विना ॥ ४६ ॥

एत एतय मूरक्षयिनी विना ॥ ४७ ॥

एत एतय मूरक्षयिनी विना ॥ ४८ ॥

एत एतय मूरक्षयिनी विना ॥ ४९ ॥

सर्वान् सुखान् प्रत्यक्षन्तस्मान्निमित्तम् ।

सुखनिमित्तं स्वस्वार्थं गन्तुमीयम् ।

पापेभ्यः परित्यज्य तस्मै मित्रिभ्यः-

संसारं च यदनेन सुखदयति ॥ ४७ ॥

कुन्नायसुखा ननु सुखिभूतो न जेद को नाम स्य गर्भापि ।

नरिन्द्रियात्पितृभ्यः सुखा ननु सुखिभूतिर्निमित्तम् ॥ ४८ ॥

नामस्य न सुखदस्त यतो न स्वाददर्शनम् ।

क्रमेण तत्र तस्या यत्नं धेय्यगोचरम् ॥ ४९ ॥

सकलभूतनमोत्तमं फलीगदनमिति भुवने यद्वज्रम् ।

जयनमिदमृत मनो विमृष्टं न पुनरतो विंगिवर्तते यतो मे ॥ ५० ॥

तारण्याङ्गुष्ठद्वये मनसि न मनन्तुल्यासुरे

लाप्याम्बुमवाच्य-शर्मतो तेनात्कान्पार्थिवो ।

कृत्वाधिदयमितलतो विकृपता वक्षोजशैलाग्रतो

वेगोनापतता निखातमुदर श्रोणीभरश्चैधितः ॥ ५१ ॥

अशौरियमभून्ननिन्दिगपार्वतीगिगम् ।

यदङ्गेष्वपि नर्वेषु सौन्दर्यनुपमा समा ॥ ५२ ॥

जत्या ममेव हृदयं मयि नृनमत्या

सक्त स्तितेन लसित चलित कटाक्षैः ।

उन्मीलित करहै स्फुरित करेण

स्वित हृदा समुदित हि मनोरथैश्च ॥ ५३ ॥

जतः परमहो सौम्यमैहिक किमु देहिनाम् ।

अङ्गत्रिनतनप्रेमरमणात्सगनादपि ॥ ५४ ॥

शृङ्गारो हि रसो मरुन्मलयभूर्महोप्रभूतं वय-

त्तारुष्य समयो मधुर्नसिजो मित्रं सदायो मनः ।

उत्साहो बलमङ्गना सहृदया दूतः सहासेक्षणं

सारख्यं च गुणो रतिर्विहरणं सौख्यं तदैक्यं परम् ॥ ५५ ॥

सन्तु स्वैरविहारसौभगभुवो वाराङ्गना निर्भर-

व्रीडाविभ्रमवल्गुवल्गितरसाः स्त्रीयाः सुरूपा अपि ।

निर्व्याजप्रणयानुरागविकसद्वक्षोरुहालिङ्गनै-

लोके का नु पराङ्गनेव सरसं प्रेयांसमुल्लासयेत् ॥ ५६ ॥

निन्दन्तु सुमनसो वा कुर्वन्तु कुलाह्वहिर्वा माम् ।

सहृदयया परमनया सह वस्तव्य क्षणं वापि ॥ ५७ ॥

योगे भोगेऽपि सक्तानां वस्तुना हृद्गतेन यत् ।

अद्वैत तत्परानन्दसाम्राज्यं सुधियो विदुः ॥ ५८ ॥

एवं विचिन्तयन्नेव सैवनं तत्समापयन् ।

रा दक्षिणीकृतक्षोणीबलयः कमलानुजः ॥ ५९ ॥

अभूदवभृथस्तानं यत्स एव सुवारुचेः ।

सारदीक्षाभिषेकोऽभूत्ताराससक्तचेतसः ॥ ६० ॥

ताराविभू सहृदयावपि मन्मथार्ता

ज्ञातेङ्गिनो राहसितेक्षणविभ्रमेण ।

तौ नृननाभिगणत्रपितान्तरङ्गौ

मुग्धाविव प्रभवतः सा न चोपगर्भुम ॥ ६१ ॥

क्वचन संगतयोर्विजनं तयोः कुतुम्बिनोरपि न त्रपितात्मनोः ।

हृदयद्वारि वभूव परम्परं मृगित क्षणमीक्षणवल्गिनम् ॥ ६२ ॥

अन्योन्यधीक्षणपदं सुहृदीक्षमाणा

माकृन्मत्र द्विनिर्वाय तत्तन्मनसा ।

अन्योन्यमीक्षणकलामिव शिक्षयन्तौ

ताराविधू व्यलसतां क्षणमात्तलज्जौ ॥ ६३ ॥

यदा मदनमार्गणञ्चुटितमानवन्धादिव

त्रपा हृदयतश्च्युता निभृतकौतुकोज्जम्भणात् ।

अकम्पत करस्तदा पुलकितः कपोलस्तयौ-

स्तनु श्रमजलाङ्किता स्तिमिततारका हृन्वभौ ॥ ६४ ॥

प्रसारय दयामय मयि कटाक्षमित्याकुल

वदन्गुरुनितम्बिनीमुपससार चन्द्रो यदा ।

शनैर्गल्लसत्पद किमिदमाचरस्यज्ज-

प्रियेति बहुशो वदन्त्यपससार सा कामिनी ॥ ६५ ॥

सरयमपसरन्ती ता परित्यागशङ्का-

कुलमिव पदयोर्यत्प्राग्ग्रीहन्तरीयम् ।

स्मरसुहृदपि तेन व्याहरन्ती च मा मे-

त्यमनुत निजचेत कामनाकल्पवल्लीम् ॥ ६६ ॥

मम दयस्व विलासवतीत्यय चिबुकसीमि चकार करं यदा ।

त्यजति मामिति रोषवशेन तन्मुखमवक्रयदीपदिव त्रपा ॥ ६७ ॥

यदुपविवेश सा दलितकञ्चुलिकाविगल-

न्मणिरशनावलम्बकरमीपदपत्रपिता ।

तदुपदिदेश कामसुहृदे किल कामकला

परवनितारतिक्रमविलासविवोधकरीम् ॥ ६८ ॥

ताराधरसुधासारहारी सौज्य सुधामयः ।

अभूदज्ञानुरूपा हि तनुरूपविष्टद्वयः ॥ ६९ ॥

दयिताकुचपक्षपातिता परमिन्दोरिति मन्महे वयम् ।
अधुनापि रथाङ्गपक्षिणौ यदयं तत्सदृशौ विवाघते ॥ ७० ॥

अमन्दानन्दश्रीकरणमुदयच्चाटुवचसो-

स्तयोः किंवाप्यासीदसमशरलक्ष्मीविलसनम् ।

अनिर्वाच्यं कन्याजननयनकौतूहलपदं

यदाहुर्धाराणामपि हृदयचापल्यजननम् ॥ ७१ ॥

किमतः परं विचित्रं यदिन्दुनिकटेऽन्धकारमुल्ललति ।

वल्गति रथाङ्गयुग्मं कुवलयमपि मीलितुं यतते ॥ ७२ ॥

नीलोत्पले वा अमरी तिरो भवेत्पाथोरुहे वापि मरालशावकः ।

यदेतयोर्मीलनमेकदा भवत्यदस्तु मायां मदनस्य मन्महे ॥ ७३ ॥

को नाम रतिसौख्यं तद्वर्णयेन्मतिमानपि ।

भवन्ति यत्रोल्लासाय नखदन्तक्षतान्यपि ॥ ७४ ॥

क्वचिद्रम्ये हर्म्ये क्वचिदपि नदीकूलपुलिने

क्वचिन्मञ्जौ कुञ्जे क्वचिदुपवने मन्दपवने ।

क्वचिल्लीलाशैले सरसतरसालेऽपि स तथा

समं सीमन्तिन्या व्यहरदसमश्रीरहरहः ॥ ७५ ॥

तारानुगाः काश्चिदमर्त्यमर्त्यभोगिस्त्रियो भोगरतान्तरङ्गाः ।

संगत्य ताभी रमते स्म नित्यं कृष्णो यथा गोकुलसुन्दरीभिः ॥ ७६ ॥

योगमार्गप्रवृत्तस्य सुपम्णा नाडिकाखिव ।

तासु मुख्याभवत्तारा तस्य भोगरतात्मनः ॥ ७७ ॥

‘पतीनु’ निव यात श्वः परश्व इति वारयति स्म ।

‘.ि पुरीं जिगसिपून्मधुरोक्त्या सोऽयमङ्गजविलासरतात्मा ॥ ७८ ॥

रंति सर्वानुकूलेऽपि बाहुत्येन मृगीदृशाम् ।

सापत्यकलहः प्रादुरासीद्विकान्त्यघातुकः ॥ ७९ ॥

स्पष्टे किञ्चित्त्वा चौर्ये कामिन्योऽपि यथापुरम् ।

न शेकुरभिसर्तुं तं चिन्तासंतानयमिताः ॥ ८० ॥

असन्त कं नु निन्दन्ति सन्तो निन्दन्ति कं पुनः ।

नूनं रन्तव्यमित्येव काश्चिन्न तममूमुचन् ॥ ८१ ॥

ताराविरहितस्यासन्नन्या नानन्दहेतवः ।

तस्य लक्ष्मीवियुक्तस्य राज्ञ प्रकृतयो यथा ॥ ८२ ॥

कस्य नान सुखाय स्यादनेकरमणीकता ।

तस्य राज्ञोऽपि यच्चित्तवैकृत्यमुदपादयत् ॥ ८३ ॥

केचिच्चन्द्रं निनिन्दुः कतिचन वनिताः केऽपि शेषुस्तदानीं

जेषुः केऽप्याभिचारं मनुशतमसृजन्केऽपि कृत्याः करालाः ।

तस्मित्तेजस्विनीद सकलमपि मुघाभूतमालोक्य दिष्टं

जानन्तः केऽपि दुष्टं सह युवतिजनैर्निर्ययुः स्वस्वलोकान् ॥ ८४ ॥

यातानु तासु वनितासु ततः क्रमेण

लीलास्यलानि चरितानि च तानि तानि ।

दृष्ट्वा विचिन्त्य विमना विललाप शश्व-

चाराविलात्तरसिकः स सखा स्तरस्य ॥ ८५ ॥

एतत्तदेव भवनं वनमेतदेव

शैलोऽप्ययं कुसुमराशिरयं निकुञ्जः ।

सौधोऽप्यसौ किमु न भान्ति विशोचयन्ति

सर्वेऽप्यहो विरहितं प्रियया तयाच ॥ ८६ ॥

रिति विदुः नलिनात्तत्त्वतो । इति नमोऽपि मते मन्त्रिणः
पक्ष्मिणे विदुः नमोऽपि मते मन्त्रिणः ॥ १७ ॥

। पाण्डवोऽपि मन्त्रिणः । मन्त्रिणः ।
मन्त्रिणः मन्त्रिणः नमोऽपि मते ।

किमु नमोऽपि मन्त्रिणः । मन्त्रिणः ।
मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ॥ १८ ॥

नमोऽपि मन्त्रिणः । मन्त्रिणः । मन्त्रिणः ।
मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ॥ १९ ॥

इदानीमप्येव मम विदुः । मन्त्रिणः ।
मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ।

मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ।
मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ॥ २० ॥

अद्याप्युद्यतीव मा मम पुरः । मन्त्रिणः ।
मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ।

अन्तेनाददती करेण करतः मन्त्रिणः ।
मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ॥ २१ ॥

अद्यापि मामिव समेति विलासिनी मा
माधन्मरालमदहारिगतिर्मृगाक्षी ।

आच्छादयन्त्यनुपदं च विजृम्भमाणं
वक्षोजमंशुकममीकरणच्छलेन ॥ २२ ॥

अद्यापि प्रविलसतीव मे पुरस्तात्तन्वती घनकुचभारसनताङ्गी ।
वीर्यं मे सकुतुकमर्पयन्त्युदारसेरास्या दरचलितप्रवालपाणिः ॥ २३ ॥

अधुनापि धुनातीव करं मम कुचस्पृशम् ।
करेण कङ्कणकाणकैतवान्मेऽतिशंसता ॥ २४ ॥

अद्यापि मामिव परिप्यजतेऽतिवेल-
 कौतूहलवृद्धितकञ्चुकसंधिवन्धा ।
 काञ्चीलतां विगलितामपि नेक्षमाणा
 मल्ली रसालमिव सा मधुरस्मितास्या ॥ ९५ ॥

अद्यापि चिकुरभारप्रचलन्मल्लीमरन्दधाराभिः ।
 अभिपिञ्चतीव सा मा कामकलोह्याससौख्यसाम्राज्ये ॥ ९६ ॥

अद्याप्यग्रे मम विलसतीवानिशं सा रतान्त-
 श्रान्ता कान्ता लुलितकवरीभारचञ्चत्करान्ता ।

स्वेदाद्रेण प्रविशदरुचा वाससोल्लासिताङ्गी
 सद्यो दुग्धाम्बुधिसमुदिता श्रीरिव स्वर्णगौरी ॥ ९७ ॥

इत. परं च किं दुःखं कामुकस्य न यत्प्रिया ।
 लक्ष्यते नयनोन्मेषे लभ्यते करवल्गिते ॥ ९८ ॥

तच्चिन्तयामि परिपल्लु पराङ्गनाना
 सभ्रविलासमलसैर्वलितैरपाङ्गैः ।

कंदर्पकार्मुकलतोत्पतितैरिवास्त्रै-
 र्धैर्यं ममापचिनुते स्म हसन्मुखी सा ॥ ९९ ॥

तच्चिन्तयामि चिवुकाकलिताङ्गुलिभू-
 भङ्गाभिरामदरवक्रितवक्त्रमक्षणा ।

संभाव्य मा मनसि पूर्णमनोरथा सा
 चित्रार्पितेव यदभात्पुलकाचिताङ्गी ॥ १०० ॥

तच्चिन्तयामि मयि चञ्चदपाङ्गमङ्ग-
 भङ्गोन्नमद्भुजगिरि स्वल्दशुकान्तम् ।

जृम्भाविरामविकलोक्यवदद्रुजेव
 कान्ते क्षणं कुरु कृपामिति सा यदालीम् ॥ १०१ ॥

दिशि दिशि नलिनाक्षि लक्ष्यसे त्वं तदपि न मोदयसे मनो मदीयम् ।
प्रकटयति किमङ्गजः स्वमायामयि हृदयं मम मुद्यति प्रकामम् ॥८७॥

प्रियजनविरहादप्यस्ति दुःखं किमन्य-

त्रयमपि भुवनाना नूनवद्भाति यत्र ।

किमु हृदयविकारश्चाक्षुषं वापि जाड्यं

जगदिदमखिलं वा शून्यतामेत्यकाण्डे ॥ ८८ ॥

वपुरतिकृशमस्तु वाप्पधाराविलमधुनाक्षि तदङ्गसङ्गहीनम् ।

हृदयदयितया तथा क्षणं वा नहि विरहस्तव खिद्यसे किमर्थम् ॥ ८९ ॥

इदानीमप्यग्रे मम विचलतीव प्रतिपदो-

च्चलच्चेलप्रान्ता चरणकटकोदारनिनदैः ।

मरालानाकर्पन्त्यनुपदमुदञ्चत्कुचतटी-

पटाकृष्टिक्रीडाविचलितकरा सा स्मितमुखी ॥ ९० ॥

अद्याप्युल्लसतीव सा मम पुर. पाञ्चालिकेव स्थिता

द्वारे केलिनिकेतनस्य कटिविन्यस्तैकहस्ताम्बुजा ।

अन्येनाददती करेण करतः सख्याः शनैर्वीटिकां

पश्यन्ती मम मार्गमेव विलसन्नीलोत्पलाभेक्षणा ॥ ९१ ॥

अद्यापि मामिव समेति विलासिनी सा

माद्यन्मरालमदहारिगतिर्मृगाक्षी ।

आच्छादयन्त्यनुपदं च विजृम्भमाणं

वक्षोजमंशुकसमीकरणच्छलेन ॥ ९२ ॥

अद्यापि प्रविलसतीव मे पुरस्तात्तन्वङ्गी घनकुचभारसंनताङ्गी ।

वीटी मे सकुतुकमर्पयन्त्युदारस्मेरास्या दरचलितप्रवालपाणिः ॥ ९३ ॥

अधुनापि धुनातीव करं मम कुचस्पृशम् ।

करेण कङ्कणक्वाणकैतवान्मेऽतिशंसता ॥ ९४ ॥

अद्यापि मामिव परिप्वजतेऽतिवेल-
कौतूहलवृटितकञ्चुकसंधिवन्धा ।

काञ्चीलता विगलितामपि नेक्षमाणा

मल्ली रसालमिव सा मधुरस्मितात्सा ॥ ९५ ॥

अद्यापि चिकुरभारप्रचलन्मल्लोमरन्दधाराभिः ।

अभिषिञ्चतीव सा मा कामकलेल्लाससौम्यसाम्राज्ये ॥ ९६ ॥

अद्याप्यग्रे मम विलसतीवानिशं सा रतान्त-

श्रान्ता कान्ता लुलितकवरीभारचञ्चक्रान्ता ।

स्वेदाद्रेण प्रविशदत्ता वाममोल्लासिताङ्गी

सद्यो दुग्धाम्बुधिनमुदिता श्रीरिव स्वर्णगौरी ॥ ९७ ॥

इत परं च किं दुःखं कामुकन्य न यत्प्रिया ।

लक्ष्यते नयनोन्मेषे लभ्यते करवल्गिते ॥ ९८ ॥

तच्चिन्तयामि परिपत्नु पराङ्गनाना

सम्भूविलानमलनैर्वलितैरपाङ्गै ।

कंदर्पकामुकलनोत्पलितैरिवान्वे-

र्धैर्यं ममापचिनुते न हसन्मुखी ना ॥ ९९ ॥

तच्चिन्तयामि चिबुक्तामलिनाञ्जलिभू-

भङ्गाभिगन्दन्दकृन्दकवत्रमक्षणा ।

सभाव्य मा मनसि पूर्णमनोरथा ना

चित्रापितेव यदभात्पुलकाचिनाङ्गी ॥ १०० ॥

तच्चिन्तयामि नयि कञ्चदपाङ्गमज्ञ-

मज्ञोभननुजगिरि न्वलदशुक्रान्तम् ।

जृम्भादिरामविव लोलत्यददनुजेव

पान्ते क्षणं पुरु कृपानिति सा यदालीन् ॥ १

तच्चिन्तयामि रहसि स्वयमन्तिकं मे
 प्राप्तापि यन्मम करं चिबुकाग्रलोलम् ।
 मा मेति वल्गु निगदन्त्यरुणत्प्रकम्प-
 हस्ताद्वनञ्चुटितकञ्चुकनीविवन्धा ॥ १०२ ॥
 तच्चिन्तयामि गुरुसाध्वसलोलनेत्र-
 मुद्यन्नपास्त्रलितचाट्टुनिषेधवाक्यम् ।
 ईषत्पराकृतदुकूलमनङ्गचौर्य-
 विक्रीडितं किमपि भोगिकुलैकभाग्यम् ॥ १०३ ॥
 तच्चिन्तयामि सदनं मम सा समाया-
 न्त्येकाकिनी क चलसीत्यनुयुञ्जता यत् ।
 लीलाशुकेन मृदु लापयति स्म तारा
 कान्तस्य संनिधिमितीव सयुक्ति मीरुः ॥ १०४ ॥
 तच्चिन्तयामि सततं मयि चूचुकाग्र-
 चञ्चत्करे पुलकघर्मजलाचिताङ्गी ।
 यत्स्वाम्बरं विगलदप्यनवेक्षमाणा
 मञ्चे न्यपीददचिरं विनिमीलिताक्षी ॥ १०५ ॥
 तच्चिन्तयामि निजपाणिनखाग्रकान्ति-
 संछादिते जघनधाम्नि हृतान्तरीये ।
 मामंशुकापनयनाय पुनश्चलाग्र-
 हस्तं विलोक्य हसितं दरमीलिताक्ष्या ॥ १०६ ॥
 तच्चिन्तयामि सततं चरितं मनस्वि-
 सायुज्यसंपदयनं वचसामभूमिम् ।
 यत्तत्त्वमक्षिपरिर्षीतमनोजसारो
 वेत्येक एव वनितायितवाममूर्तिः ॥ १०७ ॥

तच्चिन्तयामि मयि केलिकृतापराधे
 व्यर्थाशयेऽपि कपटेन निमीलिताक्षे ।
 ईषद्विवृत्य शनकैरधरं ममाशु
 संदर्श्य यन्निववृते विकसन्मुखी सा ॥ १०८ ॥
 तच्चिन्तयामि सततं शयिता समीपे-
 ऽप्याकाङ्क्षितार्थसफलीकरणासमर्था ।
 अर्धोन्मिषन्नयनमाननमादरान्मे
 पश्यन्त्यभाद्विवगितेव यदङ्गजेन ॥ १०९ ॥
 तच्चिन्तयामि मनसि स्मितदीपशोभा
 शोभायमानघनपुष्पकपोलरङ्गम् ।
 उच्चिक्रविभ्रममुदञ्चितकण्ठनाद-
 मुल्लासकं किमपि कर्णमणीप्रवृत्तम् (?) ॥ १०७ ॥
 तच्चिन्तयामि गतमोहमदुःखगन्ध-
 मन्तर्गतश्वसितमुज्झितनादरूपम् ।
 तत्पूर्वमेव निमिषन्नयनच्छदार्ध-
 लीनालिकं किमपि कामिकुलैकसौख्यम् ॥ १११ ॥
 तच्चिन्तयामि सुरतान्तनितान्ततान्त-
 मास्यान्तरे विनिहितं मम कान्तकान्तम् ।
 यद्विस्मृतस्मितमपि स्फुटतालुगर्भ-
 ताम्बूलमङ्कुरितहासमिवाननालम् ॥ ११२ ॥
 तच्चिन्तयामि निजभर्तृसमागमोक्ति-
 माकर्ष्य पान्थमुखतः परुषा मृगाक्षी ।
 निःश्वस्य दीर्घनसुमारुतमुच्चलन्तं
 संरुन्धतीव हृदये विदधे करं सा ॥ ११३ ॥

उल्लासगुणं नोचन्त्यनन्तजगर्षाडिना ।

शनैरगमद्गानमजलम्वा गगीकरम् ॥ १४० ॥

चन्द्रोऽपि मुगन्निवशः स्मरार्तो विचिन्त्य नानाविधगाहुल्यात्मा ।

न जीयितुं गम्यमपि धनं वा पिया विना तामिति निश्चिन्नाय ॥ १४१ ॥

तां पश्यामि द्रन्मितां सहमितं जल्पामि साचीक्षणं

पश्यन्त्याश्रिवुकं स्पृहाश्चलकरश्चुम्बामि विम्बाधरम् ।

आलिङ्गाम्यतिकौतुकेन कठिनार्पानस्तनीं गाढमि-

त्युत्केलिमनोरथ स शनकैः प्रातिष्ठद्वैन्द्रं पुरम् ॥ १४२ ॥

प्रस्रितस्य गुभं तस्य प्रशसन स्फुरन्भुजः ।

अनुगोऽभृन्मरुत्पोतो मानस च पुर सरम् ॥ १४३ ॥

उत्साहे सति किं शक्त्या कामे लुहदि किं भटैः ।

किं रथेन च संकल्पहये सति मनोरथे ॥ १४४ ॥

पुरःस्थितां भावनया पुनः पुनस्तिरोभवन्तीं हृदयस्य चापलात् ।

अहीतुकामो हरिणीमिवाधिकभुतप्रयाणामगमन्निशावितः ॥ १४५ ॥

प्रसीद परिहासस्य नैप कालः शुचिसिते ।

परमार्तं प्रपन्नं मां पाहीत्यनुललाप सः ॥ १४६ ॥

मुहुर्विमुखन्मुहुरुत्थितो व्रजन्मुहुर्विशोचन्निहसन्मुहुर्लपन् ।

उन्मत्तरूपोऽपि स देवयोगतो वनं तदागात्प्रियया तया स्थितम् ॥ १४७ ॥

वसन्तलक्ष्मीनटनैकरङ्ग विमृज्य वाष्पं बहुशो वनं तत् ।

वियोगिनां प्राणहरं प्रपश्यन्विसिस्रिये सोऽयमचिन्तयच्च ॥ १४८ ॥

नूनमत्र मनःकान्ता वसेन्मम विलासिनी ।

नान्तरङ्गं हि निर्व्याजं रुचिरेऽपि प्रवर्तते ॥ १४९ ॥

विरहिणां यमकिंकरगर्जितप्रतिममप्यधुना मधुरायते ।

पिकशिशोरिह कूजितमूर्जितं कुसुमिताग्ररसालविलासिनः ॥ १५० ॥

एवमानन्दसाम्राज्यविवशो बहुशः शशी ।

विचिन्त्यात्रैव तारेति निश्चिकाय चिराय सः ॥ १६१ ॥

आकर्णयन्कर्णसुखानि तस्या वाक्यानि चैतन्यविकासकानि ।

ईचिक्षिंपासंभ्रमलोलदृष्टिर्मृद्वन्करीव व्रततीर्जगाम ॥ १६२ ॥

स तत्र चैकत्र सुरद्वमस्य प्रगृह्य वामेन करेण शाखाम् ।

कोपीभवत्पङ्कजसुन्दरेण परेण पुष्पाण्यवचिन्वतीं ताम् ॥ १६३ ॥

वामेतरांसस्वलितोत्तरीयानुत्कधरामूर्ध्वविलोलदृष्टिम् ।

कर्णवल्ग्विप्रसवाग्रलम्बिरोलम्बशङ्काकरकुन्तलालिम् ॥ १६४ ॥

सकोचिताङ्गं चलनेत्रतारमाकुञ्चितभ्रूकुटिकम्प्रहस्तम् ।

क्वचित्क्वचिद्भङ्गनिपातभीत्या शनैः प्रसूने करमादधानाम् ॥ १६५ ॥

अल प्रसूनावचयेन भद्रे मनोभवार्चावसरोऽयमायान् ।

करण्डपाण्येति विबोध्यमानामाल्या मुहु श्रान्तसमस्तगात्रीम् ॥ १६६ ॥

नमो नमस्ते भगवन्प्रसीद प्रपन्नकल्पद्रुम मन्मथेति ।

मुहुर्वदन्तीं मदनाग्नितापविशोपिताङ्गीं स्वरमात्रबोध्याम् ॥ १६७ ॥

अशोचनीयां प्रियदर्शनां च वातेन पद्मावलिशोषणेन ।

स्पृष्टा लता माघविकेति शङ्खा प्राणप्रियामैक्षत शीतरोचिः ॥ १६८ ॥

दृष्टः समेत्य पश्चात्कुचतटचलदेकपाणिरेष शनैः ।

अवदुतटघटितकुसुम कवरीभरमग्रहीत्तस्याः ॥ १६९ ॥

आकृष्यमाणेव लतातिभीरुनिवृत्य त चन्द्रमस निरीक्ष्य ।

ईषनपावक्रितगात्रयष्टिः स्तब्धा क्षणं सा प्रतिमेव रेजे ॥ १७० ॥

आलिङ्ग्य निश्चलकराग्रगलत्प्रसूना-

मादाय सोऽपि तरलाङ्गुलिपल्लवान्तः ।

सर्वं यत्किञ्चिदपि तन्मया कृतम् ॥ १० ॥

यत्किञ्चिदपि तन्मया कृतम् ॥ १० ॥

आत्मानं यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

यथा ह्येवमस्मिन्निवृत्तम् ॥ ११ ॥

१. अविद्वन्ती आच्छादयन्ती.

विद्योतेषां च तेषां विद्योतेषां च तेषां च तेषां च

एषां च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च
तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च
तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च
तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च तेषां च

मेतन्मया कृतमपि यथा तेषां च

विद्योतेषां च तेषां च तेषां च तेषां च

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च ॥ १९१ ॥

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च ॥ १९२ ॥

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च

तस्यै च तेषां च तेषां च तेषां च ॥ १९३ ॥

दीपिकेवाकृतदृशो दरिद्रस्य मणी। च ।

परं परोपभोगाय वैदिकस्य विद्यागिनी ॥ १९२ ॥

तदेतया वित्तसिन्या तस्य किं नु पुरोधराः ।

भवेति चेद्विद्या बृहि कामकृत्प्रतिशान्तथे ॥ १९३ ॥

आतुः परिग्रहपरिग्रहप्रवृत्तो-

ऽप्यास्ता गुरुः स विरहातिविमूढनेताः ।

किं दारुकावनवधू गिरिशोऽप्यहल्या-

मिन्द्रो नहि सरति गोपसतीरुपेन्द्रः ॥ १९४ ॥

अस्त्येतदखिलं लोहः स्वदोषं नैव पश्यति ।

वदेन्द्रोपेन्द्रसहितं भवभक्तियुगं गुरुम् ॥ १९५ ॥

समानद्वयामिमां श्रितवतः स्वयं संगता

किमत्र मम दुष्कृत कथमिय विसृज्या च मे ।

अयुक्तमभिभापने यदि तत्राद्य कण्डूः परा

द्रुत पशुपते स मे ह्यचलतेजसं मामिति ॥ १९६ ॥

ततस्तस्मिन्गते दूते समीकाय पिनाकिनम् ।

आह्वयन्तमभिप्रागाच्छुक्रशिष्यैर्वृत. शशी ॥ १९७ ॥

आसीद्देवासुराणामथ युगविगमादित्यसभेदशङ्का-

कारि क्रूरास्त्रशस्त्रप्रभवहुतवहज्वालजालोत्खणं तत् ।

घोरं तारामयाख्यं रणमुद्रधिपरिक्षोभसमूतवीची-

घोषत्रस्यद्दिगन्तद्विरदवरगिरश्चालितक्षोणिचक्रम् ॥ १९८ ॥

स्वत्वास्ताभ्यां रुद्रसोमौ समेतौ दृष्ट्वा घाता तौ जगन्नाशशङ्की ।

आविर्भूयावार्य युद्धं मृदूकृत्या जीवाय द्राग्दापयामास ताराम् ॥ १९९ ॥

पराहितं गर्भमये त्यजेत्यथो तारा धवेनाभिहिताभ्यसूत सा ।

शिशुं तमालोक्य मनोहर गुरु शशी ममेति व्यवजहत्तुस्तदा ॥ २०० ॥

कस्यैष बाल इति सा बहुभिश्च पृष्ट्वा

मौनं यदा न विजहौ स शिशुस्तदात्वे ।

क्रुद्धो जगाद जननीमयि दुर्विदग्धे

घोरं शपामि यदि नो वदसीति शीघ्रम् ॥ २०१ ॥

शिशोर्वाक्यं तदाकर्ण्य सर्वे सुमनसस्तदा ।

विसिताः सनपद्यन्त साक्षाद्विष्णु स्त त विदुः ॥ २०२ ॥

तारा तदनु विधात्रा विजने कस्यैप बाल इति पृथ्वा ।
चन्द्रस्येति शनैः सा मन्द्राक्षभरानमन्मुखी न्यगदत् ॥ २०३ ॥

शिशुरेप महाबुद्धिर्बुध इत्यभिधीयताम् ।

इति जल्पन्विरश्चिस्तं विततार सितांशवे ॥ २०४ ॥

लब्ध्वा सुतं सिताशुः सर्तीं च वाचस्पतिस्तदा हृष्टः ।

स्वं गृहमगमन्सर्वे सुरासुरास्तत्कथा प्रशंसन्तः ॥ २०५ ॥

श्रीकृष्णराजकरुणैकनिकेतनेन

कृष्णेन भागतव इत्यभिगच्छितस्य ।

नारायणस्य तनयेन समीरितेयं

तारासुधाकरकथा विदुषां मुदेऽस्तु ॥ २०६ ॥

इति भागवतनारायणसूनुश्रीकृष्णरुचिप्रणीतं ताराशशाङ्गं काव्यं समाप्तम् ।

रामचन्द्रकविकृतं

रसिकरञ्जनम् ।

सटीकम् ।

शुभारम्भेऽदम्भे महितमतिडिम्भेङ्गितशतं

मणिस्तम्भे रम्भेक्षणसकुचकुम्भे परिणतम् ।

अनालम्बे लम्बे पथि पदविलम्बेऽमितसुखं

तमालम्बे स्तम्बेरमवदनमम्बेक्षितमुखम् ॥ १ ॥

शुभेति । शुभानां कर्मणामदम्भे दम्भरहित आरम्भे महितं पूजितम् ।

१. वैराग्यभृङ्गारार्यद्वयसमानं सटीकमेतत्काव्यमयोध्यानगरे लक्ष्मणभट्टसुतो
रामचन्द्रकवि १५२४ मिते ख्रिस्तसंवत्सरे प्रणिनायेति ग्रन्थसमाप्तितो जायते
एतत्पुस्तकं चास्माभिः १७०३ मितविक्रमसंवत्सरे लिखितमधिगतम् एतत्कवि
प्रणीतं रोमावलीशतकमप्युपलभ्यते.

दिग्भान्प्रालानतिगान्ताम् दृष्टितानां घेष्टानां शतं यत्र तन् । रम्भाया
 ईक्षणेन मत्कुचकुम्भे मणिमन्त्रे परिणत निर्गमप्रहारामत्तम् । अन्यगजकु-
 म्भभ्रमेण । अनालम्भे दीपे पथि पदानां मिलन्नेन लम्बोदरतयामितमपरि-
 मितं मुगं गन्ध । अन्यया पार्श्वे उंक्षितं मुगं यत्र । एवंविधं नग्नेरना-
 दननालम्भे आश्रये ॥

विशिष्टश्रीभावालयनयनमुद्राविवरणे

मुखं यस्या यस्माद्विलसति मिलत्कुञ्चिकमिव ।

स तस्या. स्वारस्याकलितचरणे काव्यकरणे

कवीना प्रावीण्य कुवलयवतसोऽवतु गिरः ॥ २ ॥

विशिष्टेति । तस्या गिर कुवलयकर्णाभरण कवीनां काव्यकरणे प्रावीण्य-
 मवतु । कीदृशे काव्यकरणे । स्वारत्येनानायासेनाकलिता स्फुरिताश्रया
 यत्र । यस्मादवतंतात् यस्या गिरौ मुगं विशिष्टा या श्री. शोभा भावा वि-
 लासाश्च तदालयरूप यज्ञयन तस्य या मुद्रा तद्विवरणे तदुद्घाटने मिलन्ती
 कुञ्चिका यत्र तदिव विलसति ॥

एकश्लोककृतौ पुरः स्फुरितया सत्तत्त्वगोष्ठा समं

साधूनां सदसि स्फुटां विटकथा को वाच्यवृत्त्या नयेत् ।

इत्याकर्ण्य जनश्रुति वितनुते श्रीरामचन्द्रः कवि.

श्लोकानां सह पञ्चविंशति शतं शृङ्गारवैरान्ययो. ॥ ३ ॥

एकेति । स्वष्टोऽर्थः ॥

अपापघनसंवृतेरविशदस्नितात्युन्नम-

त्सन्तनरसादरग्रहणतः कृतार्थप्रिया ।

रतिर्मनसि जायते यदि कदापि शौर्याश्रया

तदैव सकलं जनुः सफलमेवनाहात्मभूः ॥ ४ ॥

अपेति । [वैरान्ये—] यदि कदापि शौर्याश्रया शौरि कृष्ण आश्रयो
 यस्याः सा रति. प्रीतिर्मनसि जायते तदैव सकलं जनुर्जन्म सफलमित्यात्म-
 ७ चतु०

घनस्तनभरालसा व्रजति गौरवन्ध्येह ते
 विधेहि कटिपार्श्वयोर्नखमुखेन कण्डूयनम् ।
 इतः सुखपरम्परा मिलति संप्रति श्रेयसा
 सदा न खलु संगतिर्भवति गर्भसंभूतये ॥ ७ ॥

घनेति । [वै०—] घनस्तनभरेण अलसा अवन्ध्या प्रसूता इह ते
 गौरव्रजति । त्वं नखमुखेन कटिपार्श्वयो कण्डूयनं विधेहि । संप्रतीदानीमेव
 श्रेयसा पुण्येन इत सुखपरम्परा मिलति । अस्या. सदा संगति. गर्भसंभू-
 तये जन्मने न भवति ॥

[श्र०—] इय गौरवन्ध्या घनस्तनभरालसा व्रजति । इहते वाञ्छति ।
 अतः कटिपार्श्वयोर्नखमुखेन कण्डूयनं विधेहि । इतो वन्ध्याया सङ्गेन संप्रति
 श्रेयसा सुखपरम्परा मिलति । अस्या. सदा संगतिरपि गर्भसंभूतये न भवति ॥

कदलीकरभसमाना कलयति यो रूपकृप्तिमतिरुचिराम् ।
 सोपायादृढयोगं गमितोरसिकोपकरणविषयतया ॥ ८ ॥

कटेति । [वै०—] यः पुरप रूपाणा नानाविधानां कृप्ति कल्पनाम्
 अत्यन्त रुचिरां मनोहरा कुन्सितालीकरभस्माहकारां कलयति जानाति ।
 स इदानीमपगतैन्द्रियविषयत्वेनारमिको ष्टयोग योगाभ्यास गमितो गुरुणा
 अपायात् अपगत ॥

[श्र०] या कदलीकरभयो समाना ऊवोरूपकृप्ति कलयति । सा उपा-
 यात् कोपकरणविषयत्वेन उरसि ष्टयोग गमिता ॥

नर्मदामनु तपस्यशान्तहृद्दृष्टधीरसिकतामये क्वचित् ।

ससृताविह परात्मयोगकृत्किं तदन्यदपि कर्म शर्मणे ॥ ९ ॥

नमेति । [वै०—] ते ष्ट धीर नर्मदानदीमनु षड्वि मिकतामये
 मैक्ते शान्तहृद् भूत्वा तपस्य तप कुर । इह नसृता परात्मयोगकृत् ततोऽपि
 किमन्यन् कर्म शर्मणेऽस्मि ॥

[श्र०—] अह तपसि माघे अशान्तहृद् शीतामहिष्णुतया नर्म ददा-
 नीति नर्मदा ताम् अनुगम्य हृष्टधी सन् षड्विदेकान्ते रसिबना रसिक

अये प्राप्नोमि । इह संसारे परया अन्यया आत्मनो योगं मंत्रन्धं करोति यद्
कर्म तत् किं एतन्निरिक्तं अग्नि यन्त्रमणे भवतीति ॥

योगमितो मधुरतया पौरोभाग्यं व्यनक्ति विषयेषु ।

धन्यः स एव मान्यः संसारेऽस्मिन्नसाधुताभिज्ञः ॥ १० ॥

योगमिति । [वै०—] यः मधुरतया मनोहरत्वेन अगं पर्यंतं इतः प्राप्तं
सन् विषयेषु समादिषु पौरोभाग्यं द्रोपैकदन्व्य व्यनक्ति प्रकृत्यति । मधु-
रत्वेन योगाभ्यासं इतः प्राप्तं इति वा । स एव धन्यः संसारेऽस्मिन् असाधु-
तामभिजानाति ।

[श्र०—] यः पौरो नागरिकः रतयानुरक्त्या मधु गमितः प्रापितो
विषयेषु भाग्यं व्यनक्ति स एव धन्यो मान्यश्च । संसारेऽस्मिन् साधुता-
भिज्ञो न मान्य इति ॥

आसाद्य सोमभुवमास्वहि यत्र नित्यं

मङ्गुं प्रलोभयति सैकतमंशुकाभम् ।

तत्तत्र निर्वहति संप्रति नित्यकृत्य-

मेतस्य विस्मृतगृहस्य परानुभूत्या ॥ ११ ॥

आसाद्येति । [वै०—] सोमभुव नर्मदां आसाद्य आवां आस्वहि । यत्र
नित्यं मङ्गुं अंशुकाभमुज्ज्वलं सैकतं प्रलोभयति । तस्माद्धेतोरावयोर्मध्ये एतस्य
परानुभूत्या परब्रह्मानुभवेन विस्मृतगृहस्य नित्यकृत्यं तत्र निर्वहति ॥

[श्र०—] त्रयाणां मध्ये द्वयोरैकं प्रति वचनम्—उमा अतसी तत्स-
हितां भुवमासाद्यावामास्वहि । यत्र सा ज्ञाता स्त्री शुकाभः शुकदेवसमान-
मेकतममावयोर्मङ्गुं प्रलोभयति । तत्तस्माद्धेतोरेतस्य संप्रति नित्यकृत्यं निर्व-
हति । परस्य अनुभूत्या अनुभवेन विस्मृतगृहस्य ॥

आसाद्य कृष्णपक्षानत्रसतः सर्वदाभीकान् ।

परयात्मनि रतचित्तान्विभाव्य तत्कर्म कुर्वतः क्व भयम् ॥ १२ ॥

आसाद्येति । [वै०—] अत्र संसारे कृष्णः पक्षो तेषां तान् सर्वदा
अभीकान् निर्भयान् सतः पुरपान् आसाद्य उपगम्य परे आत्मनि रतचित्तान्
। तत्कर्म तेषां कर्म कुर्वतः पुरुषस्य क्व भयम् ॥

[५०—] कृष्णपक्षान् प्राप्य सर्वदा अत्रस्ततोऽभीकान् कामुकान् पर-
चान्यया आत्मनि रत्नमनसो विभाव्य त्वमपि तत् कर्म कुरु । ततन्ने क्व भयम् ॥

असौ समरसाहसं वितनुतेऽग्निमश्रेयसे

मुकुन्दममुनात्मनि स्थिरयितुं न किं वाञ्छति ।

अतः परतरं कुतः प्रतरणाय वारां निधे-

निदानमिह संवृते. सुखदृतेषु किं कारणम् ॥ १३ ॥

असाविनि । [वै०—] असौ पुरुषोऽग्निमश्रेयसे समरसाहसं वितनुते
मंमुञ्जयुद्धेन तनुं त्यक्त्वा मुक्तो भवेयमिति इच्छति । अमुं मुकुन्दम् आत्मनि
दृश्ये स्थिरयितुं किं न वाञ्छति । अग्ने स्पष्टम् ॥

[५०—] असौ स्त्री तनो रनो यस्याः ना हसं हास्यं वितनुते अग्नि-
मश्रेयसे संभोगाय आत्मनि स्वशरीरे अमुं सुरहितं मुकुन्दम् अर्थात् कुन्दं
स्थिरीकर्तुं किं न वाञ्छति । इयं हासेन स्वदेहे कुन्दपुष्पं स्थिरीकरोतीव ।
अतो हेतोः संसारसिन्धुतरणाय किं निदानं सुखमार्गस्य वा किं कारणमस्ति ॥

चिरमीक्षेमहिलास्यं मायाया दीर्घसीमनि स्वप्ने ।

यद्वासनया वासितमात्मानं वेद नापि वेदज्ञः ॥ १४ ॥

चिरमिति । [वै०—] दीर्घसीमनि स्वप्ने संसारे मायायां लास्यं नृप्यं
चिरं वयमीक्षेमहि । वेदज्ञोऽपि यद्वासनया वासितमात्मानं न वेद ॥

[५०—] दीर्घसीमनि स्वप्ने चिरमनुवर्तमाने मायायां महिलायाः
स्त्रिया आस्यं सुखम् ईक्षे पश्यामि । यस्य सुखस्य वासनया वासितमात्मानम्
नए वेदज्ञोऽपि न वेद, इति विरहिणो वचनम् ॥

आसादितव्योऽस्ति करालकेशः सखेदयार्हः समयोपकारी ।

तदुत्तमश्लोककथानुबन्धस्तावद्यथा स्यात्प्रयते तथाहम् ॥ १५ ॥

आसादीति । [वै०—] हे सखे. कराला भीषणाः केशा यस्मिन् दयार्हः
उपकारी मनसो पार्थक्यमनसः नया आसादितव्योऽस्ति । तस्मादेतोरत्तम-
श्लोकस्य कथानुबन्धः तावन्पर्यन्तं यथा स्यात्तथा प्रयते यत्तं करोमि ॥

[५०—] सखेदया तदुत्तमया नया उपकारी करेण अलकेशः कुवेरः

Handwritten text on a page, rotated 90 degrees counter-clockwise. The text is extremely faint and illegible due to the high contrast and low resolution of the scan. It appears to be a list or series of entries, possibly names or dates, arranged in approximately 15 horizontal lines. The lines are roughly parallel to each other, following the rotation of the page.

[५०—] कृष्णपक्षान् प्राप्य सर्वदा अत्रसतोऽभीकान् कामुकात् पर-
दान्यया आत्मनि रतमनसो विभाष्य त्वमपि तत् कर्म कुरु । ततस्ते क्व भयम् ॥

असौ समरसाहसं वितनुतेऽग्निमश्रेयसे

मुकुन्दममुमात्मनि स्थिरयितुं न किं वाञ्छति ।

अतः परतरं कुतः प्रतरणाय वारां निधे-

निदानमिह संचते सुखसूतेश्च कि कारणम् ॥ १३ ॥

असाविनि । [वै०—] असौ पुरुषोऽग्निमश्रेयसे समरसाहसं वितनुते
संमुखयुद्धेन तनु त्वक्त्वा मुक्तो भवेयमिति इच्छति । अमुं मुकुन्दम् आत्मनि
दृश्ये स्थिरयितुं किं न वाञ्छति । अग्रे स्पष्टम् ॥

[५०—] अमौ स्त्री समो रमो यस्या मा हसं हास्य वितनुते अग्नि-
मश्रेयसे मंभोगाय आत्मनि स्वशरीरे अमु मुरहित मुकुन्दम् अर्थात् कुन्दं
स्थिरीकर्तुं किं न वाञ्छति । इयं हासेन स्वदेहे कुन्दपुष्प स्थिरीकरोतीव ।
अतो हेतोः संसारसिन्धुतरणाय कि निदान सुखमार्गस्य वा कि कारणमस्ति ॥

चिरमीक्षेमहिलास्यं मायाया दीर्घसीमनि स्वप्ने ।

यद्वासनया वासितमात्मानं वेद नापि वेदज्ञः ॥ १४ ॥

चिरमिति । [वै०—] दीर्घसीमनि स्वप्ने संसारे मायाया लास्यं नृत्यं
चिरं वयमीक्षेमहि । वेदज्ञोऽपि यद्वासनया वासितमात्मानं न वेद ॥

[५०—] दीर्घसीमनि स्वप्ने चिरमनुवर्तमाने मायाया महिलायाः
स्त्रिया आस्य सुखम् ईक्षे पश्यामि । यत् सुखस्य वासनया वासितमात्मानम्
अहं वेदज्ञोऽपि न वेद । इति चिरहिणो वचनम् ॥

आसादितव्योऽस्ति करालकेशः सखेदयार्हः समयोपकारी ।

तदुत्तमश्लोककथानुबन्धस्तावद्यथा स्यात्प्रयते तथाहम् ॥ १५ ॥

आनादीति । [वै०—] हे सखे, कराला भीषणा केशा यस्मिन् दयार्हः
अपकारी सनयो वार्धक्यनय मया आसादितव्योऽस्ति । तस्माद्धेतोरत्तम-
श्लोकस्य कृष्णस्य वधानुबन्धः तावत्पर्यन्तं यथा स्यात्तथा प्रयते यत्तं करोमि ॥

[५०—] सखेदया सदुःखया नया उपकारी करेण अलकेशः कुबेरः

अचिरादिति । [वै०—] अचिरात् परमात्मनि निष्ठा यतो भवति तदेव चतुरेण क्रियेत कामदमनमीश्वरमेकदा कदाचित् कष्टेन रञ्जयन्तं धिक् ॥

[श्र०—] अचिरात् परा अन्या स्त्री यतो हेतो आत्मनिष्ठा स्ववशा भवति तदेव चतुरेण कर्म कार्यम् । एकदारमेकपतीकं हेतौ कामं अन्यां प्रत्युत्पन्नमपि दमयन्तम् आत्मान जयन्तं धिक् ॥

स्फुटस्फुरणमानमा सवहुमानरोषस्थिति-

र्भवद्विषयवासना चलतया दुरुत्सारणा ।

प्रियाचरणभाग्यतो भवति सप्रसादोऽजित-

स्ततस्तदुपसेवन तव सुखाय नान्याश्रयः ॥ १९ ॥

स्फुटेति । [वै०—] भयतो विषयवामना चलतया दुरुत्सारणा । की-
दृशी । स्फुटस्फुरण मानम् यस्या न्ना । पुन । बहुमानेनाहकारेण रोषेण च
सहिता स्थितिर्यस्या न्ना । अजित कृष्ण प्रियस्य हितस्य आचरण तज्जन्य-
भाग्यतः पुण्यात् सप्रसादः प्रसन्नो भवति । अतस्तन्मैवोपसेवन तव सुखाय
स्यात्, अन्याश्रयो न हिताचेति ॥

[श्र०—] हे चल चञ्चल, अन्यामकृतया भवद्विषया वामना त्वदपरा-
धाहितः संस्कारो नापनेतु शक्यते । कीदृशी । वरोमानस्य रोपस्य च स्थित्या
सहिता । पुन । नत्वा नामिकया स्फुटा व्यक्ता स्फुरणमा स्फुरणलक्ष्मीर्यस्यां
सा । यतो हेतो प्रियायाश्रणो भजते प्रियाचरणभाक् पुरुषः जितः सन्
सप्रसादः तत्प्रसादमहितो भवति । अन्यस्या आश्रयोऽन्योपाश्रयो वा न
तव सुखायेति ॥

दृश्येतदेव रूपं सुकृतविपाकेन केन ते दृष्टम् ।

एतर्हि गर्हितं मे जन्म न तत्कर्हिचिद्यदालोचि ॥ २० ॥

दृश्येतेति । [वै०—] हे देव, तव रूपं पुण्यपरिपाकेण दृश्येत कर्हि-
चित् । अथवा केन ते रूपं दृष्टम्. न केनापि । यत् यतो हेतोन्मत्ते रूपं मया
नालोचि मनसापि न शीलितम् । ततो मे जन्म एतर्हि इदानीं गर्हितम् ॥

[श्र०—] हे दृश्ये दर्शनार्हं, तदेव ते रूपं श्रुतपूर्वमद्भुतमिति एतर्हि-

अथाद्रव्यदाता अहो योग्य स पुरुष आमाद्रितज्योऽस्मि । तादृशमेव इत्यु
श्लोककथानुबन्धे उत्तमयशःकथानुबन्धो गथा भवति पथा यने यत् कर्त्तव्यम् ।

सैवाद्विद्येत रत्यै पुंसः परमस्य यानवाचर्चा ।

तस्मात्तदेकनिष्ठं चित्तं कृत्वा सुखं समासीत ॥ १६ ॥

सैवेति । [वै०—] परमस्य पुम कृष्णस्य या नवा चर्चा मेव तै
प्रीतये आद्रियेत । अग्रे स्पष्टम् ॥

[श्र०—] यत् सैन रत्यै रताय त्वाम् आद्रियेत । पर त्वस्य पुंसस्य
तेर्यानवाचा गमनवचनेन ऋचा ऋक् रूपया । मत्ययेत्यर्थः । तस्मिन् प्रे-
पिते सैवागमिष्यतीत्यर्थः । तस्मात्तन्यामेवैका निष्ठा यत्यैवनिध मनः कृत्वा
सुखेनासीत ॥

दृष्ट्या सागरलङ्घनं कलयते रामायते श्लाघते

लोको यः स न वेदनामपरतः प्राप्नोति भीतिं यतः ।

क स्यान्मे पुनरङ्गसगतिरिति ध्यायन्नय त्वादरा-

त्कोऽहं कुत्र कुतः कदा कथमिति स्मृत्या परित्यज्यते ॥ १७ ॥

दृष्ट्वेति । [वै०—] यो लोकः दृष्ट्या सागरस्य लङ्घनं कलयते बुवं
रामाय ते तुभ्य श्लाघते स्तुति करोति । न लोकः अपरतोऽन्यतो वेदना
दुःखं न प्राप्नोति भीतिं च यतो न प्राप्नोति । अतो हे राम, मम पुनरङ्ग-
संगतिः शरीरसंबन्ध क स्यादिति बुद्ध्या अयं लोक आदरात् त्वा त्वा ध्याय
न् अहं कः कुत्रास्मि कुतः समागतोऽस्मि कदा कस्मिन् काले कथं केन प्रका-
रेण, इति स्मृत्या परित्यज्यते ॥

[श्र०—] कस्यचन नष्टयति प्रति वचनम्—हे यते, सा रामा स्त्री दृष्ट्या
दर्शनेन, वनं निविड गरल विष कलयते क्षिपति तद्गोचरो यो लोक श्लाघते
स नामेति प्रसिद्धौ न जानाति किल । यत् परतः अग्रे भय दशमावस्थाप-
र्यन्तं प्राप्नोति । तु पुनः अयं लोक आदरात् एतदङ्गसंगतिः क स्यात्, इति
ध्यायन् 'कोऽहं कुत्र' इत्यादिस्मृत्या परित्यज्यते ॥

अचिरात्परात्मनिष्ठा भवति यतस्तत्क्रियेत चतुरेण ।

क्लेशेन कामदमनं धिगेकदारङ्गयन्तमात्मानम् ॥ १८ ॥

अर्थाद्व्यदाना भर्तुं योगः स पूज्य आगादिनयोस्ति । तावदाशौ उक्तं
श्लोककथानुसन्धो उत्तमपत्र कथानुसन्धो यथा अस्ति एता एते यतः स्तोत्रैः

सेवाद्भिगेत स्तोत्रं पुंसः परमस्य गानवानर्त्ता ।

तस्मात्तदेकनिष्ठं नितं कृत्वा मुनं ममागीत ॥ १६ ॥

मेवेति । [वं०—] परमस्य पुंसः परमस्य मा मया तर्ता मेव तं
धीतये आद्भिगेत । अग्रे स्पष्टम् ॥

[शृ०—] यतः मेव स्तोत्रं गताय त्वाम् आद्भिगेत । एवं तस्य पुंसस्य
तेर्यान्तप्राज्ञा गमनवचनेन तस्मात्तद्व्यपगतम् । मत्प्रेत्यर्थे । तस्मिन् प्रे
षिते सेवागामिष्यतीत्यर्थे । तस्मात्तन्नामेतेका निष्ठा गत्यैर्गतिना मनः कृत्वा
सुरोनामीत ॥

दृष्ट्वा नागरलङ्घनं कलयते रामायते श्लाघते

लोको यः स न वेदनामपरतः प्राप्नोति भीतिं यतः ।

क्व स्यान्मे पुनरङ्गसंगतिरिति ध्यायन्नयं त्वादरा-

त्कोऽहं कुत्र कुतः कदा कथमिति स्मृत्या परित्यज्यते ॥ १७ ॥

दृष्ट्वेति । [वं०—] यो लोकः दृष्ट्वा नागरस्य लङ्घनं कलयते त्वं
रामाय ते तुभ्य श्लाघते न्युतिं करोति । स लोकः अपरतोऽन्यतो वेदनां
दुःखं न प्राप्नोति भीतिं च यतो न प्राप्नोति । अतो हे गम, मम पुनरङ्ग-
संगतिः शरीरसंबन्ध क स्यादिति बुद्ध्या अथ लोक आदरात् तदा तदा ध्याय
न् अहं क कुत्रास्मि कुतः नमागतोऽस्मि कदा कस्मिन् काले कथं केन प्रभा-
रेण, इति स्मृत्या परित्यज्यते ॥

[शृ०—] कस्यचन नष्टयति प्रति वचनम्—हे यते, सा रामास्त्री दृष्ट्वा
दर्शनेन घनं निविडं गरलं विषं कलयते क्षिपति तद्गोचरो यो लोकः श्लान्ने
न नामेति प्रसिद्धौ न जानाति किल । यतः परतः अग्रे भयं परमाव
र्यन्तं प्राप्नोति । तु पुनः अयं लोक आदरात् एतदङ्गसंगतिः क्व स्यात्.
ध्यायन् 'कोऽहं कुत्र' इत्यादिस्मृत्या परित्यज्यते ॥

अचिरात्परात्मानिष्ठा भवति यतस्तत्क्रियेत चतुरेण ।

क्लेशेन कामदमनं धिगेकदारङ्गयन्तमात्मानम् ॥

अनिरादिति । [वै०—] अचिरात् परमात्मनि निष्ठा यतो भवति तदेव चतुरेण त्रियेत कामदमनमीश्वरमेकदा कदाचित् कष्टेन रक्षयन्तं धिक् ॥

[श्रु०—] अचिरात् पत्न्या अन्या स्त्री यतो हेतोः आत्मनिष्ठा स्वयदा भवति तदेव चतुरेण कर्म कायंम् । एकदारमेकपत्नीकं श्रेष्ठेन कामं अन्यां प्रयुपस्यमपि दमयन्तम् आमानं जयन्त धिक् ॥

स्फुटस्फुरणमानना सदहुमानरोपसिति-

र्भवद्विषयवासना चलतया दुरुत्सारणा ।

प्रियाचरणभाग्यतो भवति सप्रमादोऽजित-

स्ततलद्रुपसेवन तव सुखाय नान्याश्रयः ॥ १९ ॥

स्फुटेति । [वै०—] भवतो विषयमानना चलतया दुरुत्सारणा । की-
दृशी । स्फुटस्फुरण माननं गत्या ना । पुनः । बहुमानेनाहकारेण रोपेण च
सहिता स्थितिर्यस्या ना । अजित कृष्ण प्रियस्य हितस्य आचरणं तज्जन्य-
भाग्यतः पुण्यात् सप्रमाद प्रमत्तो भवति । अतलस्यैवोपसेवन तव सुखाय
स्यात् । अन्याश्रयो न हितायेति ॥

[श्रु०—] हे चल चल, अन्यामक्तया भवद्विषया वासना त्वदपरा-
धाहितः संस्कारो नापनेतुं शक्यते । कीदृशी । नहोर्मानस्य रोपस्य च स्थित्या
सहिता । पुनः । नसा नामिकया स्फुटा व्यक्ता स्फुरणमा स्फुरणलक्ष्मीर्यस्या
सा । यतो हेतो प्रियापाक्षरणां भजते प्रियाचरणभाक् पुरुषः जित सन्
सप्रमाद तत्प्रसादनहितो भवति । अन्यस्या आश्रयोऽन्योपाश्रयो वा न
तव सुखायेति ॥

दृश्येतदेव रूपं सुकृतविपाकेन केन ते दृष्टम् ।

एतर्हि गर्हित मे जन्म न तत्कर्हिचिद्यदालोचि ॥ २० ॥

दृश्येतेति । [वै०—] हे देव, तव रूपं पुण्यपरिपाकेण दृश्ये कर्हि-
चित् । अथवा केन ते रूपं दृष्टम्, न केनापि । यत् यतो हेतोस्तत्ते नया
नालोचि मनसापि न शीलितम् । ततो मे जन्म एतर्हि दृशनी न जन्म ॥

[श्रु०—] हे दृश्ये दर्शनाहं, तदेव ते रूपं भुतपूर्वमनुभवमिति तर्हि-

तानीं केन एवमपरिपाकेण हन्म् । ततो ह्यं पुनं कल्पितेति यत्रायेति
ततो मे जन्म मर्त्त्यमिदानीं चतुर्गोत्रेण मण्डलमिति ॥

परीइति किलामितः शिवमनोज्ञान-यागने

दाग्न्मदनाभ्यापतिहृत्तो प्रयत्न कुरु ।

यत्न. श्रुतिजिम् गताकदितप्रमोदाद्भय-

मन्स्यविषया भोक्तव्य परानुमृतिश्रिमान् ॥ २१ ॥

धेति । [वै०—] अजितः कल्पः श्रितो मनोज्ञो मनीषी प्रथम-
जया म्यातया प्यायने दृष्टया प्रमीर्त्ति किल । यत्न भागं भग्न् यः मदन
एव तारणो हन्ती तथ्य प्रतिहृतो प्रतीकाने प्रयत्न कुरु । किं विष्णुप्रयागेन
भारतीत्य आह—यतो विष्णुप्रयागेन श्रुतिशिरसा येशान्तानां शतेन प्रक-
टितं पदद्वयं स्वरूप गणितया परानुभूतिप्रत्यक्षाशास्त्रात्मन विगद्वैरिति ॥

[श्रु०—] श्रितो मनोज्ञ कामो येन । हे यत्ने, यन्त्या ग्री आदिना
संप्रामाणकामयुद्धेन प्रमीर्त्ति किल । अतः अक्षरद्वयवत् मदनता काम-
जलं रेनो यस्मैऽपिः मन् रणप्रतिहृत्तो कामरण एव प्रतीकारम्प्र प्रयत्नं
कुरु । यतो यथादेगन्तशनप्रतिपादितानन्दद्वयरूपामानुभाशिरात्तव भवे-
दिति परिहासोक्ति ॥

साधोरजनिमहेऽं किमुपर्यासीन्न तेऽतिभावयतः ।

प्रायो मयोपदिष्टो विनैव कष्टं स्वयं सुखं लभते ॥ २२ ॥

साधो इति । [वै०—] मदेशमीश्वरम् अतिभावयत अत्यन्तं चिन्त-
यत. साधोन्ने किं नाजनि किम् उपरि नासीत्, किं न जात ज्ञानादिकं
किमुत्कृष्टं पदं नाभूत् । अग्रे स्पष्टम् ॥

[श्रु०—] रजनिमहे राभ्युसवेऽथ स्थिता मा शं सुखविशेषम् अति-
भावयइस्ते उपरि किं नासीत्, अपि त्वासीदेव । प्रायो महुपदेशेन स्वयं
कष्टं विनैव सुखं सुदृढभत इति ॥

प्रसादसुकुमारताविजितसान्द्रचान्द्रप्रभा

रसोत्तरतरस्फुरन्मधुरवृत्तवर्णोत्तमा ।

शुद्धचरितप्रतिभक्तिं भाग्यीनाम्भ्यः

नान्यत्र रम्ययाजनि कृतार्थया संगमम् ॥ २३ ॥

प्रमादेति । [वै०—] ईश्वरभ्योऽर्पणं यति प्रति वैश्वानरचरम्—अन्य-
त्रिप्रति भाग्यीनाम्भ्यः शुद्धा भवति । ततो ऐतान्तर्य विद्वया रम्यया-
नात्प्राथम्याजनि जायते । श्रीरानी मा रम्यानीन्तरेथायामाह—प्रमादेन
सुवृत्तात्तया च विजिज्ञा मान्ना चान्दी प्रभा यया । अतिगयेन रम्यप्रचुरा
रमोत्तरता स्फुरन्मधुन हृत्त रान्दी देषु एवविधा यजोत्तमाः श्रेष्ठाक्षरानि
तस्यां मा अच्युततरा पठे चरणे निगतिरेत्या मा भाग्यी ॥

[श्र०—] ई मित्र, श्रीमन्त्र कामन्त्र भा यान्तिः शरीरजोभा ते
भवति । ततो ऐतान्तर्य रम्यया रम्यं जानत्या कृतार्थयाजनि । की-
दृशी यान्ति । प्रमादेन सुवृत्तप्रमादेन सुवृत्तारयेन च विजिज्ञा मान्ना चान्दी
प्रभा यया । पुन । रमोत्तरा भृगोक्तातिगा अतिगयेन रमोत्तरानि स्फुरन्ति
नधुरानि कृतानि चरितानि यजोत्तमो गौरिमा रम्यां मा । पुन । मती श्र-
च्युतागमरलिता पठे स्थाने त्वहृक्षणे स्थितिर्यस्या ॥

जासाद्यते कथं वा शौर्याश्रयणे न गौरवध्वंसः ।

तत्तत्र दत्तचित्तश्चित्तजसतापभाजन न जनः ॥ २४ ॥

आसेति । [वै०—] शौरि कृष्णत्व आश्रयणे कथं वा गौरवध्वंसः
जासाद्यते । तत् तत्र दत्तचित्तो जनश्चित्तोत्पत्तसंतापभाजनं न स्यात् ॥

[श्र०—] शौर्यां वध्वा असः स्क्न्धः शौर्याश्रयणे शूरतावलम्बने सति
कथं वा नासाद्यते न प्राप्यते । तस्मात् तत्र नाहसे दत्तचित्तश्चित्तजेन कामेन
यः संतापन्तद्भाजनं जनो न स्यात् ॥

प्राप्तः काचनसंपदा विपुलयाहंभावसीमामिमां

को जानाति जनोमनागपिहितो मायामयोप्राधिना ।

एतच्चित्तफलं मनुष्यजनुषो यत्प्रेम रामाश्रितं

किंचोरस्यलशायिनः कुग्रलतो याता निशा हैमनी ॥ २५ ॥

प्राप्त इति [वै०—] विपुलया संपदा कांचन अनिर्वचनीयान् अहंभाव-
नीनां प्राप्तः मायामयेन उप्राधिना अमनाक् अधिकम् अपिहित आच्छादितः

कः पुराणे जन्मकाले स्वर्गोपनिषत्, पति न न रीतिः । अथेह मृत्यु-
नमनः काले विनया साधितः । एतं मृतं जाति रते वेदा । इत्यन्तं जन्म-
लगादिन विमर्शने देवमन्त्रेण विनयि विना कालेन वि ह्यपि विना

[५०—] माया ते विदेवानी ते गीता मया गम् उवाचिष्यत् कं
विपुत्रया मुनिमयाया याव यमापि मया पतिवि आयाति हे
य ते मम मायां जातवि । मयुपजन्म मे इति न एतदेव काले विपुत्र
समाहित वेद । वि न जन्म एव इति तस्मिन्मतेऽप्य मम देवे
मिया मुनेन भाग ॥

कार्येदानुसंगतो वाग एव पर प्रामाण्यम् ।

यनमानमानुदिन भवति यत् वेदलक्षण भजनम् ॥ २९ ॥

कार्येति । [५०—] वागवाप्य पर प्रामाण्यम् अन् तस्मिन्मते
मृत्युत जाया । यत् स्वर्गादेर्नृणां यजमानस्य वेदलक्षण भजनं भवति ॥

[५०—] इत् मयां वाग मन्त्र अनुसंगत पर पुराणम् अनु का पी प्रतो
मायी । अतोऽनुदिन यत् कुर्यात् वेदो लक्षण विद्वान् भजनं अर्थात् ॥
न कर्म समाप्ति ह्य कृत मया न वागिस्मभ्यन्तर्णनं श्रुतम् ।

वृथैव पूर्वं समय समापितो न चेद्विद किं नु कृत किमु श्रुतम् ॥ २७ ॥
नेति । [५०—] रामस्य प्राप्तिरुत् कर्म न कृतम् । न वा भारतस्य क-
र्णन चि श्रुतम् । तत् पर्य समयो नृवर समापितः । इत् कार्द्वय न
कृतं चेत् कि कृतम्, कि नु श्रुतम् ॥

[५०—] रामा यी त्वप्राप्तिरुत् कर्म किमपि मया न कृतम् । यदि
यद्यने रम्भाया स्तस्य वर्णन न श्रुतम् । तत् पूर्वं समयः तास्ययदा कर्म
नृथैव समापितः । इत् कर्मद्वयं चेत् कृतम्, तदा किं कृतम्, किं श्रुतम् ॥

स्पृशति स्वरूपमुग्धं शश्वदमत्यद्वितीयभावेन ।

भ्रमयति विकलयतीद् दृश्यज्ञानमात्ममायया कलितम् ॥ २८ ॥

स्पृशतीति । [५०—] इत् दृश्य विश्व स्वरूपे परमात्मभावे मुग्ध जन
श्चन्द्रिन्तरम् असत्यो यो द्वितीयभावस्तेन स्पृशति । यत् आत्मन एव नायया
कल्पितम् । ततो जनं भ्रमयति भ्रान्तं करोति विकलयति च ॥

कः पुण्यो जन्मकर्म स्वर्गिणं जानाति । भीति न न ह्येति । पुण्येव सर्वत्र
जन्मान् । कर्म विनाप्य जानीत । न न सारं भाति तं प्रेम । जन्मान् — जन्म-
रामाधिनः तेभ्यो तेभ्यस्तन्मिति निति विद्या कदाचन किं कर्माणि यात ।

[श्रु०—] भागानो विनोऽज्ञानो गीमां भवति-नाम् । एतां विद्यां न
विद्याया मूर्धन्यंगणा प्राप्त नमानिना मया भविष्यति एतन्मिति न
जनो मम भागो जानाति । मन्मथजन्मनो विद्या एतन्मिति न विद्या न
रामाधिनं प्रेत । किं न भवति उरुभाते जगतीयजीवन्म मम तेभ्यो
निजा सुप्तेन यात ॥

कार्येऽनुमरणतो नारं एव परं पुमानमनु ।

गतमानन्यानुदिन भवति यत् प्रेमलक्षण भजनम् ॥ २३ ॥

कार्ये । [वै०—] नारं एव परं पुमानं परमेश्वरम् अनु लक्ष्मीकर्म एतं
मृता कार्या । यत् मृतायोऽनुदिन गतमानस्य प्रेमलक्षणं भजनं भवति ॥

[श्रु०—] इत् नमानं नारं एव परं पुमानं अनु कर्म मी भा
स्वर्गी । जन्मोऽनुदिन यत् कृतं प्रेमो लक्षणं विद्वत्त्वं भजनं भवति
न कर्म रामाधिनं कृत मया न वानिग्मभग्नवर्णनं श्रुतम् ।

वृथैव पूर्वं समयः समापितो न नेदिद किं नु कृतं किमु श्रुतम् ॥ २४ ॥

नेति । [वै०—] रामस्य प्राप्तिद्वार कर्म न कृतम् । न वा भारत्य
र्णनं चिरं श्रुतम् । तत् पूर्वं समयो वृथैव समापितः । इत् कार्यद्वार
कृतं चेत् किं कृतम्, किं नु श्रुतम् ॥

[श्रु०—] रामा स्त्री तद्व्याप्तिद्वार कर्म किमपि मया न कृतम् । दत्त
वचने रम्भाया रतस्य वर्णनं न श्रुतम् । तत् पूर्वं समयः तारुण्यद्वार
वृथैव समापित । इत् कर्मद्वारं चेत् कृतम्, तदा किं कृतम्, किं श्रुतम् ॥

स्पृशति स्वरूपसुगंधं शश्वदसत्यद्वितीयभावेन ।

भ्रमयति विकलयतीद् दृश्यज्ञानमात्ममायया कलितम् ॥ २५ ॥

स्पृशतीति । [वै०—] इदं दृश्य विश्वं स्वरूपे परमात्मभावे सुगंधं ज
ज्ञेत्वरम् असत्यो यो द्वितीयभावस्तेन स्पृशति । यत् आत्मन एव न
कल्पितम् । ततो जनं भ्रमयति भ्रान्तं करोति विकलयति च ॥

यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः

यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः

यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः

यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः
यत्प्रवृत्तयः सन्निवृत्तयः सन्निवृत्तयः

यद्भजनमत्र मां वयम्पमान्तादिवागमाह्वयम् ।
हृद्य गोपजनुर्भेदं मदीयं मदीयं वन्द्या ॥ ३८ ॥

यदिनि । [५०—] देवस्य, मोक्षाय यस्याश्चिन्मायस्या य यत्
विष्णोर्भजनमत्र सत्तां माग्म् । य गोपजननेरि इतिमहाह्वया तन्मा मे
हृद्यं तन्ने ॥

[५०—] तस्यो गोपजननोपकन्या यत्त ऊर्वोराजा कान्तिधेया एव
विधया तन्वा देहेन मे हृद्यं तन्ने । तद्वैव धेयाः विष्णोस्तया वदन्धि
तारण्ये महजनं साग्भूतम् ॥

सदातिकलुपाशया भवसमुद्रवत्पद्मि
प्रसिद्धनरकामिता कथमनेनसा गम्यते ।

क सिध्यति समीहितं फलमनन्तचर्चामुचा-

मतोऽजितविचारणापरमनोभिरानन्धते ॥ ३९ ॥

सदेति । [वै०—] अनेनसा निष्पापेण पुरुषेण भवे समुद्भवतां जन्मि-
ना पद्धतिर्मागीः कथं गम्यते । कीदृशी । सदा अतिकल्प आशयो तस्यां
सा । तथा पुनः प्रसिद्धा नरका कुम्भीपाकादयो यस्या सा । अमिता अप-
रिच्छिन्ना । अनन्तस्य कृष्णस्य चर्चा मुञ्जन्तीति ते तथा तेषां समीहित-
मभीष्टं फलं क सिध्यति, न क्वापि । अतोऽजितस्य विष्णोर्विचारणायां परा
निष्ठा यत्सैवंविधं मनो येषा तैरानन्धते ॥

[श्र०—] ना स्त्री अनेन कथं गम्यते, यतः सा प्रसिद्धैर्नरैः प्रभुभिः
कामिता याञ्छिता । अथ च नदा अतिकल्परागया भवे संसारे समुत्सु सा-
नन्देषु भवन्ती पदाहतिर्यस्या नानन्दानपि पदा हन्तीत्यतिदुर्लभा अनन्ता
अपरिमिता चर्चा योपिद्विपया तन्मुचा क नमीहित सिध्यति । अतः अजितं
विचारणापर मनो यैरानन्धते ॥

संसारिणापि सुलभं नश्वद्रामाश्रयेण नित्यसुखम् ।

अच्युतरसेन सद्यःफलवत्कालत्रयोगतः क भयम् ॥ ४० ॥

निति । [वै०—] रामस्याश्रयेण संसारिणापि नित्यसुखं ब्रह्मानन्द
सुलभमेव । अच्युतरसेन विष्णुविषयप्रेम्णा नद्य फलवत् कालत्रय यस्य स
पुनान् क भयं गत ॥

[श्र०—] रामाया आश्रयेण नश्वत्संसारिणापि दैनन्दिनं सुखं सुलभम् ।
अच्युतोऽस्त्वरितो यो रमन्नेन नद्य फलवान् य कालत्रयोगिस्तदन्धी
योगन्तः क भयं कामादेरिति शेष ॥

प्रमदाय निरत्ययाय पुना मिलिताष्टाङ्गविधि समाधियोगः ।

अनुकूलकलत्रकोटिकण्ठग्रहणेनापि वृत्तं सुखं तथा स्यात् ॥ ४१ ॥

प्रमेति । [वै०—] मितित अष्टानामज्ञाना प्रमादीनां विधिर्यैवंविधः
समाधियोगो निरत्ययाय सुखाय ब्रह्मानन्दाय भवति । अनुकूलानां वत्त्राणां
या कोटिकण्ठग्रहणेनापि तथा सुखं वृत्तं स्यात् ॥

[श्र०—] सम समान आधिर्दस्मान्स्ताः परस्मिन् योगः सदन्ये

मिलितोऽष्टानामज्ञानां विधिर्न्यामविज्ञेयो यत्र एतन्विद्यो विद्यायां मुक्तो
भवति । अग्रे स्पष्टम् ॥

पदयुगलं पद्मदृशो ह्यारोपयति यः स्मरतिरामये ।

स कथं स्वर्गसुम्नान्यपि धन्यो मन्येत न तृणेभ्यः ॥ ४२ ॥

पदेति । [वै०—] पद्मदृशः पुण्डरीकाक्षश्च पदयुगलं यो ह्यारोपे-
यति, ममये चरमात्रस्थाया स्मरति च, स धन्यः स्वर्गोपवर्गोऽनुमान्यो
तृणेभ्यो न मन्येत ॥

[श्र०—] य पुरुष पद्माक्ष्याश्चरणद्वय रतिममये ह्यारोपयति च
अग्रे स्पष्टम् ॥

मधुरिपुमधरं शिवं वरेण्यं वदति जनो विदितैतदीयतत्त्वः ।

तदहमिह महानुरागभूमावहरहरसि रहस्युदीततृष्ण ॥ ४३ ॥

मध्विति । [वै०—] अविदितमज्ञातमेतदीय विष्णुमंत्रन्वि तत्त्वं येन
एवंविधः शैवो जनो मधुरिपुम् अधरमपकृष्ट शिवं तु वरेण्यं श्रेष्ठं वदति ॥
यद्वा विदितशिवतत्त्वः शैवो जनो मधुरिपुमधरं शिवं वरेण्यं वदति । तत्
स्वादहमिह मधुरिपौ शिवे वा महानुरागन्याने उत्पन्नतृष्णोऽसि एतन्ने
तज्ज्ञानतृष्णोऽसि ॥

[श्र०—] विदितमेतदीयम् अधरमंत्रन्वि तत्त्वमत्यन्तमधुरस्वरूपं
येन सः अधरं मधुनो रिपु वदति । शिवं मङ्गलरूपं वरेण्यं श्रेष्ठं वदति । तद-
हमिहाधरे आरुण्यस्य प्रेम्णो वा भूमौ उत्पन्नतृष्णोऽसि ॥

परपुरुषजीवनार्यासङ्गोत्रसता मिलत्यसत्यागात् ।

तस्मादपहाय भयं तदाप्तये तत्परः प्रवर्तेत ॥ ४४ ॥

परेति । [वै०—] अत्र ससारे परः पुरुषः परमेश्वर एव जीवनं येषां
तेषामार्याणां सतामासङ्गं असतां खलानां त्यागान्मिलति । अग्रे स्पष्टम् ॥

[श्र०—] अत्रसतां त्रासमकुर्वतां पुरुषाणाम् असत्यागात्सद्द्वयान्परे
पुरुषे जीवो यस्यास्तस्या नार्याः सङ्गो मिलति । अग्रे स्पष्टम् ॥

साकं मनोभवमदेन भजेत कञ्च

लक्ष्म्या वलेन यदि कोऽपि लभेत तत्त्वम् ।

प्राप्तैवेति । [वै०—] मामानि गायतानेन मामगेन निर्वृतिश्रीः सुगमं-
पत् प्राप्तैव । तस्माद्भृद्यग्रन्त्येगृहकारस्य भेदने हेतुगानमेव अग्नी द्युरिकेति मन्ये ॥

[श्र०—] गायतानेन निर्वृतिश्रीः सुगमसंपद्रूपा निर्गतावृत्तिग्वगुगता-
द्यावरणशोभा वा यस्याः सा मत्प्र प्राप्तवामानि । अत्रे स्पष्टम् ॥

गृहमधममुपेक्ष्यं कृष्णपक्षातिरागै-

रविधुवनमुपेयं सद्भिरादौ निसर्गात् ।

क इह गतिमितोऽन्या वक्तु कामातुराणां

तदहमुपदिशामि श्रेयसे भूयसे यत् ॥ ४९ ॥

गृहेति । [वै०—] कृष्णः पक्षो येषां तेषु अतिरागैर्वेष्णवपक्षपातिभिः
गृहम् अधममित्युपेक्ष्यन् सद्भिरादौ निसर्गात्स्वभावाद अविधु चन्द्राद्युद्दीपन-
रहित वनम् उपेयं गन्तव्यम् । कामैरभिलाषैरातुराणां क्लेशभाजाम् इतोऽन्या
गति को वक्तु । अह तु यद्भयसे श्रेयसे तद्भवीमि ॥

[श्र०—] कृष्णपक्षे अधिकरागैः सद्भिरधमं स्वायत्तं गृहं कलत्रमुपे-
क्ष्यम् । विगतो धुर्यत्र तद्विधु, न विधु अविधु, धुमहितं वनं धुवनम् ।
आदौ निसर्गात् नेर्वर्णस्य सर्गात्सृष्टेः । निधुवन भवति तदुपेयं प्राप्तव्यम् ।
अन्यत्रेति शेषः । इतोऽन्यां कामातुराणां गति क इह कृष्णपक्षे वक्तु । अहं
तु भूयः श्रेयोहेतुमुपदिशामि ॥

त्यक्तान्यविषयवृत्तिर्ध्यायति सारं श्रुतं मतं पुरुषम् ।

तदसौ कथं न विन्देत्परमानन्दं प्रयत्नपरचेताः ॥ ५० ॥

त्यक्तेति । [वै०—] असौ पुरुषस्त्यक्तान्यविषयवृत्तिः सन् श्रुतं श्रु-
तिवाक्येभ्यो मतमुपपत्तिभिः सारं सारभूतं पुरुष परमात्मानं ध्यायति ।
अत्रे स्पष्टम् ॥

[श्र०—] सा स्त्री त्यक्तान्यविषया वृत्तिर्यया सा श्रुतं दूत्यादिमुखेन
मतमभीष्ट पुरुषं ध्यायति । अरं शीघ्र तत्तस्मादसौ पुरुषस्तस्याः संमतः कथं
परमानन्दं न विन्देत् ॥

गाङ्गेयमुख्यमिततुङ्गसमस्तनीति-

गुप्तापि विश्रुतकथाभरणाचितापि ।

अत्येति कामरणवेगमियं तनुस्त-

दस्यामहोरुचिरभाग्यजनादितः स्यात् ॥ ५१ ॥

गाङ्गेति । [वै०—] गाङ्गेयमुख्यैर्भीष्मप्रभृतिभिर्मिता या तुङ्गा समन्ता नीतिस्तया गुप्तापि रक्षितापि विभुता प्राप्तिद्धा या कथा कीर्तितद्रूपाभरणम-
हितापि का तनुः किं राजादिशरीर मरणवेगमत्येति अतिक्रामति । अपि तु
न । तत्तस्मादस्यां तनौ इतोऽस्मादभाग्यजनाद्गुचिः स्यान्न भाग्यवतः ॥

[श्र०—] तनुः कुराङ्गीय कामरणे कदर्पयुद्धे वेगमतिक्रामति लघुदे-
हत्वेन विपरीतरतेऽतिवेगवतीत्यर्थ । तस्मादस्या मह उत्सवो रुचिरभाग्या-
दितो नह्यक्षणाजनात्स्यात् । यद्वा अस्या महतीरुवोश्चिरं बहुकालं भजते म-
होरुचिरभाक् यजनादित. पुण्यात्स्यात् ॥

अतिविशदानन्तपदप्रवृत्तघट्टिर्न मधुरवीक्षणतः ।

तुप्यत्यञ्चितुकाम. प्रातस्तनकमलमुकुलवीक्षणतः ॥ ५२ ॥

अतीति । [वै०—] मधुरवीक्षणतो वसन्तादित्यदर्शनादतिविशदेऽति-
निर्मलेऽनन्तस्य विष्णो. पदे चरणे प्रवृत्तघट्टि कं पुरुषोऽञ्चितुकामोऽर्चनं क-
र्तुकाम प्रातस्तनानां प्रात कालिकाना कमलमुकुलाना दर्शनात्तुप्यति ॥

[श्र०—] वसन्तादित्यदर्शनादतिनिर्मले आकाशस्थाने दत्तघट्टि प्रातर-
ञ्चितुकानो यातुकाम क कामी स्तनकमलमुकुलयोर्दर्शनेन न तुप्यति ॥

इह यादववंशकृष्णवर्त्मानुगतिः साङ्गतया मयान्वभावि ।

अधुना तदप्राप्तिचेतसे मे मधुराकामधुरापि रोचते किम् ॥ ५३ ॥

इति । [वै०—] इह सत्ता ननाजे यादववशो य. कृष्णमस्य यद्वर्त्म
मार्गान्दनुगतिः साङ्गत्वेन मयान्वभावि । इदानीं तत्प्राप्तिचित्ताय मे मधुरा
कामस्य धू किं रोचते । अपि तु न ॥

[श्र०—] अङ्ग हे. दवेऽरण्ये वेणुघर्षणजन्यो य. कृष्णवर्त्मो वह्निद-
नुगतियां तत्र निपातरूपा सा तथा मया चान्वभावि अनुभूता । अधुना
तत्प्राप्तिमनसेऽपि मे मधुरापि मधुरावा वसन्तपूर्णमा न रोचते ॥

१ आदर्शपुरुषकेऽस्य श्लोकोत्तरार्धस्य श्यारपक्षे टीका वृद्धितास्ति.

... विद्यमाने ...

[३०] ...

श्रुत्वा भीष्म औत्तरे चान्द्रे चतुर्भिर्भावात्तदा

पथी ॥ श्री भगवेः पाद ...

नये मास्वपादावृत्तिं पाद पाप पादात्ते

शुभे चान्द्रे ...

[३०] ...

... विद्यमाने ...

[४०—] ...

... विद्यमाने ...

चक्षुरपाद्गादितद्वक्त्रेणधृत्तीगमङ्गमित ते ।

ननु भाविनीविमुक्तौ विचिकित्सा केन हेतुनेदानीम ॥ ६६

चक्षुरिति । [३०—] हे मर्गं, तदा चक्षुरपाद्गात्पापगतोऽप्यत्राहित तिव पश्यतीति तथा चेतश्च ते ईदमन्तं रश्मिन् चरति । ननु न हेतुना ते विमुक्तौ विचिकित्सा मशय भाविनी ॥

[४०—] अपाद्गयोर्नैवान्तयोराहिता दृष्टिर्नैवंविधं ते चक्षुश्चे

सिद्धिग मे कौ मे सिद्धिमेव च सिद्धिगर्भे ।

विदक पापमार्गो वरुण जगत्परीतये ॥ ७० ॥

अभिर्गोर्भे । [वै०—] एतं वारुणस्य नामने सिद्धिदेवतास्यै
मे हे वरुण, मतेनन्वय विष्णोः, विष्णोः चो मते मे इति ॥

[७०—] हे वरुण, जगत्परीतये वरुणस्य कर्तृत्वे कर्तृत्वे
ममान्तरमन्त्राय मे अभिर्गो कर्तृत्वे वरुणस्य विष्णोः कर्तृत्वे च
एतन्वय मे मते ॥

पर्युक्ष्यादे तदे भोक्तिं मानवसु

भारति न स दु युक्तं वापति मयकर्मि ।

तद्वि म गुर्गोर्भे नृते मां स्थि

प्रभाति कुरु नेतोवृत्तिनिष्ठा गरिष्ठा ॥ ७१ ॥

वर्गर्भे । [वै०—] पर्युक्ष्यात् अज्ञानो विभादे पर्युक्ष्यात् लोकी
लोकगिद्धा मानवयो अनुमानादिप्रमाणोपन्यासस्य चतुर्भिर्भवेत् न युक्तं
भवति । मयकर्मि विष्णोः शक्तौ प्रमाणे जायते मयि । वरुणादिर्गोर्भे
धुर्मि मांश्चिरुत्प्रे भुम्भे इत्यर्थे तत्र वेदान्तश्रवणस्य प्रमाणस्य
सोपरे च नेतोवृत्तिनिष्ठा गरिष्ठा कुरु ॥

[७१—] हे भारति, पर्युक्ष्येण गम विभादे कर्तृत्वे मां चतुर्भि
येन अलौकिकी लोकमर्षादोक्तद्विनी मानवयो मयकर्मि ज्ञाने जायते मयि
न युक्तं । अज्ञा परमेव मान करोति । एव नु ज्ञानमंपदं इत्यर्थः । तत्र
स्माद् हे मांश्चिरुत्प्रे नेयमौन्वयमहिने, मयुर्भगन्तो विष्णोर्भे यथा । वि-
ष्णोर्भे शेषः । एवविधे, अथु नेतोवृत्तं ते प्रभवति । नेतोवृत्तिनिष्ठा
स्तिन्पुरुषे गरिष्ठा कुरु ॥

सहचर मम भालतले विधिना लिखितास्ति चित्ररचनेयम् ।

यामेनवरतमहिता मनोरथातिक्रमेण सजाता ॥ ७२ ॥

सहेति । [वै०—] हे सहचर मित्र, मम भालतले ललाटपट्टे इयमेवं-
चित्रा अद्भुता रचना लिखितास्ति । या मे मनोरथानानतिक्रमेण नैष्क-

उत्तं स्वात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।
 पंचमस्यैव यथा कर्तव्यं तद्वै तस्यैव ॥

[५० —] अथैव स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् ।
 स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् स्वप्नात् ॥

अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।
 अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।

अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।
 अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।

अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।
 अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।

[५० —] अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।
 अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् । अथात्तं विदुः स्वप्नात् ।

दृष्टा मनो हरति या सायोज्यारागमवसतिराकलिता ।
 तस्मादधिवसतेना नित्यानन्दो मयानुभूयेत ॥ ७६ ॥

दृष्टेति । [५० —] स्पष्टम् ॥
 [५० —] आरामे उपजने वसति स्थितिर्गत्या । दृष्टा मती मनो हरति
 या सा मयायोधि योधिता निष्टुररतेन नोधिता । तस्मादेनाम् अधिनसता
 मया नित्यमानन्दः प्रात्यहिकं प्रमोदोऽनुभूयेत ॥

विशिष्टा नवायौवनश्रीस्तदस्यामवाप्या कथं सौमनस्यादिदृष्टिः ।
 वागर्हणा यादवीया ततो वारिणैवास्तु पूजा तदीया ॥७७॥

[१०० —] अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र

नित्य निमज्जनकथं मारिणो गर्भितो मया प्रकाश एवम् ।

गमयति यन्मिमन्मगयति गमयति गमयति च मयिः ॥२३॥

[१०० —] निमज्जनकथं मारिणो गर्भितो मया प्रकाश एवम् ।
 मया प्रकाश एवम् । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र

[१०० —] मया प्रकाश, निमज्जनकथं मारिणो गर्भितो मया प्रकाश एवम् ।
 मया प्रकाश एवम् । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र

चिरप्रेमश्लेषमिदं हृदये पद्मनयने
 समानारम्भेऽग्निभ्रवति न मयागोपि किमपि ।

उदत्ताक्षी राग नयसि दृशमेना न यदि मां
 हृदा वाचा श्रीमत्यचलनमिदं तत्त्वमुदितम् ॥ ८१ ॥

[१०० —] पद्मनयने कृष्णे चिर प्रेमश्लेषमिदं हृदये पद्मनयने
 समानारम्भेऽग्निभ्रवति न मयागोपि किमपि । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र
 - १०० - १०० । अत्र चैव चरणा नान्यत्रे भवेत्, ये । - १०० - १०० । अत्र

[१०० —] चिरप्रेमश्लेषमिदं हृदये पद्मनयने हे भवति, अस्मिन्नेव-

विधे नानसहिते आरम्भे किमपि आगोऽपराधो न यदि उदस्ये अक्षिणी यस्या
एवंविधा त्वं दश रागं नयसि एनां द्यं रक्तां मां नयसि तदा हृदा वाचा
श्रीमत्यां त्वयि अचलमिदं मया तत्त्वमुदितमुक्त्वा ॥

स्तम्भितमनोभवमदो घन्यो भजते सनर्मदारोधः ।

नित्यं तपस्यतो निशि किं नानन्दाद्वयानुभूतिः स्यात् ॥ ८२ ॥

स्तम्भितेति । [वै०—] स्तम्भिता मनोभवाश्चित्तजा मदा विद्यादिजन्या
येनैवविधो घन्यः स नर्मदाया रोधन्त भजते । निशि नित्यं तपस्यतोऽस्य
किमानन्दाद्वयानुभूतिर्न स्यात् ॥

[श्र०—] स्तम्भितो मनोभवमदो वीर्यं येन सनर्मदारो नर्मसहितस्त्रीको
घन्यः पुरुषोऽधो भजते । अतन्नपसि माघे आनन्दाद्वयस्यानुभूतिः किं न स्यात् ॥

सप्तसामनुत ईश्वरो भवान्किं ददाति न वृथा विलम्बते ।

तत्त्वदीयभजनं हिताय न स्वाव्ययत्वमिह न प्रकाशय ॥ ८३ ॥

सप्तेति । [वै०—] सप्तभिः सामभिः स्तुतो भवान् ईश्वरो नियन्ता
किं स्वभजनं न ददाति वृथैव विलम्बते तत्त्वदीयभजनं नोऽस्सभ्यं हिताय ।
इह स्वाव्ययत्वं न प्रकाशय अव्ययत्वं तद्वच्छलात्कार्पण्यं न प्रकाशय ।
भजनं देहीति ॥

[श्र०—] कामपि द्रव्यदानेनाभिलष्यन्तं प्रति वचनम्—सा सप्त
ननुते । भवान् ईश्वरो धनाढ्य । अतः सप्तपि न ददाति किं वृथा विल-
म्बते । किं ततन्नयेत्याह—तस्यास्त्वदीयभजनं तत्त्वदीयभजनं नो हिताय इह
स्वाव्ययत्वं कार्पण्यं न प्रकटय ॥

रम्भास्फुटोपमानानुत्क्षेपन्पष्टमूलवरदोषान् ।

करजानुगीलिताना हरिणाक्षीणा सराद्यवाणभुजान् ॥ ८४ ॥

रम्भेति । [वै०—] हे मत्से, अद्य त्वं वाणस्य वाणासुरस्य भुजां सर ।
जायैववचनम् । अयसिष्टवापुद्वयातिरिक्तानाहन्स्वरेत्यर्थः । क्षीणान् ।
रम्भाया कदल्या स्फुटा उपमा यस्यान्ताम् । पुनः । उत्क्षेपे द्रुपेणोर्ध्वक्षेपे
स्पष्टं मृतं यतो मरेशवर एव दोषो यस्यान्ताम् । पुनः । करश्च जानु च त-
च्छीलि तानं दीर्घता यस्याः । पुनः । हरिणा वृष्णेन क्षीणान् ॥

[श्र०—] हे मत्ते, हरिणाक्षीणां मृगदृशां स्मर । कीर्त्तनीनाम् । ज्यो-
वाणोऽर्थात्मरस्य तं भुञ्जत इति आनयाणभुजान्नामान् । रम्भाया वप्यन्ते-
विशेषस्य स्फुटोपमा यामु । पुनः । उन्क्षेपे स्पष्टमूला वराः श्रेष्ठा द्रोणे बह-
वो यामाम् । करजनेनैवगुणीलितानाम् ॥

नवोन्नतपयोधरस्फुटतगम्बराभ्यन्तर-

श्रिया हृदयहारितां वहति नीलिमोत्कर्षतः ।

सराहितगलप्रभातिशयशालिनि श्रीधरे

मनो मम किरीटिनः कपटमानवेऽश्यालके ॥ ८५ ॥

नवेति । [वै०—] मम मन किरीटिनोऽर्जुनस्य श्यालके कृष्णे वर्तते ।
किंभूते । कपटमानवे स्मरस्याहितो भवस्तस्य या गलप्रभा तच्छालिनि । श्री-
धरे नीलिम्न उन्कर्षतोऽतिशयात् नचा उन्नता ये पयोधरा मेवान्ते. स्फुट-
यदम्बरस्याभ्यन्तर तस्य श्रिया हृदयहारितां मनोहरत्व वहति दधाने ॥

[श्र०—] किरीटिन. किरीटयुक्तस्य मम मुकुटवर्धनस्यापि मनः स्पष्ट-
माना या वेश्या तस्या अलके चूर्णकुन्तले वर्तते । किंभूते । नवयोस्त्रयो-
पयोधरयो स्फुटतर यदम्बर सूक्ष्म वस्त्र तस्याभ्यन्तरे या श्रीन्तया नीलि-
मोत्कर्षतो हृदयहारिता वहति । सरेण कामेन आहितो यो गले प्रभातिश-
यस्तच्छालिनि तत श्रीधरे शोभां वहति ॥

कलयसि वयस्यकस्मात्त्वं रुचिरम्भारतीशालम् ।

अत्रोक्तिप्रत्युक्तौ कलय मिथो भूरिशस्त्रपातरणम् ॥ ८६ ॥

कलेति । [वै०—] हे वयस्य, त्व भारती सरस्वत्येव । कस्मात् । नास-
चिरं मीमांसादिकं कलयसि । अत्र शास्त्रे मिथः परस्परम् उक्तिप्रत्युक्तौ
शस्त्रपातो यत्रैवविध रण युद्धं कलय जानीहि ॥

[श्र०—] वयसि तारुण्येऽकस्माद् रुचौ कान्तौ लावण्ये रम्भा रन्ते-
। रतीशस्य कामस्यात्त्वं कलयसि तद्रोचरीभवसि । अत्र मिथः पुरान्ते नम-
प्रत्युक्तावुत्तरवचने भूरिश- त्रपाया लजायास्तरणं विजयं कलय हज्जा
चरं देहि ॥

नासंन्यासितया मयानवरतानन्दस्तथैवाप्यते

तन्मे नाद्य वयस्य निश्चलतया चेतोन्यदाकाङ्क्षति ।

तामासाद्य सदा हिमर्तुमनसोनेहा वृथा यास्यति

श्रेयः स्यादथवेत एव कलितादाकृष्टपद्माकरात् ॥ ८७ ॥

नेति । [वै०—] हे वयस्य, असंन्यामितया तथैव यथा पूर्वं गार्हस्थ्ये-
नैव अनवरतानन्दो न प्राप्यते तत्तस्मान्मे चेतो निश्चलतया अन्यदाकाङ्क्षति ।
तामसंन्यासितामासाद्य हि निश्चयेन मर्तुमनसो मर्तुकामस्य मांसारिकदुःखा-
सहिष्णोरेनेहा समयो वृथा यास्यति । अपुरुपार्थत्वेनैव । अथवा इत एव
असंन्यासिताया एव आकृष्ट पद्माया लक्ष्म्या करो येन तस्मात्कृष्णात्कलि-
ताच्चिन्तितत् तथैव मोक्षलक्षणं नपन्स्यते ॥

[श्र०—] मया संन्यामितया तन्ममानेन ब्रह्मचर्येण तथैवोद्यमं विनापि
नवरतजन्यो य आनन्द स न प्राप्यते । तत्तस्मान्मे चेतो निश्चलतया नव-
रतैकनिष्ठतया अन्यत् किमप्याद्यवयमि नत्रयौवने नाकाङ्क्षति । अथवा तां
स्त्रिय कथञ्चिदासाद्य लब्ध्वा नदा सर्वदा हिमर्तौ शीतकाले मनो यस्य तत्र
दत्तचित्तस्य ईरा सृष्टान वृथा यास्यति । आकृष्ट पद्मानामाकरो येन तस्मात्क-
लिताच्चिन्तितत्तद्धिमर्तौरेव श्रेयः स्यात् । मभोगपर्याप्तारात्रिन्वादिभिः भावः ॥

सहजौ यौवनवृत्ती सार्वदिकासत्तिगालिनौ हृद्यौ ।

हृदि तौ निरुध्य दधतः कथमात्मभुवोऽपि सम्भवति भीतिः ॥ ८८ ॥

सहेति । [वै०—] देवकीगर्भस्यैवाकर्षणेन संकर्षणोत्पत्ते सहजावेको-
दरौ यौ बलकृष्णौ एकचरभागजन्येन सहजां रामलक्ष्मणौ वा वनवृत्ती वृ-
न्दावनदण्डकारण्यवासिनौ । सार्वदिकी यामत्तिरेकत्र वासमच्छालिनौ । हृद्यौ
मनोहरौ तौ हृदि निरुध्य दधत आत्मभुवो ब्रह्मणोऽपि कथं भीतिं संभवति ॥

[श्र०—] यौ हृद्यौ हृद्योद्भवौ । सहजां युगपदुत्पत्तौ । यौवने वृत्ति-
र्थयोः । सार्वदिकी निरन्तरा यामत्तिमच्छालिनौ तौ मनौ हृदि निरुध्य दध-
त पुरपन्थ आत्मभुवोऽपि वामादपि भी कथं संभवतीति ॥

विषयाद्यविपक्तमानमाना बहुभोगाविरहोऽपि न सुखाय ।

परित्यक्त्य तदन्यदत्र कृत्य कृतरामोरुपदस्मृतिः कृती स्यात् ॥ ८९ ॥

अत्यन्तं दीप्रः प्रकाशमानो गुणानां सत्त्वादीनां प्रपञ्चो यत्र त्रिगुणान्ममादि-
पञ्चोपादानं साक्षि प्रमाणं यत्र तत्साक्षिप्रमाणकं स्वप्रकाशचैतन्यमेव यत्र
प्रमाणं कुतश्चिदनावरणं मायावरणरहितं हृद्यन्तो ये महाशया भक्ताः त-
रिप्रहयोग्या मूर्तिर्यस्य तद्विदं मद्वस्तु स्वरूपनः सत् परमार्थरूपं ब्रह्म वरं
हृदि भावयामः ॥

[श्र०—] इह हृदि अस्या वक्षमि मद्वयं द्वितयमहितं तद्वस्तु सनहं
भावयामः । कीदृशं तत् । मुक्तानां मौक्तिकानामान्मनश्च रोचिया अनिर्दिष्टो
गुणप्रपञ्चो यत्र । अक्षिप्रमाणं तत्महितं साक्षिप्रमाणम् । स्वार्थे कः । साक्षा-
देवाक्षिभ्यां दृश्यम् । यतः कचिदनावरणं कञ्चुकात्त्रलावरणग्रन्थं ह्ययन् रोमा-
ञ्चमञ्चन् आनन्दजडो भवन् यो महाज् शयो हम्मन् परिप्रहयोग्या मूर्तिर्यस्य ॥

आलिङ्गदाप्य गोपीं तद्बाहुं सह रिरंसयाधाय ।

श्रुत्वेति निश्चिनोम्यहमङ्घ्रिषु दुर्वारतामनङ्गस्य ॥ ९६ ॥

आलीति । [वै०—] स हरिगोपीमाप्य तद्बाहुमंसे स्कन्धे आधाय ज-
लिङ्गत् इति श्रुत्वा पुराणादौ आङ्घ्रिषु देहिषु अनङ्गस्य दुर्वारतामहं निश्चिनोमि ॥

[श्र०—] कश्चन कामपि गोपीमाप्य रिरंसया सह तद्बाहुमाधायानि-
ङ्गत् अतोऽहमङ्घ्रिषु स्मरस्य दुर्वारतां निश्चिनोमि ॥

अनुभूतभवव्यवस्थितिर्जनता का नरताभिलाषिणी ।

तद्वैमि सुखेन संसृतौ कलितानङ्गतयैव निस्तृतिः ॥ ९७ ॥

अन्विति । [वै०—] अनुभूता भवस्य संसारस्य व्यवस्था यया सा का
जनता नरताभिलाषिणी । तत्तर्हि कलिता या अनङ्गता अशरीरता तत एव
चिराय निस्तार इत्यवैमि ॥

[श्र०—] अनुभूतसंसारव्यवस्था का जनता रताभिलाषिणी न यत्-
स्ततो हेतोः संसृतौ कलितः स्वीकृतोऽनङ्गो येन स तथा तस्य भावस्तत्रा
तयैव चिराय निस्तारो नान्ययेति ॥

असकृन्ननेतिसावधिनिषेधबोधिश्रुतिर्मया कलिता ।

गमयति परमनवरतं या तमखण्डार्थरूपमानन्दम् ॥ ९८ ॥

असेति । [वै०—] असकृत् 'इदमिदं न' इति सावधेनिषेधस्य बोधिका

धूर्तामैत्रा रतिता धृता । सा धूर्ति परं प्रत्यक्षणमुत्प्रेक्षं अनया पण्य-
धैर्यमानन्दं गमयति ॥

[५०—] अमरुत्तनेकज्ञ न न इति अग्रधिनिषेधयोधिनी धूर्तामैत्र-
स्याः सा मया कलिता रमिता । या परम नवरत तमपण्यमर्षेण्य पुण्या-
रूपमानन्दं गमयति प्रापयति सा न्ययमेवागतेत्यर्थः ॥

अहह सहजमोहा देहगेहप्रपञ्चे

नवरतमतिमग्ना कामिनीविग्रहाप्तिः ।

तदहमिह विहर्तुं सततामोदमुग्धा

स्वहितमहितकृत्य हन्त नान्तः स्वरामि ॥ ९९ ॥

अहरेति । [वै०—] देहस्य गेहस्य च प्रपञ्चे भाजंनानुलेपनादिरूपे
जनवरत निरन्तरमतिमग्ना कामिनीविग्रहस्य स्त्रीशरीरस्याप्तिः प्राप्तिन्त्यादि-
ह स्त्रीशरीरप्राप्तौ विहर्तुं क्रीडितुं सततमामोदे सुखे मुग्धा । वस्तुगत्या सु-
खाभावात् । हन्त खेदे । स्वहितेन न्यस्यातिशयसुखहेतुना महितं पूजितं कृत्यं
कर्म विष्णुपूजनादिकम् । अथवा सुष्ठु अहितमः सर्पश्चेष्ट शेषन्त्य हितो
विष्णुन्तकृत्य तद्यारितमन्तर्न स्वरामीति ॥

[५०—] कामिना योऽय नीवेवंसनग्रन्थेर्ग्रहो ग्रहणं तदासित्प्रहाप्तिः
सा गेहस्य देहस्य च प्रपञ्चे सहजो मोहो यस्या एवंविधालि । अहहेति
रूपे । नवरते या मतिस्त्र नग्ना च । तत्ततो हेतोरहमिह नीविग्रहाप्तौ विहर्तुं
क्रीडितुं सततमामोदो येनानन्देन परिमलेन वा मुग्धा मोहयुक्ता सुन्दरी वा
स्वहितमहिताना शत्रूणां च कृत्यं अन्तः किमपि न स्वरामि हिवाहितवि-
चारो मम नालि ॥

परपुरुषभजनमेकं त्रिजगति सारं वदन्ति धर्मविदः ।

यस्मादानन्दमयी सद्योमोक्षानुबन्धिनीविरतिः ॥ १०० ॥

परेति । [वै०—] धर्मविदः परपुरुषस्य कृप्यस्य भजनमेकं त्रिजगति
सारं वदन्ति । यस्मात्सद्यो मोक्षानुगता विरतिवैराग्यं भवति ॥

[५०—] कामधर्मविदः परपुरुषस्य भजनमेकं सारं त्रिजगतीति वद

अत्यन्तं दीप्रः प्रकाशमानो गुणानां सत्त्वादीनां प्रपञ्चो यत्र त्रिगुणाममात्र-
पञ्चोपादानं साक्षि प्रमाणं यत्र तन्माक्षिप्रमाणकं स्वप्रकाशचैतन्यमेव यत्र
प्रमाणं कुतश्चिदनावरणं भायावरणरहितं हृष्यन्तो ये महाशया भक्ता त-
रिप्रहयोग्या मूर्तिर्यस्य तदिदं सद्रस्तु स्वरूपतः सत् परमार्थरूपं ब्रह्म वरं
हृदि भावयामः ॥

[श्र०—] इह हृदि अस्या वक्षसि सद्रयं द्वितयमहितं तद्वस्तु नानरूपं
भावयामः । कीदृशं तत् । मुक्तानां मौक्तिकानामात्मनश्च रोचिषा अनिर्गुणै-
गुणप्रपञ्चो यत्र । अक्षिप्रमाणं तत्सहितं साक्षिप्रमाणम् । स्वार्थे क० । साक्षात्
देवाक्षिभ्यां दृश्यम् । यतः क्वचिदनावरणं कञ्चुकाञ्जलावरणग्रन्थं हृष्यन् रीना-
ञ्चमञ्चन् आनन्दजडो भवन् यो महाञ् शयो हन्मन् परिप्रहयोग्या मूर्तिरस्य ॥

आलिङ्गदाप्य गोपीं तद्बाहुं सह रिरंसयाधाय ।

श्रुत्वेति निश्चिनोम्यहमङ्गियु दुर्वारतामनङ्गस्य ॥ ९६ ॥

आलीति । [वै०—] स हरिगोपीमाप्य तद्बाहुमंसे स्कन्धे आधाय आ-
लिङ्गत्वेति श्रुत्वा पुराणादौ आङ्गियु देहिषु अनङ्गस्य दुर्वारतामहं निश्चिनोमि ॥

[श्र०—] कश्चन कामपि गोपीमाप्य रिरंसया सह तद्बाहुमाधायलि-
ङ्गत् अतोऽहमङ्गियु स्वरस्य दुर्वारतां निश्चिनोमि ॥

अनुभूतभवव्यवस्थितिर्जनता का नरताभिलाषिणी ।

तदवैमि सुखेन संसृतौ कलितानङ्गतयैव निस्तृतिः ॥ ९७ ॥

अन्विति । [वै०—] अनुभूता भवस्य संसारस्य व्यवस्था यथा सा का
जनता नरताभिलाषिणी । तत्तर्हि कलिता या अनङ्गता अशरीरता तत एव
चिराय निस्तार इत्यवैमि ॥

[श्र०—] अनुभूतसंसारव्यवस्था का जनता रताभिलाषिणी न यत्
स्ततो हेतोः संसृतौ कलितः स्वीकृतोऽनङ्गो येन स तथा तस्य भावन्तता
तयैव चिराय निस्तारो नान्यथेति ॥

असकृन्नेतिसावधिनिषेधबोधिश्चुतिर्मया कलिता ।

गमयति परमनवरतं या तमखण्डार्थरूपमानन्दम् ॥ ९८ ॥

असेति । [वै०—] असकृत् 'इदमिदं न' इति सावधेर्निषेधस्य बोधिका

निरुद्धात्पुनः ।

मुनिर्देवो वदति सुतः । न तुते न प्रजापतिः ॥ ५० ॥
 धैर्यवान्मन्दं वदति ।

[५०—] क्वचिद्देवः न च इति अर्थात्परिच्छिन्नः ।
 सा नाना कतिच नित्यं न च नम नयानं तदप्युच्यते ।
 रूपनाम्नं गान्धर्वे नन्दते न नन्दमेवागतेत्यर्थः ।

ननु ननुच्येह देवोऽहमेव
 ननुच्येह देवोऽहमेव ।

तदहमेव विदुः संततमोदमुखा

स्वहितमहितानां हन्त नान्तः सागमि ॥ ५१ ॥

नहतेति । [५०—] देवः नन्दन च प्रपञ्चे मार्जनात् ।
 ननुच्यते त्वेत्त्वान्तेनना क्वचिन्निदिश्यात् श्रीरारात्प्रायः ।
 ह श्रीरारात्प्रायः विदुः श्रीरारु संततनामोदे मुते मुखा ।
 खानावाद् । हन्त खेदे । नहतेति ननुच्यते ननुच्येना मरिचिं पूरिषु
 कर्म विष्णुपूजनादिकम् । रूपवा सुदु क्वचिद्देव ननुच्येह देवात्पुनः ।
 विष्णुलक्षणं तद्वारित्वान्तर्गत्वात् ।

[५०—] कामिना योऽयं निवेदयन्नेत्येते प्रहः सदात्मिण्यर्थः ।
 सा गेहस्य देहस्य च प्रपञ्चे नहते नैहो चत्त एवदिव्यानि ।
 रपे । ननुच्ये या ननुच्ये ननु च । तद्वदते हेतुनाम्नं ननुच्येति विष्णुः
 श्रीरारु संततनामोदे येनानन्देन परमन्देन च हन्त ननुच्ये मुखा सा
 स्वहितमहितानां हन्तानां च हन्तः क्वचिन्निदिश्यात् ।
 चारो नम नान्ति ॥

परपुत्रपुत्रजनमेकं त्रिदशति ननु चत्त एवदिव्यानि

यत्सादागन्दमयी सद्योने ननुच्येति ।

परेति । [५०—] धर्मविदः ननुच्ये ननुच्ये ननुच्ये
 सातं वदन्ति । यत्सात्सपो मोक्षदात्त हेतुनाम्नं ।

[५०—] कामधर्मविदः परपुत्रपुत्रजनमेकं त्रिदशति ननु चत्त एवदिव्यानि

... ननु ...

[...] ...

... ॥ १०५ ॥

... ॥ १०६ ॥

[...] ...

[...] ...

विश्वं मोक्षं स्फुटयति शोभाशुद्धिः

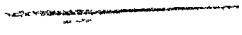
कथं मन्त्रमाधे पततु निरव्यापणपथे ।

यदि श्यामाधेर्जमाजगितसि रक्तोत्पलना-

तया शिशिरकः स्फुटयति शोभाशुद्धिः ॥ १०६ ॥

[...] ...

[...] ...

अग्निन्माते यदि षट्तिः अमिता गिताद्य चे कष्टोत्पान्द्वटना तद्यनिकररूपा
अत्रला अस्मिन्पुरने सिरा स्वात्तदा इदमीयं सृष्टं को गणयिता ॥

अतिचारुचन्द्रोचिः कुर्वन्कुसुमेपुकेलिकेतनताम् ।

सुरभिः कदानुयास्यति समुकुलरुचिरस्तनीहारः ॥ १०७ ॥

अनीति । [वै०—] अतिचारु चन्द्रोचिश्चन्द्रिका यत्र । कुसुमेपु पुष्पेषु
वैलिकेतनतां क्रीडावासत्वं कुर्वन् सुरभिर्वसन्त कदा यास्यति । तु वि-
तके । चित्तविक्षेपहेतु वात्तपञ्चरता न निम्नार इति । कीटार. । समुकुलरुचि-
कमलादिकोरककान्तियुक्त. । अन्ननीहारो निरन्तरिम ॥

[श्र०—] सुरभिर्वसन्त कदा अनुयास्यति अनुगतो भविष्यति । कामिन
इति शेष । अतिचारुचन्द्रोचि । कुसुमेपुकेले. कामक्रीडाया केतनतां स्यान्-
रूपं पताकात्वं वा कुर्वन् । मुकुलमस्तन्या हारेण सार वतंते इति तथा ॥

हेया कामधुरा दुराग्रहवता संसारचक्रभ्रमे

वार्ताभिः प्रसभ प्रवर्तयति या योहान्धकूपे बुधान् ।

नाकोपाधिकृतिं समीक्ष्य न तत कुर्याद्विरक्तिं कथं

तत्को नाम निकाममत्र पुरुषं दध्यादनादिं हृदि ॥१०८॥

हेयेति । [वै०—] संसारचक्रभ्रमे संसारचक्रे यो भ्रमस्तत्र दुराग्र-
हवता पुंसा कामधुरा कदर्पभार हेया त्याज्या । या प्रसभं बलान्मोहान्ध-
कूपे बुधान्पण्डितानपि वार्ताभिः स्वकथाभिः प्रवर्तयति । ना पुरुषः अको-
पाधिकृति अकस्य पापस्य दुःखस्य वा य उपाधिः प्रयोजकस्तकृतिं तत्करणं
समीक्ष्य ततः पापसाधनात्कथ विरक्तिं न कुर्यात् । तत्तस्मात्को नाम पुमा-
नत्र कामधुरायां निकामं अनादिपुरुषं विष्णु हृदि कुर्यात् । यद्वा कोपजन्यो
य आधिर्मनःपीडा तत्कृतिं समीक्ष्य ततः कोपाधिकृतेर्विरक्तिं न कुर्यात् ।
तत्तस्मात्कामक्रोधाद्युभावपि दुःखहेतुं ज्ञात्वा निकाम पुरुषं च शब्दं अनादि-
मादिवर्णरहितं कामं पुरुषं च हृदि को नाम दध्यादिति ॥

[श्र०—] मधुरा मनोहरा का स्त्री संसारचक्रे भ्रमे दुराग्रहवता पुंसा
हेया परिहार्या । या वार्ताभिर्नानाविधाभिश्चातुर्यमर्यादाभिः प्रसभं एवात्
बुधान्विदुषोऽपि मोहान्धकूपे प्रवर्तयति । तत्तस्मात्तस्याः सुन्दर्याः स-

एति आभिता आगेभित्त एया मनोपरा, तिता एया, का कर्तव्यविधिना-
 कर्तव्य भगवतः इयामाहुति गोपाकर्ति न लभते । तत्रि तु कर्तव्य एव ।
 नरकमत्त सांन्योनानां पद्मविद्यानारत्नानां गणनायां प्रमत्तया मन्वा द्वा-
 शको विगुरिति पद्मिदायेन अभ्येय । यस्य दृग्गन्ध वा रात्रिमा वा धीर्-
 क्षमीति प्रियतमा अभवत् । अत्रे ममानम् ॥

[५०—] एति एदयेषक्षमि आगेभिता मन्व पुण्यस्य भायन्त्रं नत्र
 धीर्गुरित्प्रंश्रुत् पुण्यात्रिमुमना इति तु प्रियन्व हृति प्रियकर्तृकृत्यापा
 तदन्वयमेव वा इयामा पौञ्जरापिकी पुत्रनिर्ग लभते । अपि तु लभत एव ।
 यस्य भगवतः श्रीरिव एाजण्येन पुत्रनिर्भयत् प्रियतमा क्षतिशयेन प्रिया ।
 या नयेभ्यो दृष्टेभ्योऽधिका शशक्त्या स्ते चेतो यस्य तदामनचित्तस्य
 वा तत्र पुरापुण्याति अगण्याति । यरातन्त्या भजनतो प्रखानन्देऽपि
 मनो मन्नादरम् ॥

यदस्ति मे किञ्चन तत्समस्त दान्यामिहास्यामितरेयमेवम् ।

अकिञ्चनासत्तिजुषो न लज्जा भवेद्भनं तन्न समर्पितं चेत् ॥ ११७ ॥

यदिति । [वै०—] यन्किञ्चन मेऽस्ति धनदारादिकं तत्समस्त दान्यामि,
 हास्यामि त्यक्ष्यामि । एव सति तरेयम् । मत्तारसिन्धुमित्यर्थः । तद्धनं चेन्न
 समर्पितं तदा अकिञ्चनाना निष्परिग्रहाणां विरक्तानानासत्ति सेवमानस्य मे
 लज्जा न भवेत् । अपि तु भवेदेव ॥

[५०—] एत मे यन्किञ्चनानि द्रव्यादिकं तत्समस्तं अस्यां दास्याम् ।
 इतरा इयं स्त्री ऊडा एवमकिञ्चनैव तिष्ठति । तत्तस्माद्धनं न समर्पितं चेत्
 तदा अकिञ्चनाया ऊडाया आसत्ति सेवमानस्य मे लज्जा न भवेत्, अपि तु
 भवेदेवेति काकु । इदानीमूटाप्युपभोगक्षमा वृत्ता । तस्मादियदवधि उप-
 भुज्यमानदासीहन्तस्य द्रव्य गृहीत्वाभरणादिदानेनेयमपि संमाननीयेति ॥

सपटघटसमस्तन्यायतत्त्वोल्लसद्-

ग्विरचितविविधात्मप्रक्रियामोहितस्य ।

कथमभिनिविशेत् स्वान्तमन्यहुभुत्सो-

स्तव नयमनयं वा वीतबुद्धेर्विवेक्तुम् ॥ ११८ ॥

यस्यै संवृत्तिर्निर्गतिरिति शिष्टा कुन्नेष्टाम्नि-

नामेवानुद्दिनं विचारयति नः म्यादेश दोषानुगः ।

अभिन्वारमते निधाय हृद्यं निर्द्वन्द्वर्पाठः शिरा-

मन्दानन्दनिरानुभूतिरभजयोगेन सयः फलम् ॥ १२० ॥

येति । [वे०—] या अनां समृद्धिर्निर्गते समारनुगत्य शिरीः अति-
शिष्टा हेमानुपपन्नता । एतन्ना न चेटा नः कृनिः पश्चादिनाधारणमजन्ता
नामेव योऽनुद्दिनं विचारयति एष पुमान् दोषानुगो रागादिदोषकिंकर स्यात् ।
स्यै पुमानस्मिन् मारमते मारभूने मते योगाभ्यासन्क्षणे रचित निधाय
निर्गता इन्द्रपीडा प्रीतोऽप्यादिवाधा यन्मांशविधे सन् निरामन्दानन्दस्य
प्राप्तावाप्तिमुप्य चिरमनुभवो यन्वैयविधो योगेन सयः फलमभजत् ॥

[५०—] यानां स्त्री समारनुगस्यानरतिशिष्टा कुचाभ्यामिष्टा मनोज्ञा
स्नाहृदिसाकारो यस्यान्नामेव योऽनुद्दिनं विचारयति एष पुमान् दोषा रादि-
न्दनुगान्दनुभरणशीलः स्यात् । सा स्त्री अभिन्पुनि रमते । किं कृवा ।
हृदय मनो यक्षो वा निधाय । अयः पुनाक्षितरां इन्द्रस्वार्थां कुचपुगमस्य
पीडा यन्मात् नः । तथा शिरा अमन्दानन्दस्याधिकमुप्य चिरमनुभूतियं-
स्वैवविधो योगेनास्वा संवन्धेन सयः फलमभजति ॥

वसन्ते सजाते धरणिमृदपत्योत्सवविधा-

वसावङ्गीकुर्यान्नवरणमनङ्गस्य भवत ।

विहायेहान्येहां कलितसुमना माधवपदे

विधेहि त्वं धीरं प्रथममथवेदं कथय नः ॥ १२१ ॥

यस्य इति । [वे०—] वसन्ते सजाते चैत्रे मनागते धरणिमृतो हिम-
वनोऽपत्यस्य दुर्गाया उत्सवविधौ अनां यजमानः अनङ्गस्य अप्रहीनस्य ते
वर्णनाङ्गीकुर्यात् तस्यान्मदुष्कं शृणोषि चेत्तदाहमुपदिशामि । इहोत्सवे अ-
न्देहां इन्द्रप्राप्तिवाण्डां विहाय माधवस्य कृष्णस्य पदे कलितं स्थापितं सुष्टु
मनो देवैर्यदिधः सन् प्रथममाङ्गं त्वनामानं धीरं विधेहि । अथानन्तरं न
स्वयं देवः कथय विष्णुप्रीत्यै अस्मदन्ने वेदपाठं कुर्विति ॥

[श्र०—] अमौ मी तमन्ने वैजागे प्राप्ते भगणिभुजो मजो वरुण
कन्या तदुत्सविवी तद्विवाहसंभवे भगामे भगवत्य कामस्य नमनं मू-
नरतमन्नीकुर्यात् । इह प्रमत्ते अनाग्नामीदं मृगं विनाय माध्याग्दे उप-
न्याने उपवनादौ कलिता दृष्टाः सुमनसो नानाकुसुमानि विनरिक्षोभेदु
भूतानि येन एवंपिभम्पं स्वमात्मानं प्रथममागं वीरं विरेहि । अया इ
स्वमतं नः कथयेति ॥

प्राज्ञैरनन्तपथपान्थतयामितञ्चं

नैवान्यथा भवति कामनयोपयोगः ।

तन्मृग्यतामिह परत्र च सारसाक्षी

यागोपि दिव्यसुखहेतुरमानि मान्यैः ॥ १२२ ॥

प्राज्ञेति । [वै०—] अनन्तपथ विष्णुमानं पान्थत्वेन प्राज्ञं सुवृद्धिं
स्येयम् । अन्यथा कामनया नानाप्रिधया उपयोग फलसंबन्धो न भवति
न्यैस्यापि नश्वरन्वात् । तत्तर्हि इह संमारे परत्र परलोके च सारे स्मिर्ते
साक्षी तदनुभववान् मृग्यतामन्विष्यताम् । स एव सार वक्ष्यति । यागोर्ज
मान्यैर्मन्वादिभिर्दिव्यसुखहेतुवेन अमानि अनुमतः ॥

[श्र०—] प्राज्ञैश्चतुरैरनन्ता अपरिमिता ये पन्थानस्तत्र पान्थत्वेन संव
रणशीलत्वेन स्थातव्यम् । अनेकानुसंधानं विधेयमित्यर्थः । तत्तस्मादिह
परत्रान्यत्र वा अत्र नगरे नगरान्तरे वा सारसाक्षी पद्माक्षी मृग्यतामन्वि
ष्यताम् । यत्र कापि या मान्यैर्महद्भिः क्षत्रियादिभिरगोपि रक्षिता दिव्य
सुखहेतुरमानि ॥

सुखं सारत्यागः कलयतु समेत्य द्विजपदा-

न्यसौ मामेत्यद्य श्रुतिमधुरवाचाहृतमनाः ।

सदाह्नायार्थेनाधिकसुरभिणैक्यस्त्रिरमतिः

प्रपञ्चं पञ्चाना न खलु मनुते सत्यमधुना ॥ १२३ ॥

सुखेति । [वै०—] द्विजपदानि ब्राह्मणस्थानानि समेत्य गत्वा सारत्या-
नो यस्य सद्भयशीलः असौ दाता सुखं कलयतु सुखी भवतु । अद्य श्रुत्या
वेदेन मधुरवाचा मधुरवेदपाठेन हृतचित्तो मामेति प्राप्नोति । त्वयापि तद्वत्

... ..

[५०—]

... ..

... ..

... ..

... .. ॥ १० ॥

... ..

[५०—]

हित्वा तामसतां मनोरथभितां गत्वा कुनैष्टाशितिं
 नार्यागतिमुपेक्ष्य तां नग निजां नो मुञ्च सीमामपि ।
 आतप्ते भ्रमतः कदापि न भवेद्द्वैतसंविद्धौ
 तस्माद्विस्सर न साराहितपदद्वन्द्वानुरागक्रमम् ॥ १२५ ॥

हित्वेति । [वै०—] कुमिता चेष्टा यस्यामोर्गिषा स्थितिर्यस्या एवं
 रिधां मन्त्रा मनोरथैरभिलाषैर्युक्तां तामसतां तामसतां हित्वा ताम्
 आर्याणां सज्जनानां आसक्तिं नोपेक्ष्य तां मतामामतिं निजां सीमां मर्णा
 नय । नो मुञ्च न त्यज । हे भ्रातः, भवे संसारे भ्रमतः संवरतो भ्रम्यु
 कस्य वा भ्रमाद्वा तेऽद्वैतबुद्धिः कदापि न भवेत् । तस्मात् साराहितः शिव
 स्तस्य पदद्वन्द्वेऽनुरागक्रम न विस्सर । यथा शिवचरणद्वयेऽनुरागो भवति
 तथा कुरु तत एव ते ज्ञानं भवेत् ॥

[शृ०—] अमतां विद्यानामन्येषां मनोरथमभिलाषां प्राप्तां कुचाभ्या
 मिष्टा स्थितिर्यस्या एवंरिधां तां नारीणामामत्तिमुपेक्ष्य तां प्रसिद्धां पूर्वोप
 मुक्तामन्यैर्विद्वैतज्ञातां निजां स्वकीयामेव नय । सीमां मर्यादामपि नो मुञ्च ।
 यद्वा इमामपि नो मुञ्चसि पराभिलाषविषयानेकनारीप्रत्यासत्तिमिच्छोरिनामपि
 न त्यजतस्ते हे भ्रातरद्वैतबुद्धिर्भवे संसारे न कदापि भवेत् । इतस्ततो गम-
 नेन द्वैतबुद्धिरेव भवेत् । एकावलम्बनेन द्वैतधीर्न स्यात् । तस्माद्दहितो यः
 पदद्वन्द्वे स्थलद्वयेऽनुरागक्रमस्तं न स्सर । किं तु विस्सर । यद्वा सरेणाहितो यः
 पदद्वन्द्वेऽनुरागक्रमस्तं न विस्सर । संततं स्थलद्वयानुरागविशेषं सरेति ॥
 रामेतिनामस्मृतिरप्यमन्दमानन्दमाधाय सुधामयीह ।

मृतायमानेऽप्यमृतायमाना व्यनक्ति साक्षादमृतात्मतां यत् ॥ १२६ ॥

रामेति । [वै०—] इह संसारे राम इति नाम्नः स्मृतिरप्यमृतमयी अ-
 मन्दमधिकमानन्दमाधाय मृतायमाने चरमावस्थां गतेऽपि अमृतायमाना
 मोक्षवदाचरन्ती साक्षादव्यवधानेन नित्यमुक्तात्मलाभलक्षणं मोक्षरूपत्वं
 व्यनक्ति प्रकटयति । अन्ते रामस्वरणेन मुक्तः स्यादिति ॥

[शृ०—] रामा स्त्री इति नाम्नः स्मृतिरपि सुधा अमृतम् इह मयि मृ-
 तायमानेऽपि अमृतायमाना साक्षादमृतात्मतां जीवतो भावं व्यनक्ति ॥

इच्छेत्परमनुसर्तुं प्रतिमासंदर्शनेन विशदरुचिः ।

अनवाप्य येनयोगं भवतो हृदये परं निधीयेत् ॥ १२७ ॥

इच्छेदिति । [वै०—] जगत्ताथप्रयागमाधववदरीनारायणादीनां विष्णु-
प्रतिमानां तत्र तत्र क्षेत्रे संदर्शनेन विशदा निर्मला रुचिर्यस्वैवविधः पुरुष-
स्तत्तीर्थविष्णुसूर्तिदर्शननिष्पापः परं परमात्मानं प्रकृते. परवाञ्जिराकारम्
अनुसर्तुमिच्छेत् । साकारस्य प्रतिमां दृष्ट्वा निर्मलकान्तिः पुमान् निराकारस्यानु-
सरणं कर्तुमिच्छेत् । येन पुंसा योगं समाधिमनवाप्य भवतः संसारात् अपरं
न परं संसारमनतीतं साकारमेव ब्रह्म हृदये निधीयेत् स्थाप्येत । योगाभ्या-
सस्य सिद्धौ प्रकृतेः पर आत्मा लभ्येत । तदतिद्धौ प्रतिमादिरूपसाकारात्मैव
हृदये स्थाप्यते तत एव तदपि सिध्यतीति ॥

[ऋ०—] प्रतिमासं मासं मासं प्रति दर्शनेन अर्थाद्यतोः ऋतुमनु ऋतुं
लक्ष्यीकृत्य सा ते प्रतिवेशिनी विशन्ती अरुचिर्यस्या एवंविधा सती परं पुरु-
षमिच्छेत् । अनुमाससृतुदर्शनेन दुःखमनुभवन्ती परपुरुषेच्छा कुर्यादेव ।
कथमित्यत आह—या हृत्स्व स्वामिनो भर्तुर्योग विना पर केवलं भवतस्तव ह-
ृदये निधीयेत् निधिरिवाचरेत् । तत्रतिवेशितया तवैव निधिवह्नाभो भवेदिति ॥

अध्यास्य सौरभेयं मौक्तिकरुचिरङ्गणेषु विहितगतिः ।

मान्यः स एव हृदि मे गौरी वामाङ्गमाश्रिता यस्य ॥१२८॥

अधीति । [वै०—] मौक्तिकवद्गुचिरं त्रिगुणं सौरभेयं वृषभध्यास्य
आस्य गणेषु प्रनघेषु विहिता कृता गतिर्गमन येन । यस्य वामाङ्गे गौरी
आश्रिता स सदाशिव एव हृदि मान्यः । अन्यो भास्व, स एव शिवो हृदि
सेऽस्त्विति वा ॥

[ऋ०—] आस्यं सुखमधिहृत्य अध्यास्यं सौरभं परिमलः कमलादीना-
मिव यस्याः । सेयं पद्मिनी मौक्तिकरुचिः त्रिगुणा देदीप्यमाना यस्याः । अङ्ग-
णेषु विहिता गतिर्यया अङ्गनाम्रिरङ्गशीला । सुकुमारत्वात् गौरी गौराङ्गी
वामा स्त्री यस्य पुरपत्याङ्गसुरःस्थलादिकमाश्रिता स एव मे हृदि मान्य इति
पद्महृदयेऽपि सुधीभिः पदच्छेदभेदेनार्थविशेष ज्ञानीयः ॥

शृङ्गारे वैराग्ये व्यधायि सद्यः स्फुरत्समप्रार्थम् ।

श्रीरामचन्द्रकविना काव्यमिदं रसिकरञ्जनं नाम ॥ १२९ ॥

शृङ्गारेति । स्पष्टोऽर्थः ॥

प्रख्यातो यः पदार्थैरमृतहरिगजश्रीसखैः श्लोकशाली

स्फीतातिस्फूर्तिरुद्यद्बुधमुदनुगिरं क्षीरधी रामचन्द्रः ।

भ्रान्तोऽस्मिन्मन्दरागः फणिपतिगुणभृज्जातु मज्जेत्कथं न

स्यादाधारोऽमुना चेदिह न विरचितः श्रीमता वाङ्मुनेन ॥१३०॥

प्रख्यात इति । अमृतं सुधा हरिगज पुरावतन्मयोर्षा श्रीस्तसरोर्माधुणेन
 वेशधेन चामृतेरायतशोभायुते पदार्थैः पदैर्येषां श्लोकशाली । अतिस्फूर्तिरुद्यद्
 प्रशस्तशब्दाभरस्फुरणवान् । अनुगिर वाणीमनु उच्यन्ती सुधानां पण्डितानां
 सुगम्यात् क्षीरवद् धीर्बुद्धिरस्य क्षीरनिर्मलमतिर्यो रामचन्द्रः प्रख्यातः प्रसिद्धः
 अस्मिन् रामचन्द्रे फणिपतेर्गुण भाष्यव्याख्यान विभर्तीति रा तथा चैपास्त-
 णोऽपि भ्रान्तः गन् मन्दो रागो यस्यामौ मन्दादरो जातु कदाचित्कथं न
 मज्जेत् । शृङ्गारोराग्यस्पर्शव्याख्याया मतिकर्दमे कथं न पतेत् । सौ १ इ
 गपज्ञानिनि शृङ्गारवैराग्यजने अमुना रामचन्द्रेण वाङ्मुनेनार्थद्वयोपन्यासे-
 न्नासौ न विरचित स्यात् । एतच्छ्रुतदीक्षाया आधारमप्राप्य मतिकर्दमे पते-
 द्वेत्तर्क ॥ रामोऽपि रामचन्द्र । यस्यात् अमृतं, हरिरुद्यद्भ्रान्तः, गज एव
 तन, श्रीरामेश्वरी, तस्यादी, पारिजातादिनि पदार्थैः श्लोकशाली कीर्तिमान्
 अनुगिरं निर्दि मन्दरमनुसस्य स्फीता जगन्त स्फूर्तिः केनादिना यम उच्यन्ती
 पुत्रागं दमाना मुन सयोषो यस्यान्देतिभ्यां यः क्षीरधि अस्मिन्क्षीरगामुं
 फणिपतिर्मासुंति स एव गुणो रत्नम् विभर्तीति रा तथाभूतो मन्दागो
 मन्दागोऽपि भ्रान्तो भ्रमण प्राप्त जातु कदाचित्कथं न मज्जेत् । नैदिह अ-
 नुय न सः अतो मुन स्या कर्मण्ये रीरेण कर्मण्येण श्रीमता विख्याता वि-
 स्तित आसौ न स्यात् । एव पयोऽस्मथनशक्तानं क्षीरवैराग्यः यमावपरेण
 श्रिंशु मन्दाग मन्तनमन्तनासाति तयो न तस्य मज्जनं कुर्यादिति पौराणिकैः
 इति विदितो रसिकोऽप्ये ॥

शृङ्गारवैराग्यजने मन्दागो यानमरे व्यापन ।

शृङ्गारवैराग्यजने मन्दागो (१२९०) श्रीरामचन्द्रोऽनु य एव दीक्षा ॥

एकमैश्वर्यसंयुक्तमोजोवर्धनमौषधम् ।
 अन्तरान्तः कलाखण्डगलद्धनसुधाङ्कितम् ॥ ७ ॥
 चन्द्रोच्छलज्जलं प्रोज्झदज्ञानं टठसंयुतम् ।
 डम्बरप्रौढकिरणं तथतां दधदुन्नतम् ॥ ८ ॥
 परं फलप्रदं बद्धमूलोद्भवमयं वपुः ।
 रम्यं लघुवरं शर्म वर्षत्सर्वसहाक्षरम् ॥ ९ ॥
 एतां नमः सरस्वत्यै यः क्रियामातृकां जपेत् ।
 क्षेममैन्द्रं स लभते भव्योऽभिनववाग्भवम् ॥ १० ॥
 श्रेतां सरस्वतीं मूर्ध्नि चन्द्रमण्डलमध्यगाम् ।
 अक्षगभरणां ध्यायेद्वाज्यामृतवर्षिणीम् ॥ ११ ॥
 त्रिकोणयुगमध्ये तु तडित्तुल्यां प्रमोदिनीम् ।
 व्यर्गमार्गोद्भतां ध्यायेत्पराममृतवाहिनीम् ॥ १२ ॥
 निष्किरां निगकारां शक्तिं ध्यायेत्परात्पराम् ।
 एषा श्रीत्रयी वाच्या त्रयी वाक्काममुक्तिशुः ॥ १३ ॥
 काव्यक्रियेच्छाद्गुणमुलभ्रमिगन्निग्य विश्रान्तिलवेन मोक्षः ।
 अत्र्यावधानं गदनग्य मोक्षस्तृतीययोजे राकलेऽस्ति मोक्षः ॥ १४ ॥

अथ पौरुषः ।

अत्र त्रयः शिष्याः काव्यक्रियायामुपदेश्याः । अन्वयप्रयत्नग्राह्यः,
 हृत्प्रयत्नः, अत्रा यत्रानि ।

अत्र प्रथमः—

कृत्स्नं मार्तण्डविदः सहाजे श्रुतार्जनं काव्यगमद्वयात् ।
 इति कर्तुं केत्यर्थादिकं वा कुर्याद्दुः शक्तिविकागर्जितम् १५

श्रव्यैरलुप्तपदबन्धतयातिमञ्जु-

मञ्जीरवत्तु सुजना जनयन्ति मोदम् ॥'

यथा च भट्टवाणस्य—

'कट्ट कणन्तो मलदायकाः खलास्तुदन्त्यलं बन्धनशृङ्खला इव
मनस्तु साधुध्वनिभिः पदे पदे हरन्ति सन्तो मणिनूपुरा इव ॥
भुवनोपजीव्यो यथा भगवान्ब्यासः—

तथा चोक्तम्—

'इदं कविवरैः सर्वैराख्यानमुपजीव्यते ।

उदयं प्रेप्सुभिर्भृत्यैरभिजात इवेश्वरः ॥'

प्रासगिरः कवेः शिक्षास्तावदाह—

व्रतं सारस्वतो यागः पूर्वं विघ्नेशपूजनम् ।

विवेकशक्तिरभ्यासः संधानं प्रौढिरश्रमः ॥ २ ॥

वृत्तपूरणमुद्योगः पाठः परकृतस्य च ।

काव्याङ्गविद्याधिगमः समस्यापरिपूरणम् ॥ ३ ॥

सहवासः कविवरैर्महाकाव्यार्थचर्वणम् ।

आर्यत्वं सुजनैर्मैत्री सौमनस्यं रुवेपता ॥ ४ ॥

नाटकाभिनयप्रेक्षा शृङ्गारालिङ्गिता मतिः ।

कवीनां संभवे दानं गीतेनात्माधिवासनम् ॥ ५ ॥

लोकाचारपरिज्ञानं विविक्ताख्यायिकारसः ।

इतिहासानुमरणं चारुचित्रनिरीक्षणम् ॥ ६ ॥

शिल्पिनां कौशलप्रेक्षा वीर्युद्धावलोकनम् ।

शोकप्रलापश्रवणं श्मशानारण्यदर्शनम् ॥ ७ ॥

व्रतिनां पर्युषामा च नीडायतनसेवनम् ।

मधुग्न्धिग्न्धमशनं घातुमाम्यमशोकता ॥ ८ ॥

समस्तसूक्तव्यापी यथा मम शशिवंशे—

‘माधुर्यानुभवेऽपि ते सुवदने तीक्ष्णाः कटाक्षाः परं

पर्यन्तस्थिततारका अपि नृणां रागानुबन्धोद्यताः ।

नैवोज्झन्ति विवेकिनश्चपलतामुत्सेकसंवादिनी-

माश्चर्यं श्रवणौ स्पृशन्ति च पुनर्मारं च कुर्वन्त्यमी ॥’

सूक्तैकदेशदृश्यो यथा मम पद्यकादम्बर्याम्—

‘नित्यार्चा हृदयस्थितस्य भवतः पद्मोत्पलैश्चन्दनै-

स्त्वद्भक्तिस्त्वदनुस्मृतिश्च मनसि त्वन्नाममन्त्रे जपः ।

सर्वत्रैव घनानुबन्धकलना त्वद्भावना सुश्रुव-

स्तासा जीवविमुक्तिरेव दिवसैर्देव त्वदाराधनात् ॥’

शब्दगतो यथा मम चित्रभारतनाटके—

‘इतश्च घूतच्युतमधुचया वान्ति चतुराः

समीराः संतोष दिशि दिशि दिशन्तो मधुलिहाम् ।

निशान्ते कान्तानां सारसमरकेलिश्रममुषो

विगृम्भन्ते जृम्भाकलितकमलामोदमुहृदः ॥’

अर्थगतो यथा मम लावण्यवत्याम्—

‘सदागक्तं शैत्यं विमलजलधारापरिचितं

घनोत्साहः क्षमाभृत्पृथुकटकपाती वहति यः ।

विधेन शौर्यश्रीश्रवणनवनीलोत्पलकचिः

य विभ्रं शरूणां ज्वलदगल्नापं भवदसिः ॥’

अर्थगतो यथा मम पद्यकादम्बर्याम्—

‘किञ्चिद्विद्विन्ननामकार्युक्ततामैवी विचित्रा भ्रुवो-

नैर्भोक्तिः शिवकान्तिभिः कुण्डुमिता प्रागव्यगर्भा गिरः ।

चतुर्थः संधिः ।

अथ गुणदोषविभागः—

काव्यैकपात्रविलसद्गुणदोषदुग्ध-
 पाथःसमूहपृथगुद्वरणे विदग्धाः ।
 जानन्ति कर्तुमभियुक्ततया विभागं
 चन्द्रावदातमतयः कविराजहंसाः ॥ १ ॥

तत्र शब्दवैमल्यमर्थवैमल्यं रसवैमल्यमिति त्रयः काव्यगुण
 शब्दकालुष्यमर्थकालुष्यं रसकालुष्यमिति काव्यदोषाः । सगुणं नि
 सदोषं निर्दोषं सगुणदोषं च काव्यम् ।

शब्दवैमल्यं यथा मम पद्यकादम्बर्याम्—

‘तत्कालोपनते वयस्यनिधने हा पुण्डरीकेति त-
 न्मोहव्यञ्जनमश्मभञ्जनमलं जीवस्य संतर्जनम् ।
 कुञ्जव्यापि कपिञ्जलेन करुणं निस्पन्दमाक्रन्दितं
 येनाद्यापि च तैः स्मृतेन हरिणैः शप्पं परित्यज्यते ॥’

अर्थवैमल्यं यथा मम शशिवंशे—

‘स्निग्धश्यामलगाद्वले फलतरुच्छायानिपीतातपे
 चञ्चद्वीचिचयोच्छलत्कलकले निःसङ्गगङ्गातटे ।
 अन्योन्याभिमुखोपविष्टहरिणे स्वस्थैर्यदि स्वीयते
 तत्का श्रीः किमकाण्डभङ्गुरसुखैर्मोहस्य दत्तोऽञ्जलिः ॥’

रसवैमल्यं यथा मम पद्यकादम्बर्याम्—

‘अथोचयौ बालसुहृत्सरस्य श्यामाधवः श्यामललक्ष्मभङ्ग्या ।
 तारावधूलोचनचुम्बनेन लीलाविलीनाञ्जनविन्दुरिन्दुः ॥’

मन्त्रेण प्रथमं च प्रसिद्धायते । -
 १-सर्वं सामानं कृत्वा नान्यथा प्रत्यक्षं च । -
 शीघ्रं चोक्तं त्रिभिः शिष्यैः ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 मू. मन्त्रायुःपुत्राय नन्दाय श्रीगुरुः सुतः ॥ ॥
 शोध-प्रकारेण च यथासिद्धं यथाः प्रसिद्धं ॥ १ ॥ ॥
 निरीषं यथा श्रीश्रीमन्मन्त्रेण सामान्येणैतद् ॥ १ ॥ ॥
 यथा च सामान्यं चि. प्रसिद्धं च प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 व्याख्यातवित्तां चोक्तं यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 यथा चैव कथितं चोक्तं यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 श्रीश्री. मन्त्रेणैव यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 समुपदेश यथा चोक्तं यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 व्याख्यातवित्तां चोक्तं यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 चि. प्रसिद्धं चोक्तं यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 दिशोऽप्येवमामो यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 यातः सातक्याका दिशश्च विना शीतं यथाः चि. प्रसिद्धं च ॥ ॥ ॥
 इति मन्त्रिणुषार्थं त्यक्तनिश्चिन्तः
 कविरुनिरपदप्रथमवर्तिन्वमित्ती ।
 किमपि कृतत्रिवेकः सात्प्रथमाभमानां
 नृप इव परिक्षेत्रमंकरं वर्णाङ्गुलिः ॥ २ ॥
 इति श्रीव्यासदास्याप्यार्यशैलेन्द्रहृत्वे श्रीब्रह्मदासस्ये मुण्डकोप-
 विभागाश्चतुर्थः सर्गः ।

१. सुवृत्तिलेख्यमेव श्लोको विस्मृताया विहित, तस्यादिभ्रभानोरेव विस्मृ-
 दिति नामान्तरमिति भाति. २. अर्थं सर्वसाधकैर्लोकैः मन्त्रुक्तवित्तिवर्तिनैः
 बाणभद्रमन्त्रसंगे समुपदेश इति सुप्रसिद्धमेव.

पदान् मीय ।

अथ परिचयचार्त्तमाह -

नहि परिचयहीनः केवले काव्यकोटे

शुक्रधिरभिनिगिष्टः स्पष्टशब्दप्रविष्टः ।

विशुधमदसि पृष्टः खिष्टधीर्वेत्ति वक्तुं

नव इव नगरान्तर्गहरे कौऽप्यधृष्टः ॥ १ ॥

तत्र तर्कव्याकरणभरतचणक्यवाल्मीयनभारतगमायणमोक्षोपायात्म-
ज्ञानधातुवादरतपरीक्षावैयक्यौतिषधनुर्वेदगजतुरगपुरुषलक्षणधूतेन्द्र-
जालप्रकीर्णेषु परिचयः कविनाम्नाज्यव्यञ्जनः ।

तर्कपरिचयो यथा मम पद्यकादम्बर्याम्—

‘यत्प्राप्यं न मनोरधैर्न दक्षता स्वप्नेऽपि दृश्यं न य-

त्त्रापि स्मरविप्रलब्धमनसा लाभामिमानग्रहः ।

नोहोत्प्रेक्षितशुक्तिकारजतवत्प्रायेण यूनानां भ्रमं

दत्ते तैमिरिकद्विचन्द्रसदृशं खे नूनमाशाकृषिः ॥’

व्याकरणपरिचयो यथा भट्टशुक्तिकलशस्य—

‘द्विगुरपि सद्बन्धोऽहं गृहे च मे सततमव्ययीभावः ।

तत्पुरुष कर्म धारय येनाहं स्यां बहुव्रीहिः ॥’

भरतपरिचयो यथा भट्टश्रीशिवत्नामिनः—

‘जातन्वन्तरसां स्वरूपरचनामानन्दि विन्दूदयं

भावप्राहि शुभप्रवेगकगुणं गम्भीरगर्भस्थिति ।

उच्चैर्धृति सपुष्करव्यतिकरं संसारविष्कम्भकं

मिन्वाहो भरतस्य भाषितमिव ध्वान्तं पयो यामुजम् ॥’

१. विष्णुरूपैः प्रपितामहो भट्टशुक्तिकलश इति विष्णुनाम्नैव चरितेऽष्टदशे
सर्गे प्रकृतम्.

चाणक्यपरिचयो यथा मम पद्मकादम्बर्याम्—

‘स्वामी प्रगाढेन मदेन मग्नी कोपेन राष्ट्रं व्यसनेन कोपः ।
छिद्रेण दुर्गं विषमेण सैन्य लोभेन मित्रं क्षयमेति राज्ञाम् ॥’

वात्स्यायनपरिचयो यथा भेदद्रामोदरगुप्तस्य—

‘अंधरे विन्दुः कण्ठे मणिमाला कुचयुगे शशभुतकम् ।

तव सूचयन्ति सुन्दरि कुसुमायुधशास्त्रपण्डितं रमणम् ॥’

भारतपरिचयो यथा मम देशोपदेशे—

‘भगदत्तप्रभावाद्या कर्णशल्योत्कटस्वना ।

सेनेव कुरुराजस्य कुट्टनी कि तु निष्कृपा ॥’

रामायणपरिचयो यथा भट्टवाचस्पतेः—

‘जनस्थाने भ्रान्त कनकमृगतृष्णाान्धितधिया

वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् ।

कृतालङ्काभर्तुर्वदनपरिपाटीषु घटना

मयाप्तं रामत्वं कुशलवसुता न त्वधिगता ॥’

मोक्षोपायपरिचयो यथा मम मुक्तावल्याम्—

‘निरासङ्गा प्रीतिर्विषयनियमोऽन्तर्न तु बहिः

स्वभावे भावानां क्षयजुषि विमर्शः प्रतिदिनम् ।

क्षेपेण क्षपिततमसामक्षयपदे

क्षपणनिरपेक्षः परिकरः ॥’

।मतग्रन्थकर्ता दामोदरगुप्तः कश्मीरमहाराजस्य जयापीठस्य

यापीठराज्यसमयः

७८६

श्रु. २. इयमार्या

वर्तते.

क्षणं वात्स्य

चतुर्थपत्र-

निष्कन्देन मण्डितैरेवमपि मत्सिन्धुपत्र
 मन्दैरेवमपि मण्डितैरेवमपि मत्सिन्धुपत्र ॥'

मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे यथा

'कर्मोपपत्तौ वै किं नैव मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे ॥'

मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे ॥'

मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे ॥'

संस्तुतां विष्णुकर्मोपपत्तौ वै किं नैव मत्सिन्धुपत्रे ॥'

सुमन्त्राण्यपि यथा मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे ॥'

'आर्त्तशोभी प्रथमतः मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे ॥'

मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे ॥'

उभैश्च मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे यथा मत्सिन्धुपत्रे ॥'

जग्राह तेलान्नशङ्खशब्दनिर्दिशान्शेषशुभ तमिन्द्रः ॥' (युग्म)

पुरुषलक्षणपरिचयो यथा कालिदासम्—

'न्यूढोर्मको वृषस्फन्दः गालपाशुर्मेढ्राशुभः ।

आत्मकर्मक्षम देह दात्रो धर्म इवाश्रितः ॥'

धूतपरिचयो यथा चन्द्रकस्य—

'यत्रानेके कचिदपि गृहे तत्र तिष्ठत्यथेको

यत्राप्येकस्तदनु बहवस्तत्र नैकोऽपि चान्ते ।

इत्थं नैयौ रजनिदिवसौ तोलयन्द्वाविवाक्षौ

कालः काल्या सह बहुकलः क्रीडति प्राणिसारैः ॥'

इन्द्रजालपरिचयो यथा श्रीहर्षस्य—

'एष ब्रह्मा सरोजे रजनिकरकलाशेखरः शंकरोऽयं

दोर्भिर्देत्यान्तकोऽसौ सधनुरसिगदाचक्रचिह्नैश्चतुर्भिः ।

पुत्रोऽप्येरावणगन्धिजपतिरमी द्वेति देवानग्यान्ते

नृत्नन्त्यो न्योसि चैनाथलचरणगणनृपुग दिव्यनार्यः ॥'

प्रकीर्णं नित्रपरिचयो यथा भगवतो व्यामल—

'अतश्चान्यमि तश्यानि दर्जयन्ति विचक्षणः ।

नमे निज्ञोदतानीव नित्रकर्मविदो जनाः ॥''

देशपरिचयो यथा मम शशिवरो—

'भोजैर्भजनभारुभिर्विन्दुलित व्यामीलितं मालवै-

मद्वैर्विदुतमेव यातमसकृन्मार्गादधो मागधैः ।

चजानामभिमन्युकङ्कणरचैर्प्राप्ते पुरः सूचिते

नीनैः संकुचितं परन्परधृतैर्नारिन्ध्रमन्ध्रैः स्थितम् ॥'

शुद्धपरिचयो यथा मम कनकजानक्याम्—

'जम्बूविम्बकदम्बनिम्बवकुलप्लक्ष्मक्षभल्लतक-

द्राक्षाकिंशुककर्णिकारकदलीजम्बीरकोटुम्बरैः ।

सा संतानकविल्वतिल्वतिलकश्लेष्मातकारग्वध-

न्यग्रोधार्जुनशातनासनवनश्यामान्ददर्शाश्रमान् ॥'

वनेचरपरिचयो यथा मम तत्रैव—

'वामस्कन्धनिषण्णशार्ङ्गकुटिलप्रान्तापिताधोमुख-

स्यन्दच्छोणितलम्बमानशशकान्पाणिस्त्वलञ्चामरान् ।

ज्यान्तप्रोतकपोतपोतनिपतद्रक्षाक्ततूणीरका-

न्सापश्यत्करिकुम्भभेदजनिताक्रन्दान्पुलिन्दान्पुरः ॥'

औदार्यपरिचयो यथा मम चतुर्वर्गसंग्रहे—

'भान्यः कुलीनः कुलजात्कलावान्विहान्कलाज्ञाद्विदुषः सुशीलः ।

धनी सुशीलाद्धनिनोऽपि दाता दातुर्जिता कीर्तिरयाचकेन ॥'

कुर्वन्ति ये दिवसजन्ममहोत्सवेषु

सिन्दूरपाटलमुखीरिव दिक्पुरंधीः ॥ १ ॥

वद्धा यदर्पणरसेन विमर्दपूर्व-

मर्थान्कथं झटिति तान्प्रकृतान्न दद्युः ।

चोरा इवातिमृदवो महतां कवीना-

मर्थान्तराण्यपि हठाद्वितरन्ति शब्दाः ॥ २ ॥

काचो मणिर्मणिः काचो येषां तेऽन्ये हि देहिनः ।

सन्ति ते सुधियो येषां काचः काचो मणिर्मणिः ॥ ३ ॥

नन्वाश्रयस्थितिरियं तव कालकूट

केनोत्तरोत्तरविशिष्टपदोपदिष्टा ।

प्रागर्णवस्य हृदये वृषलक्ष्मणोऽथ

कण्ठेऽधुना वससि वाचि पुनः खलानाम् ॥ ४ ॥

द्रविणमापदि भूषणमुत्सवे शरणमात्मभये निशि दीपिका ।

बहुविधाभ्युपकारभरक्षमो भवति कोऽपि भवानिव सन्मणिः ॥ ५ ॥

श्रीर्विशृङ्खलखलामिसारिका वर्त्मभिर्घनतमोमलीमसैः ।

शब्दमात्रमपि सोढुमक्षमा भूषणस्य गुणिनः समुत्थितम् ॥ ६ ॥

माने नेच्छति वारयत्युपशमे क्षमामालिखन्त्यां द्वियां

स्वातद्दये परिवृत्य तिष्ठति करौ व्याघ्र्य धैर्ये गते ।

तृष्णे त्वामनुबध्नता फलमियत्प्राप्तं जनेनामुना

यः स्पृष्टो न पदा स एव चरणौ स्पृष्टुं न संमन्यते ॥ ७ ॥

पततु वारिणि यातु दिगन्तरं विशतु वह्निमथ ब्रजतु क्षितिम् ।

रविरसावियतास्य गुणेषु का सकललोकचमत्कृतिषु क्षतिः ॥ ८ ॥

१. 'निशि दीपकः' इति सुभाषितावलीपाठ . २. 'अभ्युपकार-' इति सुभा०.

नदुःखः नदुःखः प्रविशेति नो वे

ते पर्य कर्तव्यमगु सशुदाहरन्ति ।

चौरासतीप्रभृतयो व्रुयते नदुःख

तद्गते यदि ह्यन तद्गत्करेण ॥ ९ ॥

पातः पूष्णो भवति महते नोपनापाय यस्मा-

त्कालेनास्तं कं इह न ययुर्यान्ति यात्यन्ति चान्ये ।

एतावत्तु व्यथयति तरां लोकबाह्यस्तमोभि-

स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमहति न्योमि लब्धोऽवकाशः ॥ १० ॥

पक्षौ विशन्ति गणिता. प्रतिलोमवृत्त्या

पूर्वे भवेयुरियताप्यथवा त्रपेरन् ।

सन्तोऽप्यसन्त इव चेत्प्रतिभान्ति भानो-

र्भासावृते नमसि शीतमयूखमुख्याः ॥ ११ ॥

गते तस्मिन्भानो त्रिभुवनसमुन्मेषविरह-

व्यथां चन्द्रो नैष्यत्यनुचितमतो नास्त्यसदृशम् ।

इदं चेतस्तापं जनयति तरामत्र यदमी

प्रदीपाः संजातास्तिमिरहतिवद्भोद्गुरशिखाः ॥ १२ ॥

सूर्यादन्यत्र यच्चन्द्रेऽप्यर्थासंस्पर्शिं तत्कृतम् ।

खद्योत इति कीटस्य नाम तुष्टेन केनचित् ॥ १३ ॥

घनसंतमसमलीमसदशदिशि निशि यद्विराजसि तदन्यत् ।

कीटमणे दिनमधुना तरणिकरस्थगितसितकिरणम् ॥ १४ ॥

१. 'क इव न गता' इति सुभाषितावलि-शार्ङ्गधरयो. पाठः. २. 'व्यथ-
यति यदालोक-' इति सुभा० शार्ङ्ग० पाठः. ३. 'अर्थासंस्पर्शिं' इति सुभा०.
४. 'तरणिकरान्तरित-' इति सुभा० शार्ङ्ग०. ४. 'दृष्टेन' इति पाठो युक्तः

उच्चैरुच्चरतु चिरं झिल्ली वर्त्मनि तरुं समाख्य ।

दिग्ब्यापिनि शब्दगुणे शब्दः संभावनाभूमिः ॥ २६ ॥

शङ्खोऽस्थिशेषः स्फुटितो मृतो वा प्रोच्छ्वास्यतेऽन्यश्चसितेन सत्यम् ।
किं तूच्चरत्येव न सोऽस्य शब्दः श्राव्यो न यो यो न सदर्थगंसी ॥२७॥

यथापल्लवपुष्पास्ते यथापुष्पफलद्वयः ।

यथाफलाद्धिं स्वारोहा हा मातः कागमन्द्रुमाः ॥ २८ ॥

साध्वेव तद्विधावस्य वेधा छिद्यो न यद्व्यधात् ।

स्वरूपाननुरूपेण चन्दनस्य फलेन किम् ॥ २९ ॥

फालितघनविटपविघटितपट्टुदिनकरमहसि लसति कल्पतरौ ।

छायार्थी कः पशुरपि भवति जरद्वीरुधां प्रणयी ॥ ३० ॥

अथित एव मिथः कृतशृङ्गलैर्विषधरैरघिरुह्य महाजडः ।

मलयजः सुमनोभिर्ननावृतो यदत एव फलेन विर्युज्यते ॥ ३१ ॥

चन्दने विषधरान्सहामहे वस्तु सुन्दरमगुप्तिमत्कृतः ।

रक्षितुं वद किमात्मगौरवं संचिताः खदिर कण्टकास्त्वया ॥ ३२ ॥

यत्किंचनानुचितमप्युचितानुबन्धि

कि चन्दनस्य न कृतं कुसुमं फलं वा ।

लज्जामहे भृशमुपक्रममेव यान्त-

स्तस्यान्तिकं परिगृहीतवृहत्कुण्डाराः ॥ ३३ ॥

१. 'चीरी' इति० सुभा०. अयं श्लोकः सुभापितावलां भागवतजयवर्धननाम्ना
समुद्धृतः. २. 'यदुच्छसितेनोच्छसते नु' इति सुभा०. ३. 'पुष्पाब्धाः' इति सुभा०.
४. 'यन्मुधा' इति सुभा०. ५. 'एष मिथः कृतशृङ्गलो' इति सुभा०. ६. 'अ-
नाथित' इति सुभा०. ७. 'न युज्यते' इति सुभा०. ८. 'सौष्टवं' इति सुभा०.
९. 'यातु.' इति सुभा०. १०. 'कुण्डारः' इति सुभा०.

नन्तः चिरात्प्रमत्तचित्तममृत्यवे गग-

धीर्षु रम्यवन्दनगुणैः प्रदद्यात् ।

एतस्मिन् चन्द्रयम-व्यगनापराध

नन्तः चिरात् फलति वर्षगतनेन तान् ॥ ३४ ॥

अन्तः कर्कशता बहिःश्च घटना मर्माविर्षः कण्टकै-

श्चायामण्डलनगपृजा तनुभृतामुद्रंजिनी नसिति ।

तन्नामान्मु विधेरिदं विलसित वर्तुर्गशाग्निन्मये

गास्वा ते फलशाखिनामपि वृति नपल्यते भूम्भान् ॥ ३५ ॥

एष श्रीमानविरलगुणब्रामणीर्नारिकेल-

श्चाया यस्य प्रभवति चिर घर्मशान्त्यै जनानाम् ।

तेनाम्भोभिः कतिचन जना वासरास्तर्पयध्व

दास्यत्येतच्छतगुणमयं वारि मूर्ध्ना दधानः ॥ ३६ ॥

छिन्नस्तनुहस्त चन्दनतरुर्गन्धैः पलाच्यागता

भोगाभ्यान्नुखासिका प्रतिदिनं ता विस्मृतास्तत्र वः ।

दंष्ट्राकोटिविपोलकया प्रतिकृतं तस्य प्रहर्तुर्न चे-

त्किं तेनैव सह स्वयं न दैलशो याताः स्य भो भोगिनः ॥ ३७ ॥

संतोषः किमशक्तता किमथवा तस्मिन्संभावना

लोभो वायमुतानवसितिरियं प्रद्वेष एवाथवा ।

आस्तां खल्वनुरूपया सफलया पुष्पश्रिया दुर्विधे

संबन्धोऽनुरूपयापि न कृतः किं चन्दनस्य त्वया ॥ ३८ ॥

१. 'फलं फलति' इति सुभा०. २. 'दूयं' इति सुभा०. ३. 'निघ्नं' इति सुभा०. ४. 'शोभैवाथ च दाननस्यितिरियं' इति सुभा०.

किं^१ जातोऽसि चतुष्पथे घनतरच्छायोऽसि किं छायाया
 युक्तश्चेत्फलितोऽसि किं फलभरैराढ्योऽपि किं संनतः ।
 हे सदृक्ष सहस्र संप्रति सखे शाखागिखाकर्षण-
 क्षोभामोटनमज्जनानि जनतः सैरेव दुश्चेष्टितैः ॥ ३९ ॥
 सन्मूलः प्रथितोन्नतिर्घनलसच्छायः स्थितः सत्पथे
 सेव्यः सद्भिरितीदमाकलयता तालोऽध्वगेनाश्रितः ।
 पुंसः शक्तिरियत्यसौ सफलता त्वद्याथवा श्रोऽथवा
 काले काप्यथवा कदाचिदथवा न त्वेव वेधाः प्रमुः ॥ ४० ॥
 त्वन्मूले पुरुषायुषं गतमिदं गात्रेण संगुप्यता
 क्षोदीयांसमपि क्षणं परमत. शक्तिः कुतः प्राणितुम् ।
 तत्त्वस्त्यस्तु विवृद्धिमेहि महतीमद्यापि का नस्त्वरा
 कल्याणैः फलित्तासि तालविटपिन्पुत्रेषु पौत्रेषु वा ॥ ४१ ॥
 पश्यामः किमयं प्रपद्यत इति स्वल्पाभ्रसिद्धिक्रियै-
 र्दर्पादूरमुपेक्षितेन बलवत्कर्मेरितैर्मन्त्रिभिः ।
 लब्धात्मप्रसरेण रक्षितुमथाशक्तेन मुक्त्वाशनिं
 स्फीतस्तादृगहो घनेन रिपुणा दग्धो गिरिग्रामकः ॥ ४२ ॥
 साधूत्पातघनौघ साधु सुधियां ध्येयं घरायामिदं
 कोऽन्यः कर्तुमलं तवैव घटते कर्मेदृशं दुष्करम् ।
 सर्वस्यौपयिकानि यानि कतिचित्क्षेत्राणि तत्राशनिः
 सर्वानौपयिकेषु दग्धसिकतारण्येष्वपां वृष्टयः ॥ ४३ ॥

१. 'यजातोऽसि चतुष्पथे घनलसच्छायोऽसि किं छायाया सयुक्त फलितोऽसि
 किं यदि फलै. पूर्णोऽसि किं संनतः' इति सुभा०. सुभाषितावलौ शार्ङ्गधरपद्धतौ
 चायं श्लोकौ भदन्तज्ञानवर्मणो नाम्ना समुद्धृतः. २. 'स तु फलेद्व्यायना' इति
 सुभा०. ३. 'नेत्र' इति सुभा०. ४. 'कालेन संगुप्यतां' इति सुभा०. ५. 'वि-
 ०' इति सुभा०. ६. 'तावदहो' इति सुभा०.

तन्धनं नृपि शीघ्रान्नं त्रिगन्तान्यन्न वा कल्पन्ति-

नृद्युगं न्नाद्यवर्द्धान्यगोरहृदिगन्त्यान्ना दर्वायन्तदः ।

जन्मान्यन्तमाजन्तं जन्तारण्योरग्न्यापि किं

जातं पश्य पुन पुरेद पन्था सैदान्यं वृत्ता हृदिः ॥ ४४ ॥

संतप्य पानाचमनोचिनाणि तोयान्तराष्यन् मित्सेविपोस्त्वान् ।

निर्वैर्न जितेपि जलैर्जनन्य जघन्यकाशौपरिकै पयोद ॥ ४५ ॥

जाम्बीशिशु प्रथितयेष पिपामितेभ्य

सरध्यतेऽम्बुधिरपेरतयेव दृगात् ।

दंष्ट्राकरालमकरालिकरालिनाभि

किं भाययत्यपरमूर्भिपरम्परामि ॥ ४६ ॥

सनाहात्यश्लाघागुरगहनगर्जाभिरभित

क्रेणित्वा पुंष्णासि क्षुतिकुहरमन्धे किमिति नः ।

इहैकश्चडालो दंजनि कलदादस्य सकलैः

पिपासोरम्भोभिश्चुलकनपि नौहर्तुमशकः ॥ ४७ ॥

सर्वासा त्रिजगत्यपामियमसावाधारता तावकी

प्रोह्लासोऽयर्मथो तवाम्बुनिलये केयं महासत्त्वता ।

सेवित्वा बहुभङ्गमीपणतुं त्वानेव वेलाचल-

त्रावसोतसि पाप तापकलहो यत्कापि निर्वाप्यते ॥ ४८ ॥

नोद्वेगं यदि यासि यद्यवहितः कर्णं ददासि क्षणं

त्वां पृच्छामि यदम्बुधे किमपि तनिश्चित्य देसुत्तरन् ।

१. 'भाययति' इति सुभा०. २. 'कुपित्वा' इति सुभापितावलापशुद्धः पाठः.
 ३. 'हिरन्ति' इति सुभा०. ४. 'जन्मजनि' इति सुभा०. ५. 'नो नर्तु' इति
 सुभा०. सुभापितावला 'सनाहात्य-' इत्यादिशोचत्य पूर्वोत्तरार्थयोर्व्यत्यये
 ६. 'क्षतौ' इति सुभा०.

नैराश्यां विजयति नात्मनिशं निःशया यदृज्यते
 वृज्यतिः पणिकैः विद्वान्विषं स्तारौ वैशालदः ॥ ४९ ॥
 आतपो मणगो र्गिर्जवनरो लक्ष्मी. पयोगानुसी
 मुक्तौषाः शिक्त्याः प्रवाल्कलित्ता दीवात्मन्म सुत ।
 तीरे चन्नामहीरुताः किमपरं नांजापि ग्वाचरो
 दूरे कर्णैरगायनं निरुदतन्वृष्णापि नो आम्बति ॥ ५० ॥
 भियतेऽनुप्रधिज्यान्तर्यो गशारुच्युपागिना ।
 विशुद्धिः कीदृशी तस्य जडस्य मत्तटिकाश्मनः ॥ ५१ ॥
 चिन्तामणे भुवि न केननिदीश्वरेण
 मूर्धा धृतोऽहमिति मा स सरो विपीदः ।
 नास्येव हि त्वदधिरोऽपणपुण्यबीज-
 सौभाग्ययोन्यमिह कस्यनिदुत्तमाङ्गम् ॥ ५२ ॥
 संविचिरस्त्यथ गुणाः प्रतिभान्ति लोके
 तद्धि प्रशस्यमिह कस्य किमुच्यतां वा ।
 नन्वेवमेव मुनये लुठ यावदायु-
 त्त्वं मे जगत्प्रहसनेऽत्र कथाशरीरम् (?) ॥ ५३ ॥
 चिन्तामणेस्तृणमणेश्च कृतं विधात्रा
 केनोभयोरपि मणित्वमदः समानम् ।
 नैकोऽर्थितानि दददार्थिजनाय खिन्नो
 गृहञ्जरत्तृणलवं तु न लज्जतेऽन्यः ॥ ५४ ॥

१. 'अनुशया-' इति सुभा०. २. 'नामापि' इति सुभा०. ३ घृतोऽस्ति यदि
 स ततो' इति सुभा०. ४. 'रोपणपुण्यबीज' इति सुभा०.

हृत् कर्त्तव्येन नील-वर्णाभिः कान्त-वैश्वानरं

गर्भी क्षोर्त्वा न गच्छते ममन्ते त्रीऽप्यत्यर्मुन्नामयः ।

एवं प्राग्भवनान्तर्यामिनी नो गत्यैरग्नोज्ज्वला

पता नैपुण्यदन्तोरप्य विप्रं गगानेषु चिन्नागणि ॥ ५५ ॥

प्राये न पीतामनुभवति मन्त्रोऽपि मधुरो

वर्दीय नर्देषामित् गन्तु विकारोऽप्यभिमत ।

न सप्राप्तो वृद्धि न यदि नृगमद्वेषपतित

किमिदोद्वेगोऽय न पुनरगुणाया महभुव ॥ ५६ ॥

जामाः कि फल्भारनमगिरसो रम्या किमृष्मच्छिद

सच्छाया कदलीश्रुता सुरभय कि पुष्पिताश्वम्पका ।

पतास्ता निरवप्रतोप्रकरभोलीर्द्धार्धरूढा पुनः

शम्यो भ्रान्यसि मृद्व निर्मरुति कि मिथ्यैव मर्तु मरौ ॥ ५७ ॥

आ जन्मन कुशलमण्वपि रे कुजन्म-

न्पासो त्वया यदि कृतं वद तत्त्वमेवै ।

उत्थापितोऽस्यनलसारथिना यदर्थ

तुष्टेन तत्कुरु कलङ्कय विश्वमेतत् ॥ ५८ ॥

नि.सारा सुतरा लघुप्रकृतयो योग्या न कार्ये क्वचि-

च्छुष्यन्तोऽथ जरत्तृणाधवयव. प्राप्ता स्वतन्त्रेण ये ।

अन्त.सारपराश्रुत्वेण धिगहो ते मारुतेनामुना

पश्यात्यन्तचलेन संभ्र महतामाकाशमारोपिताः ॥ ५९ ॥

१. 'अत्पाशय' इति सुभा० २ 'निकषा स्थानेषु' इति सुभा० ३ अय

श्लोक शार्ङ्गधरपद्मती इन्दुराजनाम्ना, सुभाषितावली च यशसो नाम्ना समुद्धृतः.

४ 'अगस्त्या' इति सुभा०. ५ 'एतत्' इति सुभा० ६ 'दुष्टेन' इति सुभा०

७ 'वर्तने' इति सुभा०.

ये जात्या लघवः सदैव गणनां याता न ये कुत्रचि-
 त्पञ्चामेव विमर्दिताः प्रतिदिनं भूमौ निलीनाश्चिरम् ।
 उत्क्षिप्ताश्चपलाशयेन मरुता पश्यान्तरिक्षेऽर्धुना
 तुङ्गानामुपरि स्थितिं क्षितिभृतां कुर्वन्त्यमी पांसवः ॥ ६० ॥
 हे^१ दन्दशूक तदयोग्यमपीश्वरस्त्वां
 वात्सल्यतो नयति नूपुरघाम सत्यम् ।
 आवर्जितालिकुलङ्गं कृतिमूर्च्छितानि
 किं शिक्षितानि भवता क्षमतेऽत्र कर्तुम् ॥ ६१ ॥
 कैहोलवेल्लितदृषत्परुपप्रहारै
 रत्नान्यमूनि मकरालय मा वमंस्थाः ।
 कि कौस्तुभेन विहितो भवतो न नाम
 याच्चाप्रसारितकरः पुरुषोत्तमोऽपि ॥ ६२ ॥
 मौलौ सन्मणयो गृहं गिरिगुहा त्यागः किलात्मत्वचो
 निर्यत्नोपनतैः खंवृत्तिरनिलैरेकत्र चर्येदृशी ।
 अन्यत्रानृजु वर्त्म वाग्द्विरसना दृष्टौ विषं दृश्यते
 याद्वक्तामनु दीपको ज्वलति नो भोगिन्सखे किं न्विदम् ॥ ६३ ॥
 भूयांस्यस्य मुखानि नाम विदितैवास्ते महाप्राणता
 कद्राः संत्प्रसवोऽपि यत्र कुपिते चिन्त्यं यथेदं जगत् ।

१. 'सखे' इति सुभा०. २. 'रे' इति सुभा०. ३. 'वाङ्मन्यतो' इति सुभा०.
 ४. 'सत्कृति-' इति सुभा०. ५. 'भवतः क्षम एष' इति सुभा०. ६. अयं श्लोक
 सुभाषितावलौ भागवतत्रिविक्रमनाम्ना समुद्धृतः तत्र पूर्वार्धे प्रथमद्वितीयपादयो-
 र्व्यत्ययः, ७. 'च' इति सुभा०. ८. 'कि' इति सुभा०. ९. 'महासत्त्वता' इति
 ०. १०. 'प्राक्प्रसवोऽयमत्र' इति सुभा०.

विद्यमानं कर्तव्यं न च विदितं नोपपन्नं नोपपन्नं न च

श्रेयसं चैव विदितं न च विदितं नोपपन्नं नोपपन्नं ॥ ६४ ॥

सर्वे सफलं तं च श्रेयसं नोपपन्नं नोपपन्नं ।

सर्वमप्यस्य भोगो यो न पर्युक्तं नार्थं ॥ ६५ ॥

आदत्तं ह्यसिद्धं तदपि न भविष्यति-

सर्वोपपन्नो मृगपते पदानी यदि आ ।

सर्वोपपन्नं तदपि न भविष्यति

नादं कश्चिप्यति न च परिणाधिपत्यं ॥ ६६ ॥

किमिदमुचितं श्रेयसं किञ्चित् नपदानमुज्जते-

फलपरिपतेर्षुक्तं भ्रष्टं गुणप्रणयस्य वा ।

क्षणमुपगतं कर्णोपान्तं परस्य पुरस्थिता-

न्विदिष्व निपतन्कूरं दूरान्नृगसं गिनन्ति यत् ॥ ६७ ॥

अग्नी ये दृश्यन्ते ननु सुभगरूपाः सफलता

भवत्येषां यस्य क्षणमुपगतानां विषयताम् ।

निरालोके लोके कथमिदमहो चक्षुरधुना

समं जातं सर्वैर्न सममधवान्यैरवयवैः ॥ ६८ ॥

आहूतेषु विहंगमेषु मशको नायानपुरो वार्यते

मध्ये वा धुरि वा वसंस्तृणमणिर्धत्ते मणीनां रुचम् ।

त्वद्योतोऽपि न कम्पते प्रचलितु मध्येऽपि तेजस्विनां

धिक्तामान्यमचेतनं प्रभुमिवानामृष्टतत्त्वान्तरम् ॥ ६९ ॥

हेमकारं बुधिये नमोऽस्तु ते दुस्तरेषु बहुशः परीक्षितुम् ।

काञ्चनाभरणमश्मना समं यत्त्वयैवैमधिरोप्यते तुलाम् ॥ ७० ॥

१. 'विधररानेऽपि' इति सुभा०. २. 'सद्यः सपञ्च-' इति सुभा०. ३. 'गुणप्रणयस्य' इति सुभा०. ४. 'निहति' इति सुभा०. ५. 'एतत्' इति

व्यालस्ते विदधत्यमी सदसतोश्चूडामणिं मूर्धभि-
 नौचित्याद्गुणशालिनां कचिदपि अंशोऽस्त्यलं चिन्तया ॥ ८३ ॥
 अहो कौर्ये सीणां हतरजनि धिक्त्वामतिशटे
 मृषा प्रक्रान्तेयं तिमिरकवरीविश्लथघृतिः ।
 अवक्तव्ये पाते जननयननाथस्य शशिनः
 कृतं स्नेहस्यान्तोचितमुदधिमुख्यैर्न तु जडैः ॥ ८४ ॥
 अहो गेहेनर्दी दिवसविजिगीषाज्वररुजा
 प्रदीपोऽयं स्थाने ग्लपयति मृषामूनवयवान् ।
 उदात्तखान्छन्दाक्रमणहृतविश्वस्य तमसः
 परिस्पन्दं द्रष्टुं मुखमपि च किं सोढममुना ॥ ८५ ॥
 नामाप्यन्यतरोर्निमीलितमभूत्तत्तावदुन्मीलितं
 प्रस्थाने स्खलितस्खवर्त्मनि विधेरन्यैर्गृहीतः करः ।
 लोकश्चायमदृष्टदर्शनवशाद्गृभैशसान्गोचितो
 युक्तं काष्ठिक लज्जान्यदसि तामाग्रालिमाकालिकीम् ॥ ८६ ॥
 वाताहारतया जगद्विपधरेराश्वस्य निःशेषितं
 ते प्रताः पुनरश्रतोयकणिकातीव्रतेर्वर्हिभिः ।
 तेऽप्यक्रूरचमूरुचर्मवमनैर्नीताः क्षयं लुब्धकै-
 र्दम्भस्य स्फुरितं विदन्नपि जनो जाल्मो गुणानीहते ॥ ८७ ॥
 उदा येन महाधुराः गुत्रिपमे मार्गं सदैकाकिना
 सोढो येन कदाचिदेव न निजे गोष्ठेऽन्यशौण्ड्यनिः ।
 धामीव्यम्नु गर्वा गणस्य तिलकं तम्यैव संप्रलहो
 विकष्टं धवलस्य ज्ञानजग्गो गोः पण्यमुद्रोप्यने ॥ ८८ ॥

१. 'मृषा नशीन' इति मृषा. २. 'स्खलन' इति मृषा. ३. 'दशा कवि-
 स्यादुद्धृतः' इति मृषा. ४. 'तेऽपि वृत्त' इति मृषा.

अर्थाः साधारणा एव वियुज्यन्ते स्वभावतः ।
 ममतां त्यजतां तेषु महदुत्पद्यते यशः ॥ ३७ ॥
 मृतोऽप्यर्थं न मोक्षयामि बद्ध्वा नेष्यामि मूर्धनि ।
 इति चेत्सुदृढो लोभः पात्रे देयमशङ्कितम् ॥ ३८ ॥
 षष्टिर्देशान्तरे लभ्या शतं दत्त्वात्र नैर्गमे ।
 पात्रे त्वेकमिहोत्सृज्य परत्रानन्तमाप्यते ॥ ३९ ॥
 को दत्ते क इवादत्ते स्वादृष्टं स्वेन भुज्यते ।
 धीमेदमात्रे दातृत्वे क्लिश्यन्ते कृपणाः कियत् ॥ ४० ॥
 स्वातङ्ग्यं यदि चोरेऽपि भोक्तृत्वं यदि बन्धुषु ।
 निष्कर्षे तु भ्रमः स्वाम्यं तत्त्यक्त्वा लभ्यता यशः ॥ ४१ ॥
 न धैर्येण विना लक्ष्मीर्न शौर्येण विना जयः ।
 न ज्ञानेन विना मोक्षो न दानेन विना यशः ॥ ४२ ॥
 स्वकीयान्मुञ्जते मत्त्याः स्वापत्यानि फणाधराः ।
 बलावलव्यवस्थेयं बलिनस्त्वकुतोभयाः ॥ ४३ ॥
 गुरुं हत्वा दिवं यान्ति वृषं छित्त्वा पतन्त्यधः ।
 बलिनां दुर्बलानां च श्रुतयोऽपि द्विधा स्थिताः ॥ ४४ ॥
 बलिनो बलिनं तिष्ठन्त्यबलं तु न गृह्णते ।
 दावं दीपयते चण्डो दीपं व्याहन्ति मारुतः ॥ ४५ ॥
 वाघका अपि लोकानां बलिनो विभ्यति स्वयम् ।
 सर्वं बलवतः पथ्यं भिषग्भिरपि गीयते ॥ ४६ ॥
 शुभप्रारब्धलब्धापि लक्ष्मीः शौर्यविवर्जिते ।
 शोकेन दुःखमाप्नोति पण्डे कुलवधूरिव ॥ ४७ ॥

लुभ्यन्ति वितरन्तोऽपि कुप्यन्ति सरल अपि ।
 मुसन्ति नतिमन्तोऽपि भोक्तुर्भोग्यविपर्ययात् ॥ ६० ॥
 अर्षीयते विजानन्ति विरज्यन्ति मुहुर्मुहुः ।
 नात्यन्ताय निवर्तन्ते नरा वैषम्यतो विधेः ॥ ६१ ॥
 दोहदैरालवालैश्च कियद्दुःखानुपालहे ।
 ते तु कालं प्रतीक्षन्ते फलपुष्पसमुद्गने ॥ ६२ ॥
 कः प्रसूते पुरोवात क प्रेरयति वारिदम् ।
 प्राप्ते तु श्रावणे नास्ति भवत्येकार्णव जगत् ॥ ६३ ॥
 कालः करोति कार्याणि काल एव निहन्ति च ।
 करोमीति विहन्मीति मूर्खो मुहति केवलम् ॥ ६४ ॥
 अपि कालस्य यः काल नोऽपि कालमप्येजते ।
 कर्तुं जगन्ति हन्तु वा कालक्षेन जगत्प्रभुः ॥ ६५ ॥
 कालः सदागतिरपि रमायीव परिनेष्टते ।
 चण्डनारवद्विधमभरोत्तरयन्क्षणात् ॥ ६६ ॥
 कालश्चाहवति प्रायः पण्डितान्पामगानपि ।
 त चेद्धिजीर्षिणि दग्ने तितिलैव महौषम् ॥ ६७ ॥
 रन्ध्रेषु प्रहरिष्यन्त क्वचि काम्मदसोऽपि ।
 क्षणाक्षयति तोषोऽयं क्षमा चेत् विजयति ॥ ६८ ॥
 अपभारदशायासणुपहर्षनि सवयम् ।
 निन्दन्ममपि तदा सन्तापसा वि न नानि ॥ ६९ ॥
 स्वल्पेन तदा नाम स्वल्पेन यदा तदा ।
 तिस्र तिस्रमुदयस्य न तिस्रस्तदा ॥ ७० ॥
 क्षमा शान्तिं ये कृतवन्तः सन्ति ते नन्दे ।
 क्षमणे तिस्रस्तदा तिस्रस्तदा ॥ ७१ ॥

दुःखेनोपार्ज्यते धर्मः सुखेन तु विनाश्यते ।
 कृच्छ्रलब्धमिमं ज्ञातुं नेच्छन्ति मुनयः सुखम् ॥ ८४ ॥
 संपाद्यतां वा यत्नेन यद्वा विक्रीयतामयम् ।
 सर्वथा भजतावाप्यो धर्मो भवति नान्यथा ॥ ८५ ॥
 अर्थवन्तः प्रशस्यन्ते निन्द्यन्ते तद्विनाकृताः ।
 आगमेष्वपि चेदेवमद्भुतं किं शरीरिषु ॥ ८६ ॥
 अर्थोऽप्यर्थेन चेत्साध्यः का वार्ता धर्मकामयोः ।
 अर्थः सर्वजगन्मूलमनर्थोऽर्थविपर्ययः ॥ ८७ ॥
 कर्मज्ञानं च मोक्षाय कर्मण्यर्थोऽधिकारिता ।
 अतोऽर्थेनैव कैवल्यं न कैवल्येन लभ्यते ॥ ८८ ॥
 कथमर्थं निषेधन्तु श्रुतयः स्मृतयोऽपि वा ।
 यासामेकं पदमपि न चलत्यर्थतो विना ॥ ८९ ॥
 लक्ष्मीश इति गोविन्दो मेरुधन्वेति शंकरः ।
 हिरण्यगर्भ इत्येव ब्रह्मापि बहु मान्यते ॥ ९० ॥
 ऊर्ध्वं गच्छन्ति यः त्यक्त्वा यं गृहीत्वा पतन्त्यधः ।
 तस्य गौरवमर्थस्य तावतैवानुमीयताम् ॥ ९१ ॥
 गृहिणा यदि लभ्येत गृहिणीं हृदयंगमा ।
 संसार इति को भारस्त सारमनुपश्यतः ॥ ९२ ॥
 आहत्य चिनुनः स्वर्गमपवर्गमनुक्रमात् ।
 अनुकूले हि दांपत्ये प्रतिकूलं न किञ्चन ॥ ९३ ॥
 गृहिणीवृत्तिदोषेण गौतमोऽत्यन्ततापितः ।
 आतप्ते दुःखविध्वंसं कैवल्यं परमं मुनिः ॥ ९४ ॥
 अपि यत्परमं तत्त्वमर्थेन्दुकृतशेखरम् ।
 तस्यापि तावानानन्दः किमलज्जनीं विना ॥ ९५ ॥